

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI**

AİŞE EL-BÂÛNİYYE

HAYATI VE ŞİİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine UZUNER

BURSA 2017

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI**

AİŞE EL-BÂÛNİYYE

HAYATI VE ŞİİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine UZUNER

Danışman:

Doç. Dr. Hasan TAŞDELEN

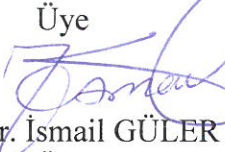
BURSA 2017

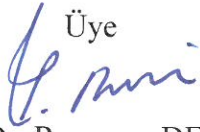
TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı'nda, 701423095 numaralı Emine UZUNER'in hazırladığı "Aişe el-Bâûniyye Hayatı ve Şiiri" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 21.08.2017 günü 14.00-15.15 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı

Doç. Dr. Hasan TAŞDELEN
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. İsmail GÜLER
Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Ramazan DEMİR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

21.08.2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18./08/2017

Tez Başlığı / Konusu: "Aişe el-Bâûniyye Hayatı ve Şiiri"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin, 19/06/2017 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

18.08/2017

Adı Soyadı:	Emine UZUNER
Öğrenci No:	701423095
Anabilim Dalı:	Temel İslâm Bilimleri
Programı:	Arap Dili ve Belagati Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

18./08/2017

Doç. Dr. Hasan TAŞDELEN

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Aişe el-Bâûniyye Hayatı ve Şiiri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

.../.../2017

Adı Soyadı:	Emine UZUNER
Öğrenci No:	701423095
Anabilim Dalı:	Temel İslâm Bilimleri
Programı:	Arap Dili ve Belagati Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar	: Emine UZUNER
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Arap Dili ve Belagati
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xii+110
Mezuniyet Tarihi	: .../... /2017
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hasan TAŞDELEN

AIŞE EL-BÂÛNİYYE HAYATI VE ŞİİRİ

Aişe el-Bâûniyye M. XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış önemli kadın şairlerden birisidir. El-Bâûniyye, Bâûn asıllı olduğu için Bâûniyye; Dimeşk'te doğup büyüdüğü için de Dimeşkiyye nisbesini almıştır. El-Bâûniyye'nin eserlerinin pek çoğu günümüze ulaşmamış olsa da, bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze kadar ulaşabilmiş eserleri arasında, Feydu'l-Fadl ve Cem'u's-Şeml, El-Kavlu's-Sahîhu Fî Tahmîsi Burdeti'l-Medîh, el-Bedî'yyetu'l-Bâûniyye ve Şerhuhâ ve El-Fethu'l-Mubînu Fî Medhi'l-Emîn adlı eserlerini zikredebiliriz.

El-Bâûniyye, çalışmamızın konusu olan, Feydu'l-Fadl ve Cem'u's-Şeml isimli divanında muveşşah, zecel, dübeyt ve mevâliyyâ gibi özellikle bestelenmeye uygun olan şiir vezinlerine yer vermiştir. Kendisinin irfan geleneğine mensup olması ve bu tür şiirlerin mutasavvıflar arasında ilahi gibi söylenebilmesi onun bu tür vezinleri tercih etmesinin sebepleri arasında sayılabilir. Ancak bunun yanında klasik tarzda kasideleri de bulunmaktadır.

El-Bâûniyye, zengin muhtevası açısından farklı araştırmalara konu olabilecek nitelikteki şiirlerinde, tasavvuf, medih, hanîn, fahr, vasf ve hikmet gibi klasik Arap şiirinin temalarını işlemiştir.

Anahtar kelimeler:

el-Bâûniyye, Arap Edebiyatı, Şiir, Muveşşah, Medih.

ABSTRACT

Name /Surmane : Emine UZUNER
University : Uludağ University
Institution : Institute of Social Sciences
Master of Science : Basic Islamic Sciences
Science Fellow : Arabic Language and Literature
Degree Awarded : M.A.
Page Number : xii+110
Degree Date : .... /... /2017
Supervisor : Doç. Dr. Hasan TAŞDELEN

Ā'ĪSHA AL-BĀŪNĪYYA HER LIFE AND POETRY

Ā'īsha al-Bāūniyya is an important female poet who lived in fifteenth and sixteenth centuries. Her cognomens are Bāūniyya in relation to her origin, Bāūn, and Dimashqī in relation to her place of birth, Dimashq. Al-Bāūniyya wrote many works. Although some of them were stolen or lost, most of them exist today. Among her extant works are Fayd al-Fadl wa Jam' al-Shaml, al-Qawl al-Şahīh fī Tahmis Burda al-Madīh and Badī'iyya al-Bāūniyya wa Sharhuhā al-Fath al-Mubīn fī Madh al-Emīn.

al-Bāūniyya's dīwān (collected poems), Fayd al-Fadl wa Jam' al-Shaml, subject of this research, comprises of meters, such as muwashshah dūbayt, zajal and muwaliyyā which are proper to be composed. There are some reasons that directed her to prefer this kind of meter. Among them, her mystic character and the qualification of this kind of poem that can be song like hymn by sufis can be said.

Al-Bāūniyya included some topics of classical Arabic poetry, like madih, hanin, wasf, fahr, tasawwuf and hikma in her poems which have rich content appropriate to be analyzed in further studies.

Key words:

al-Bāūniyya, Arabic Literature, Poetry, Muwashshah, Madih.

ÖNSÖZ

Memlûkler döneminde kadınların eğitim dünyasındaki yerine baktığımızda pek te iç açıcı olmayan bir durumda olduklarını görmekteyiz. Nitekim o dönemde yaşayan kadınların dönemin resmi veya özel eğitim kurumlarından eğitim görme ve devletin herhangi bir organında görev alma hakkına sahip olmadığı bu konuda yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Aişe el-Bâûniyye kadının eğitim hayatından bu kadar dışlandığı bir dönemde yaşamış olmasına rağmen her yönüyle çok iyi bir eğitim almış ve bu eğitimin semeresi olarak birçok talebe ve her biri çok kıymetli birçok eser bırakmıştır. El-Bâûniyye'ye ait birçok eser bulunmasına rağmen üzerinde az çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemlileri: Hasan Muhammed Rabâbi'a'nın yapmış olduğu "Aişe el-Bâûniyye Şâ'ira" adındaki yüksek lisans çalışması, Mehdî Es'ad 'Arâr'ın "el-Fethu'l-Mubînu Fî Medhi'l-Emîn" eserine yapmış olduğu tahkik, Muhammed 'Ali es-Suveyrikî'nin "Aişe el-Bâûniyye Fâdilatu'z-Zamân" adlı çalışması, 'Âdil el-'Azzâvî ve 'Abbâs Sâbit'in "el-Bedî'iyetu ve Şerhuhâ el-Fethu'l-Mubînu Fî Medhi'l-Emin" eserine yaptıkları tahkik ve son olarak M. Vehbi Dereli'nin el-Bâûniyye'nin şiirlerinin 'bedî'iyat' kısmını ele alan "Aişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri" adlı doçentlik çalışması.

Ancak bütün bu çalışmalara baktığımızda, el-Bâûniyye'nin şiirlerinin bir bütün olarak incelenmediğini görüyoruz. Özellikle bu konudaki eksikliği telafi etmek için Feydu'l-Fadl ve Cem'u's-Şeml adlı divanını yüksek lisans çalışması olarak incelemeyi uygun gördük. Ayrıca el-Bâûniyye divanında edebiyatla tasavvufu mezcettiği için bizde divanın incelenmeye değer olduğu kanaati uyanmıştır.

"Aişe el-Bâûniyye Hayatı ve Şiiri" isimli bu çalışmada el-Bâûniyye'nin yaşadığı dönemi, hayatını, eserlerini ve şiirlerini inceledik. Ancak divanında yer alan şiirleri, şiiri hakkında yeterli bilgi verdiği için divanı dışındaki şiirlerini inceleme dışında tuttuk.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında gerek terminolojik ve metodolojik gerekse kaynak temini noktasında her türlü desteği gösteren, sürecin başından beri ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Hasan Taşdelen'e, Yüksek

Lisans eğitimim boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Yalar'a, Prof. Dr. İsmail Güler'e, ayrıca bu süreçte maddi ve manevi destekleri ile her an yanımda olan Arş. Gör. Dr. Seda Ensariođlu, Arş. Gör. Hatice Erbay, Arş. Gör. Hilal Özdemir, Arş. Gör. Esra İrk, Arş. Gör. Kevser Demir ve Arş. Gör. Hümevra Mermer başta olmak üzere kıymetli mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Emine UZUNER

2017 /Bursa

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xii

GİRİŞ

EL-BÂÛNİYYE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

1. MEMLÜKLER DEVLETİNİN KURULUŞU	1
2. YÖNETİM ŞEKLİ.....	2
3. SOSYO-EKONOMİK DURUM	3
4. İLMÎ VE KÜLTÜREL HAYAT	6
4.1. Telif.....	7
4.2. Edebiyat	7
4.3. Eğitim.....	8
4.3.1. Eğitim ve Öğretim Müesseseleri.....	9
4.3.1.1. Mektep ve Medreseler	9
4.3.1.2. Cami, Hânkâh, Ribât, Zâviye ve Hastaneler.....	10
4.3.1.3. Kütüphaneler.....	11
5. MEMLÜKLER TOPLUMUNDA KADIN	11

BİRİNCİ BÖLÜM

AİŞE EL-BÂÛNİYYE HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI	14
1.1. Doğumu ve Nesebi.....	14
1.2. Ailesi.....	14
1.2.1. Babası.....	14
1.2.2. Kardeşi Burhânuddîn	15
1.2.3. Amcası Şemsuddîn	16
1.2.4. Amcası Burhânuddîn	17
1.3. Evliliği, Çocukları ve Mısır'a İkinci Seyahati.....	18
1.4. Eğitimi ve Hocaları.....	21
1.5. Vefatı	22
2. ESERLERİ.....	23
2.1. Matbû' Eserleri	23
2.2. Mahtût Eserleri	24
2.3. Kayıp Eserleri	25

İKİNCİ BÖLÜM

AİŞE EL-BÂÛNİYYE'NİN ŞİİRİ

1. NAZİM TÜRLERİ	28
1.1. Muveşşah	28
1.1.1. Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	28
1.1.2. Yapısı.....	30
1.1.3. Terimleri	31
1.1.4. Konusu.....	34
1.1.5. Vezinleri.....	35
1.1.6. El-Bâûniyye Muveşşahları.....	36
1.1.7. El-Bâûniyye Muveşşahlarının Tahlili.....	44
1.1.7.1. Yapısı	45
1.1.7.2. İçeriği	46
1.1.7.3. Vezinleri.....	49
1.2. Zecel.....	49

1.2.1. Tanımı, Yapısı, Doğuşu ve Gelişimi	49
1.2.2. El-Bâûniyye Zecelleri ve Tahlîli.....	51
1.3. Dubeyt.....	54
1.3.1. Tanımı ve Türleri	54
1.3.2. El-Bâûniyye Dubeytleri	57
1.3.3. El-Bâûniyye Dubeytlerinin Tenkîdi.....	59
1.4. Mevâliyyâ	59
1.4.1. Tanımı, Doğuşu ve Yapısı	59
1.4.2. El-Bâûniyye Mevâliyyâları.....	62
1.4.3. El-Bâûniyye Mevâliyyâlarının Tenkîdi	68
2. EL-BÂÛNİYYENİN ŞİİRİNDE TEMALAR.....	69
2.1. El-Bâûniyye Şiirlerinde Medih Teması	70
2.1.1. Hz. Peygamber Methiyeleri	71
2.1.2. Tarîkat Şeyhlerine Methiyeleri	73
2.2. El-Bâûniyye Şiirlerinde Hanîn Teması.....	75
2.3. El-Bâûniyye Şiirlerinde Tasavvuf Teması.....	77
2.4. El-Bâûniyye Şiirlerinde Vasıf (Tasvir) Teması.....	82
2.4.1. Şarap Tasviri	84
2.4.2. Meyhane Tasviri	87
2.4.3. Tabiat Tasviri.....	90
2.5. El-Bâûniyye Şiirlerinde Fahr Teması	93
2.6. El-Bâûniyye Şiirlerinde Hikmet Teması.....	95
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	103

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı geçen eser
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
d.	Doğum tarihi
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
thk	Tahkik
v	Vefat
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume
vs.	Ve saire
yy.	Yüzyıl
b.	Bin, ibn (Arapça'da oğlu manasında)

GİRİŞ

EL-BÂÛNİYYE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Aişe el-Bâûniyye’nin yaşadığı dönem Memlûkler devleti dönemine rastgelmektedir. O yüzden bu dönemin incelenmesinin el-Bâûniyye’nin edebî ve bilimsel yönünü anlama açısından önemli olacağını düşünüyoruz.

1. MEMLÜKLER DEVLETİNİN KURULUŞU

Ortadoğu’nun tarihi serüvenine bakıldığında zaman, bu coğrafyanın miladi XIII. yüzyılın ortalarında siyasi, askerî, iktisadî ve ictimai açıdan köklü değişimlere uğradığı görülmektedir. Değişimlerin meydana gelmesinde, başta köle olarak satın alınıp sonrasında devletin hâkimiyetini ele geçiren Türkler önemli bir etken olmuştur. Büyük öneme haiz olan bu bölge, o dönem için sık sık Haçlıların ve Moğolların taciz saldırılarına maruz kalmıştır. Salâhaddîn Eyyûbî’nin vefatıyla Müslümanlar arasında büyük ayrılıklar ortaya çıkmış, Eyyûbî ve Selçuklu hanedanları arasındaki çekişme artmıştır.¹ Bu süreç içerisinde, o dönemde “memlûkler” olarak bilinen köleler, henüz çok küçük yaşlarda iken köle tüccarlarından satın alınıp gerek askerî gerekse dinî eğitim verilerek güçlü askerler haline getirilmişlerdir.² Memlûkler askerî eğitimlerini en iyi şekilde tamamlamış ve devlet içinde ayrı bir oluşum kurmuşlardır. Askerî güce dayanan bu oluşum zamanla halifenin otoritesini gölgeleyerek halkı kendi hizmetine tabi tutmaya başlamıştır.³

---

¹ Muhammed Suheyl Takkuş, *Târîhu’l-Memâlik Fî Mısra ve Bilâdi’ş-Şâm*, Beyrut, Dâru’n-Nefâis, 1997, s. 7.

² Mahmud Sâlim Muhammed, *İbn Nubâte Şâ’iru’l-‘Asri’l-Memlûkî*, Dimaşk-Beyrut, Dâr İbn Kesîr, 1999, s. 7.

³ Suheyl Takkuş, , *Târîhu’l-Memâlik Fî Mısra ve Bilâdi’ş-Şâm*, s. 7.

2. YÖNETİM ŞEKLİ

Memlûklerin Selçuklu İmparatorluğunun bir istitalesi (uzantısı) olarak kabul eden Fuad Köprülü, onların Selçuklu devlet ve müesseselerini iktibas ve taklit ettiklerini belirtmektedir.⁴

Memlûklerde diğer devletlerde olduğu gibi veraset yoluyla tahta geçme sistemi esas alınmamış, güçlü emirler arasından en uygun görüleni sultan olarak tayin edilmiştir.⁵ Ancak Memlûklerin bu sistemi büyük endişelere neden olmuştur. Ancak Memlûklerde hâkim düşünce, “Hüküm, güç ve nüfuz sahibi olana aittir” şeklinde ifade edilmiştir.

Yönetimde hak sahibi olmak güç ve nüfuz sahibi olmakla irtibatlandırıldığı için, tahtta küçük yaşta sultanların bulunması atabeylerin ve nüfuzlu emirlerin tahta göz dikmelerine ve o sultanı kukla misali yönetmelerine neden olmuştur. Daha sonraki aşamada ise fitne çıkartıp komplo kurarak pek çok emir ve atabey tahta geçmiştir. İlerleyen zamanlarda emirler ve atabeyler gizli hâkimiyet kurma yöntemi ile yetinmeyip açıkça tahtı ele geçirmek amacıyla şu dört yola başvurmuşlardır:

- Tahtta bulunan sultanı azletme,
- Öldürme,
- Tutuklama
- İskenderiye ve Dimyat gibi şehirlere sürgüne gönderme. Yönetimde bu tip sorunların baş göstermesi halk arasında kargaşalara yol açmıştır.⁶

Memlûkler devletinin merkez teşkilatının başında ‘sultan’ ve bazen de ‘melik’ olarak adlandırılan hükümdarlar bulunmuş, bu kişiler devletin idârî ve siyâsî yönetim piramidinin başı sayılmışlardır. En önemli görevleri ise kendilerine sadık kalan emirlere önemli mevkilerde (derebeylik gibi) görev vermek, kendilerine karşı gelenleri ise cezalandırmak olmuştur. Ayrıca hükümdarlar savaş, barış ve ateşkes antlaşması gibi konularda tam yetki sahibi sayılmış, saltanat meclisini kurma hakkına sahip olmuştur.

⁴ M. Fuad Köprülü, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984, s. 124.

⁵ Sâmi b. Abdullah b. Ahmed el-Mağlûs, *Atlasu Târîhi'l-‘Asri’l-Memlûkî*, Riyad, Mektebetu'l-‘Ubeykân, 2013, s. 264.

⁶ Mufid ez-Zeydî, *Mevsû‘atu’t-Târîhi’l-İslâmî*, Amman, Dâru Usâme li’n-Neşri ve’t-Tevzî‘, 2009, s. 210.

‘Sultan’ ve ‘saltanat’ terimleri, Eyyûbîlerden sonra Memlûkler tarafından da kullanılmıştır. Bununla birlikte Memlûkler döneminde bu terimlerin karşıladığı anlamlar için farklı isimlendirmelerin kullanımına da rastlanmıştır. Örneğin ‘Sultânu’l-İslâmi ve’l-Muslimîn’, ‘Emîru’l-mu’minîn’, ‘en-Nâsir’, ‘ez-Zâhir’, ‘el-Eşref’, ‘el-Mansur’, ‘Hâdimu’l-Harameyni’ş-şerîfeyn’ vs. isimlendirmedeki bu kullanım değişiklikleri, Abbâsî sultânı ile aralarında şekli de olsa bir ilişki olduğunu göstermek için yapılmıştır.⁷ Yine bu dönemde devlette siyâsî şura meclisleri, iktisadî ve idârî alanlarda şura meclisleri ve dînî şura meclisleri kurulmuştur.⁸

Memlûkler, Eyyûbîlerin Mısır topraklarındaki hâkimiyetine son vererek hüküm sürmeye başlamıştır. Daha sonra Bağdat’ın Moğolların eline geçmesinden sonra Memlûkler İslam dünyasının ilgi odağı olmuştur.

Memlûklerde saray hayatı çok lüks ve şatafatlı olmasının yanı sıra farklı görevlerde yer alan, cariyeye ve memurların oluşturduğu geniş bir kadro tarafından idare edilmiştir. Yönetici kadrosunun çoğunluğu Türklerden oluşmaktaydı.⁹

3. SOSYO-EKONOMİK DURUM

Memlûkler Dönemi’nde toplumun çeşitli tabakalardan meydana gelmiş bir sosyal yapıya sahip olduğu görünmektedir.¹⁰ Fakat çeşitli sosyal tabakalara ayrılmış gibi görünen toplum yapısının esas olarak şu iki temel grupta toplandığını söylemek mümkündür: Birincisi sultan, emirler ve askerlerden oluşan ve birtakım imtiyazlara sahip olan grup, ikincisi ise halktır. Tarihçi İbn Haldun’a (v. 809/1406) göre o günkü Mısır toplumu sultan ve halk şeklinde iki kısımdan meydana gelmektedir.¹¹ Bu tasnif, İbn Haldun’un o günkü toplumun yapısını gerçek manada değerlendirebildiğini göstermektedir. Bizim düşüncemize göre İbn Haldun, ‘sultan’ kelimesi ile o dönemde

⁷ Mufid ez-Zeydî, *Mevsû’atu’t-Târihi’l-İslâmî*, s. 211.

⁸ Sâmî el-Mağlûs, *Atlasu Târihu’l-‘Asri’l-Memlûkî*, s. 264.

⁹ Mufid ez-Zeydî, *Mevsû’atu’t-Târihi’l-İslâmî*, s. 211-212.

¹⁰ Mahmud Sâlim Muhammed, *İbn Nubâte Şâ’iru’l-‘Asri’l-Memlûkî*, s. 8.

¹¹ Nebil Hâlid Ebu ‘Ali, *el-Edebu’l-‘Arabiyyu Beyne ‘Asrayni’l-Memlûkî ve’l-‘Usmânî*, Gazze, el-Câmi’atu’l-İslâmiyye, 2007, s. 28; Muhammed Zağlul Selâm, *el-Edeb Fi’l-‘Asri’l-Memlûkî*, Kahire, Dâru’l-Me’ârif, 1970, I, s. 47.

hâkim olan devlet organları kastetmiştir. ‘Raiyye’ kelimesini ise tüm tabakalarıyla birlikte halkı ifade için kullanmıştır.¹²

Memlûk toplumu sabit ve kapalı bir toplumdur. Bu toplum fert hukukuna dayalı değildir. Ferdin hukuku, bağlı bulunduğu sınıfa göre belirlenirdi. El-Makrîzî (v. 845/1442), Memlûk toplumunu idarî ve siyasî merkezler ile gelir, emniyet ve istikrar bakımından farklı sınıflara ayırmaktadır. Buna göre el-Makrîzî’nin sınıflandırması aşağıdaki şekildedir:

- Devlet ricali.
- Elit tabaka (Üst düzey tüccarlar, fakihler ve soylular).
- Orta sınıf (Orta halli tüccarlar, maaşlı ve ücretliler, pazarcılar).
- Çiftçiler
- Köylüler
- Sanatkârlar ve küçük el sanatları erbabı
- Yoksullar.¹³

Nebil Hâlid ise Memlûk toplumunu ekonomik durum ve hayat şartlarından hareketle şu dört sosyal sınıfa ayırmıştır:

- Hâkim olan askerî sınıf (sultan, emirler, vezirler, komutanlar ve üst düzey devlet yetkilileri)
- Din adamları, tüccarlar ve sanat erbabı,
- Küçük el sanatları erbabı, orta halli çiftçiler ve satıcılar, köylüler ve talebeler,
- Fakirler ve yoksullar.¹⁴

Devlet yönetiminin içinde sadece Memlûkler bulunmuş, halkın diğer katmanlarının devlet kurumlarında vazife almalarına izin verilmemiştir.¹⁵

¹² Nebil Hâlid Ebu ‘Ali, *el-Edebu’l-‘Arabiyyu Beyne ‘Asrayni’l-Memlûki ve’l-‘Usmâni*, s. 28; Muhammed Zağlul Selâm, *el-Edeb Fi’l-‘Asri’l-Memlûki*, I, s. 47.

¹³ Nebil Hâlid Ebu ‘Ali, *el-Edebu’l-‘Arabiyyu Beyne ‘Asrayni’l-Memlûki ve’l-‘Usmâni*, s. 28; Muhammed Zağlul Selâm, *el-Edeb Fi’l-‘Asri’l-Memlûki*, I, s. 47.

¹⁴ Nebil Hâlid Ebu ‘Ali, *a.g.e.* s. 29.

¹⁵ Nebil Hâlid Ebu ‘Ali, *a.g.e.* s. 29-30.

Memlûkler dönemi toplumunun belirgin özelliği dindar olmalarıdır. Bu dindarlık cihat hareketi, halifeliğin canlanması, tasavvufun yayılması ve dinî bayramların kutlanmasında tebarüz etmiştir. Bununla birlikte toplumda içki içmek ve uyuşturucu kullanmak gibi dindarlık ile bağdaşmayacak fiillerin vukuuna da rastlanmıştır.¹⁶

Memlûkler devasa köşk ve saraylarda müreffeh bir hayat sürdürmüştür. Sultanlar çeşitli vesilelerle şöenler düzenlemiştir. Bunun yanında sultanlar cami ve okul inşasına önem vermiş, açılışlar düzenlemiş ve buradaki ilk derslere bizzat katılmışlardır.¹⁷ Hayatlarını bu şekilde lüks içerisinde sürdürmeyi tercih edenler olduğu gibi çekişmeli siyaset ortamından uzaklaşp daha sakin bir hayat sürdürmeyi tercih edenler de olmuştur. Bu kişilerin bir kısmı kültür ve ilim açısından yüksek mertebelere ulaşmıştır. İbn İyâs olarak bilinen ve *Bedâi 'u'z-Zuhûr Fî Vekâi 'i'z-Zuhûr* yazarı Ebu'l-Berekât Muhammed b. Ahmed el-Hanefî (v. 930/1524) bunlardan biridir.¹⁸

Vakıflar

Memlûkler döneminde vakıflar, devletin ekonomik yükünü azaltacak derecede büyük bir yayılma göstermiştir. 649/1251 yılında devlet ekonomik açıdan zayıflayınca vakıflardan borç almıştır. Vakıflar bu dönemde öyle yaygınlaşmıştır ki, her şeyi kapsar hale gelmiştir. Bu durum vakıfları dönem hâkimlerinin hedefi haline getirmiştir. Hatta herhangi bir dini merciden fetva almaksızın vakıfları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başlamışlardır.¹⁹

Sebiller

Genel olarak sebil inşaları bu dönemin açık mimari fenomeni haline gelmiştir. Bu sebiller ya müstakilen ya da okul, mescit yahut medreseler bünyesinde yapılmıştır.

Bağdat düştükten sonra ise pek çok mescit, okul, hânkâh ve yetimhane inşa edilmiştir. Bu da eğitimli sınıflar için bir nevi konforlu hayat imkânı sağlamıştır.²⁰

¹⁶ Mahmud Sâlim Muhammed, *İbn Nubâte Şâ'iru'l-'Asri'l-Memlûkî*, s. 9.

¹⁷ Nebil Hâlid Ebu 'Ali, *a.g.e.* s. 30.

¹⁸ Nebil Hâlid Ebu 'Ali, *el-Edebu'l-'Arabîyyu Beyne 'Asreyn el-Memlûkî ve'l-'Usmânî*, ss. 31-33.

¹⁹ Sâmi el-Mağlûs, *Atlasu Târîhu'l-'Asri'l-Memlûkî*, s. 272.

²⁰ Sâmi el-Mağlûs, *a.g.e.* s. 276.

Memlûkler devleti, ilk dönemlerinde ekonomik açıdan güçlü ve gelişmiş durumdaydı. Bununla birlikte toplumun gelir düzeyi sosyal tabakalar bağlamında karşılaştırıldığında birbirinden farklılık arz etmekteydi. Kötü yönetim ve dış güçlerin istilasını nedeniyle devlet ekonomisi zaman zaman şiddetli sarsıntılara maruz kalmıştır.²¹

4. İLMÎ VE KÜLTÜREL HAYAT

Bazı yazarlar bu dönemde yazılmış ve Arap ve İslam medeniyetlerinde önemli bir yere sahip çok sayıda eseri görmezden gelerek bu dönemin ilmî hareket bağlamında geri kaldığını belirtmişlerdir. Oysaki bu görüş gerçekle uyuşmamaktadır. Zira Memlûkler eğitime önem vermiş ve bu alanda yapılması gereken her şeyi yapmışlardır.²² Nitekim sadece kendi çocuklarına özel okullar inşa etmekle yetinmemiş, toplumun bütün sınıflarından eğitim almak isteyen herkes için ücretsiz eğitim imkânı sağlamışlardır. Özellikle fikrî hareketin canlanması ve ulema ile talebeleri koruma adına Eyyûbîlerin yolundan gitmiş ve hatta eğitim kurumları inşası noktasında onları geçmişlerdir.²³ Ayrıca hacimli kütüphaneleri de bu kurumlara tabi kılmış ve birçok şehirde yeni kütüphaneler inşa etmişlerdir.²⁴ Tüm bunların yanı sıra okul ve eğitim merkezlerine yakın yurtlar inşa etmiş, bu yurtlarda barınan öğrencilerin yemek ve kıyafet ihtiyaçlarını karşılamış; bu kurumlara destek sağlaması için de arazi gelirlerinin vakfedilmesini sağlamışlardır.²⁵

Memlûkler döneminde Haçlılar ve Moğollar tarafından gerçekleştirilen şiddetli baskılar, Müslüman halkın dine bağlılığını arttırmış, böylelikle İslam dini bu iki tehdide karşı kalkan görevi görmüştür. İslam'ın bu koruyucu niteliği, Memlûklerin İslam topraklarını düşmanlardan korumaları ve ilmî faaliyetlerin canlılık kazanması şeklinde tezahür etmiştir. Bu dönemde hadis rivayeti ve şerhi, dört mezhep fıkhı, fıkıh usulü, tefsir, kelam, edebiyat ve fen gibi ilimler herkes için temel eğitim dersleri haline

²¹ Mahmud Sâlim Muhammed, *İbn Nubâte Şâ'iru'l-'Asri'l-Memlûkî*, s. 9.

²² Nebil Hâlid Ebu Ali, *a.g.e.* s. 39.

²³ Nebil Hâlid Ebu 'Ali, *el-Edebu'l-'Arabiyyi Beyne 'Asrayni'l-Memlûkî ve'l-'Usmânî*, s. 40.

²⁴ Nebil Hâlid Ebu 'Ali, *a.g.e.* s. 41.

²⁵ Nebil Hâlid Ebu 'Ali, *a.g.e.* s. 42.

gelmiştir. Öyle ki bu din eğitiminden şairler, yazarlar, doktorlar ve mühendisler de paylarını almıştır.²⁶

Memlükler dönemi yeni kültürel faaliyetlere şahitlik etmiştir. Şiddetli savaşlar nedeniyle canlanan duygular yazı ruhunu diriltmiş ve insanların içindeki vatanı müdafaa duygusunu harekete geçirmiştir. Bazı sultanlar devletin, gelişimine ihtiyaç duyduğu ilmî alanlardaki faaliyetleri destekleyici hamlelerde bulunmuştur. Yine bu dönemde Memlükler, devletin kültürel yapısına katkı sağlayan bir durumla karşılaşmıştır ki bu da Arap Müslümanların hem doğudan hem de batıdan Memlükler devleti topraklarına göç etmesidir. Nitekim Moğolların doğuyu istilası, Avrupalıların ise Endülüs ve batıya yapmış oldukları baskılar, ulema tabakasının Memlükler devletinde güvenli bir ortam bulmalarına neden olmuştur.²⁷

4.1. Telif

Memlükler dönemi kültürel etkinliğinin en önemli özelliği orijinal eserlerin telif edilmesidir. O dönemden günümüze ulaşan eserler büyük bir yekûn tutmakla birlikte bu eserlerin sayısı henüz belirlenebilmiş değildir. Bu da o dönemde ulemanın ilme çok önem verdiğini göstermektedir. Kitapların çoğu derleme ya da şerh olmayıp o dönemde telif edilmiştir. Söz konusu dönemde yazarların yapmış oldukları çalışmalar için sarf ettikleri çabalar, mücahit ve gazilerin vatanı müdafaaada gösterdikleri çabalardan daha az değildir. Zira bu çalışmalar, Arap kütüphanesinin kaybolup yok olmaya yüz tuttuğu bir dönemde telif edilerek ilmî eserlerin ihyasında pay sahibi olmuşlardır.²⁸

4.2. Edebiyat

Eleştirmenler bu dönem edebiyatını sert bir dille eleştirmiş ve onu dejenerasyon ve durgunlukla suçlamışlardır. Fakat bu suçlama yersizdir. Zira yüksek kültürel aktivitelerin yaşandığı bir dönemde edebiyatın eleştirmenlerin iddia ettiği gibi bu denli geri kalmış olması imkân dâhilinde değildir. Nitekim bu dönemde şiir, eleştirmenlerin iddialarını çürütecek derecede güçlü bir yapıya sahipti. Kaldı ki bu dönem edebiyatını

²⁶ Yâsîn el-Eyyûbî, *Âfâku's-Şi'iri'l-'Arabiyyi Fi'l-'Asri'l-Memlûkî*, Tarâblus, 1995, s. 55; Mahmûd Rizk Selîm, *Mevsû'atu 'Asri Salâtîni'l-Memâlik ve Nitâcuhu'l-'İlmîyyu ve'l-Edebî*, Mektebetu'l-Âdâb, 1965, VII, s. 229-230.

²⁷ Mahmud Sâlim Muhammed, *İbn Nubâte Şâ'iru'l-'Asri'l-Memlûkî*, s. 11.

²⁸ Mahmud Sâlim Muhammed, *a.g.e.* s. 12.

diğer dönemlerin edebiyatlarıyla karşılaştırmanın adil bir karşılaştırma olduğunu söylemek zordur.

Bu dönemde yaşayan insanlar edebiyatla ilgilenmeye devam etmişler, şiir nazmedip şiir akşamları düzenlemiş ve kendinde şiir yazma kabiliyeti bulan herkes şiir nazmetmeye başlamıştır. Bu dönemde şiir nazmedenlere yöneticiler tarafından verilen ödüllerde azalma yaşanmıştır. Bu nedenle şairler yöneticilerden ziyade halka yönelmişlerdir. Böylece şiirlerde ele alınan konular değişmiştir.²⁹

Dini ilimlere ait pek çok eserin manzum olarak yazıldığı Memlûkler zamanında, çok sayıda şairin yetişmiş olduğu muhakkaktır. Bu dönemin en meşhur şairi ise, şüphesiz İslam dünyasında en meşhur kasidelerden biri olma özelliğini koruyan ‘Kaside-i Burde’nin sahibi İmam Bûsirîdir (v. 696/1297).³⁰

Kısacası Memlûkler döneminde edebiyatın sınırları çok genişlemiş ve konuları çeşitlenmiştir. Zira yazar ve şairler, görüp hissettikleri her şeyi eserlerine konu etmişlerdir. Böylelikle geçmiş dönemlerde edebiyata dâhil olmayan konular edebiyat çerçevesinde kendine yer bulmuş ve nihayetinde edebiyat sosyal hayattan kopuk olmaktan çıkarak hem toplumdan etkilenmiş hem de topluma etki etmiştir.³¹

4.3. Eğitim

Memlûkler döneminde iki çeşit eğitim görmektediriz. Birincisi camilerde verilen eğitim, ikincisi ise okullarda verilen eğitimidir. Camilerde verilen eğitim halka açık olup dileyen dilediği alanda ilim tahsil edebilmekteydi. Okullarda verilen eğitime gelince buralardaki eğitim giderleri devlet tarafından üstlenilmiş, bu doğrultuda büyük vakıfların gelirleri söz konusu giderlerin karşılanmasına tahsis edilmiştir. Okulları inşa ettirenler, okullarda verilecek dersleri belirleyip bu dersler için uygun gördükleri hocaları görevlendirmişlerdir.

---

²⁹ Mahmud Sâlim Muhammed, *a.g.e.* s. 12-13.

³⁰ İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 365.

³¹ Mahmud Sâlim Muhammed, *İbn Nubâte Şâ‘iru’l-‘Asri’l-Memlûki*, s. 14.

Bu dönemde farklı alanlarda birçok âlimin yıldızı parlamıştır; *Lisânu'l-'Arab*'ın müellifi İbn Manzûr (v. 711/1311) ve nahiv âlimi Ebû Hayyân el-Endelusî (v. 745/1344) bunlardan sadece ikisidir.³²

4.3.1. Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

4.3.1.1. Mektep ve Medreseler

İslâm eğitim ve öğretim tarihinin en önemli kurumu olan medrese, Memlûkler zamanında parlak bir dönem yaşamıştır. Memlûkler Devleti topraklarında, Eyyûbîler zamanından itibaren çok sayıda medrese bulunmaktaydı.

Memlûkler döneminde biri özel diğeri genel nitelikli olmak üzere iki tip mektep (ilkokul) bulunuyordu. Genel nitelikli olan ve vakıflarla desteklenen mektepler umumiyetle medrese, cami ve hastanelerin bünyesinde yer alıyordu. Buralarda çocuklara temel dinî bilgiler ve Kur'an öğretiminin yanı sıra matematik ve yazışma usulleri üzerine dersler verilmekteydi.³³

Memlûkler dönemindeki ilmî-kültürel yapının temel yapı taşlarını medreseler, camiler, hânkâh, ribât ve zâviyeler ile hastane ve kütüphaneler oluşturmaktadır. Bunların bir kısmı Eyyûbîlerden kalmış olsa da Memlûklerin inşa ettirdiği yapılar sayıca daha fazladır. Memlûk sultanları ve büyük emirler bu tür yapıları inşa ettirmek için neredeyse birbirleriyle yarış halinde olmuşlardır. Buralarda verilen eğitimi finanse etmek için zengin vakıfların gelirlerini tahsis ettikleri gibi, hocalara dolgun ücret ve talebelere de burs ödeyerek tüm ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Medreselerin büyük kısmı sünnî dört mezhepten yalnızca birine tahsis edilmiş; az sayıdaki diğerkısım ise iki, üç veya dört mezhebe birden hizmet etmiştir. Ayrıca dârülkur'an ve dârülhadislerin yanı sıra sadece tıp eğitimi verilen ihtisas medreseleri de mevcuttu. El-Makrizî'nin verdiği bilgilere göre kendi döneminde bulunan medreselerin sayısı yetmiş civarındadır.³⁴ Medreselerdeki eğitim öğretimi yürütecek kadro bizzat

³² Mahmud Sâlim Muhammed, *a.g.e.* s. 11.

³³ İsmail Yiğit, "Aynî'yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 11-12, İstanbul, 1997, s. 29.

³⁴ Takiyuddîn Ebi'l-'Abbâs Ahmed b. 'Ali el-Makrizî, *el-Hitatu'l-Makriziyye*, Beyrut, dâr sâdır, II, s. 362-405.

sultanlar tarafından tayin edilmiştir. Buna dair yazılan görevlendirme yazılarındaki ifadeler, ilme ve âlime verilen önemi ortaya koyar niteliktedir.³⁵

4.3.1.2. Cami, Hânkâh, Ribât, Zâviye ve Hastaneler

Medreselerin yanı sıra camiler, hankah, ribat ve zaviyeler ile birçok hastanede eğitim öğretim faaliyetleri yürütülüyordu. Buralarda bir yandan yaygın eğitim gerçekleştirilirken bir yandan da toplumun ihtiyaçlarına yönelik eğitimler veriliyordu. Bu doğrultuda, hastanelerde tabip yetiştiriliyor, hânkâh gibi yerlerde de ağırlıklı olarak tasavvufun gelişimine yönelik çalışmalar yapılıyordu.

İslâm'ın ortaya çıkışından itibaren eğitim öğretim faaliyetlerinin merkezinde yer alan camiler, bu özel konumlarını Memlûkler döneminde de korumuştur. Ezher başta olmak üzere, ülkenin birçok camisinde hadis, tefsir gibi İslâmî ilimlerin yanında tıp ve nahiv gibi bilimler de okutuluyordu. Bazı sultanlar hem bu derslere katılıyor hem de katılım noktasında halkı teşvik ediyorlardı. Hânkâh, ribât ve zâviyeler ise tasavvufî zikir ve âyinlerin yapıldığı yerler olmakla birlikte dinî ilimlere dair verilen derslere de ev sahipliği yapmaktaydı.

Hastaneler ise bünyelerindeki dâruttıb medreseleri dâhilinde tıp eğitiminin verildiği yerlerdi. Nitekim büyük hekim İbnü'n-Nefis (v. 687/1288), Şam'daki Zengî hastanesinde bulunan tıp medresesinde yetişmişti.³⁶ Hastane inşa ettiren Memlûk Devleti sultanları buralarda eğitim verilebilmesi için kütüphaneler kurmuş, pratik eğitim için gerekli tıbbî âletleri temin ettirmişlerdi. Bu hastanelerde eğitim gören tabip adayları gerekli imtihanları başarıyla geçtikten sonra hekimlik icazetlerini alarak topluma hizmet vermeye başlamaktaydılar.³⁷

³⁵ Ebi'l- 'Abbâs Ahmed el-Kalkaşendî, *Subhu'l-Â'sâ'*, Kahire, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1922, XI, s. 227 vd.

³⁶ Esin Kâhya, "İbnü'n-Nefis", *DİA*, XXI, Ankara, TDV, 2000, ss. 173-176.

³⁷ Sa'îd 'Abdulfettâh 'Âşûr, *el-Mucteme'u'l-Mısri fî Asri Salâtini'l-Memâlik*, Kahire, Dâru'n-nahdati'l-'Arabîyye, 1992, s. 177-194; İsmail Yiğit, "Aynî'yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış", s. 35-36; M. Kemâluddîn İzzuddîn, *el-Hareketu'l-'İlmiyyetu fî Mısra fî Devleti'l-Memâliki'l-Çerâkise*, Beyrut, 'Âlemu'l-kutub, 1989, ss. 65-74.

4.3.1.3. Kütüphaneler

Büyük savaşlar, fitneler, doğal afetler ve hırsızlıklar Arap kültür ve medeniyet arşivinin çok büyük bir kısmının yok olmasına neden olmuştur. Bu yok oluşta hükümdarların siyasetlerine aykırı gördükleri eserlerin yakılmasına dair verdikleri emirler de büyük pay sahibidir. Özellikle felsefe kitapları, Mutezili âlimlerin kitapları ve zındık olarak nitelendirilen kişilerin kitapları; hükümdarların verdikleri emir üzerine yakılarak yok edilen kitaplar arasında başta gelmektedir. Bu nedenle Arap kültür ve medeniyeti birikiminin aktarıcısı konumundaki eserlerin toplanıp koruma altına alınacağı yeni kütüphanelerin inşası zaruri bir durum haline gelmiş³⁸ böylelikle çok sayıda kütüphane inşa edilmiştir. Bu süreçte tarihçi Kemâleddîn Abdurrazzak b. Ahmed el-Fuvatî (v. 723/1323)'nin büyük katkısı bulunmuştur. Nitekim kendisi Azerbeycan'da bulunan ve dört yüz bin eser ihtiva eden Meraga rasathanesinde on dokuz yıl kalmış ve oradaki çok sayıda eserden faydalanmış, daha sonra ise el-Mustansiriyye'nin kütüphane sorumlusu olmuştur. Bu dönem insanların kitaplara ve kütüphanelere verdiği önem, vakfedenlerin kütüphanelerin haftada iki gün açık tutulmasına dair vasiyetleri ve kitap ödünçlerinin sistemli bir şekilde yapılmasını salık veren vasiyetlerinden anlaşılmaktadır.³⁹

5. MEMLÜKLER TOPLUMUNDA KADIN

Memlûkler döneminde kadın, gerek hâkim tabakadan gerek halk tabakasından olsun toplum içerisinde saygın bir şekilde muamele görmüştür.⁴⁰

Memlûk kadınlarının siyasette arka planda kalmalarına karşın mîmârî alanda faal bir şekilde rol oynadıkları görülmektedir. Varlıklı kadınlar, zor durumda olan hemcinsleri için ribatlar kurmuş böylelikle bilhassa dul, boşanmış veya terk edilmiş kadınların ikamet edebilecekleri güvenli barınak ihtiyacını karşılamışlardır. Bu kadınlar birçok yapı inşa ettirip kamu hizmetine sunarak adlarını ölümsüzleştirmişlerdir. Bilim ve eğitim alanında önemli bir yeri olan ve Memlûkler devleti topraklarında çok sayıda bulunan medreselerin arasında kadınlar tarafından inşa ettirilenler de mevcuttur.

³⁸ Yâsîn el-Eyyûbî, *Âfâku's-Şi'iri'l-'Arabiyyi fi'l-'Asri'l-Memlûki*, s. 69.

³⁹ Yâsîn el-Eyyûbî, *a.g.e.* s. 70

⁴⁰ Ahmed 'Abdurrazzâk, *el-Mer'atu Fî Misra'l-Memlûkiyye*, el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-'Âmmatu li'l-Kutub, 1999, s. 16, 22; 'Abdulfettâh 'Âşûr, *el-Mucteme'u'l-Misri*, s. 143.

Memlûklerde kadınlar ayrıca hamam, han, hânkâh, cami, mescit, sebil gibi kamu yararına yönelik yapılar da inşa ettirmişlerdir.

Memlûkler döneminde geleneklere bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sınırlamalara rağmen, kadınlar sosyal hayatta aktif rol oynamışlardır. Nitekim dönem yazarlarından biri olan es-Sehâvî (v. 902/1497)'nin, *ed-Dav'u'l-Lâmi'* adlı çalışmasına baktığımızda, hicri IX. yüzyılda yaşamış binden fazla kadının biyografisine yer verdiğini görmekteyiz. Bu kadınlar Mısır ve Şam arasında ilmî seferler yapmıştır. Ayrıca bu dönem kadınlarının ilmî ve dinî hayattaki etkilerini gösteren deliller de mevcuttur. Özellikle ulemâ sınıfına mensup kişilerin kız çocukları, eğitim almaları sebebiyle hadis hocalığından şairliğe, eğitimcilikten ribat ve zaviye şeyhliğine kadar birçok alanda hizmet vermiştir. Bunun yanısıra nahiv ve şiir ile meşgul olan kadın yazarlar da mevcuttur.⁴¹ Suteyte ibnetu'l-Kâdî Kemâluddin Mahmud b. Şerin olarak bilinen Fatıma Hanımı bu yazarlar arasında sayabiliriz.⁴²

Önceki dönemlerde olduğu gibi yalnız erkek çocuklara eğitim veren okullar Memlûklerde de kız çocuklarına kapalı idiler. Kızlar evde ya bir müeddib ya da bir akraba tarafından eğitilmekteydiler. Memlûk kadınlarının biyografileri incelendiğinde, okumuş kadınların büyük bir çoğunluğunun eğitilmiş bir aileden geldikleri göze çarpmaktadır. Muhaddise, râviye, vâize, şeyhe, şaire gibi kadınların hemen hepsi ya bir kadının, şeyhin, hafîbin, hâfızın, muhaddisin veya tarihçinin kızı, kız kardeşi, eşi veya torunu idiler. Ayrıca kadınların, aile dışındaki hemcinsleri tarafından eğitildikleri de vakidir. Bunun dışında yakın akrabalarından veya hemcinslerinden ayrı erkek hocalardan eğitim alan kadınlar da bulunmaktadır. Kadınlar, ilim meclislerine gidip erkeklerden ayrı bir yerde oturarak dersleri dinleyebiliyor ve erkek hocalardan icâzet alabiliyorlardı.⁴³ Bu çalışmamızda hayatını ve şiirini inceleyeceğimiz Aişe el-Bâûniyye hem ailesindeki ulemeden hem de yabancı hocalardan eğitim almıştır.

⁴¹ Ahmed 'Abdurrazzâk, *a.g.e.* s. 31-32; 'Abdulfettâh 'Âşûr, *a.g.e.* ss. 141-155.

⁴² Es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrut, Dâru'l-Cil, XII, s. 107-112.

⁴³ Samira Kortantamer, "Memlûkler Toplumunda Kadın", *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, V, ss. 770-787.

BİRİNCİ BÖLÜM

AIŞE EL-BÂÛNİYYE HAYATI

VE

ESERLERİ

1. HAYATI

1.1. Doğumu ve Nesebi

Tam adı, Âişe bint Yusuf b. Ahmed b. Nâsır b. Halîfe el-Bâûnî es-Sâlihî eş-Şâfi'î, künyesi Ummu Abdilvehhâb'tır⁴⁴.

Hakkında yazanların çoğunun görüşüne göre el-Bâûniyye bugün Şam'ın merkez mahallelerinden biri olan, fakat o gün için Şam'a bağlı bir köy olan Sâlihiyye'de hicri IX. yüzyılın üçüncü çeyreğinde (m. XV. yüzyıl) dünyaya gelmiştir.⁴⁵ Doğum tarihi hakkında tartışma söz konusu olmakla birlikte büyük olasılıkla hicri 864 veya 865 yılında doğduğu düşünülmektedir.⁴⁶

Nesebi Ürdün'ün doğusunda bulunan Aclûn ilçesine yakın olan Bâûn⁴⁷ köyüne uzandığı için el-Bâûniyye⁴⁸, Dimeşk'te (Şam) doğup büyüdüğü için ise ed-Dimeşkiyye nisbesi ile anılmıştır.

1.2. Ailesi

1.2.1. Babası

Tam adı Yusuf b. Ahmed b. Nâsır b. Halîfe b. Ferec b. Abdullah b. Abdurrahmân el-Cemâl Ebu'l-Mehâsin b. eş-Şihâb el-Bâûnî el-Makdisî es-Sâlihî ed-Dimeşkî eş-Şâfi'îdir (805/1403) Kudis-i Şerif'te doğmuştur.⁴⁹

Yûsuf b. Ahmed henüz dört yaşlarında iken ailesi Şam'a taşınmış ve orada ikamet etmeye başlamıştır. Yûsuf, Kur'ân eğitimini eş-Şems Hatîbu's-Şâmiyye ve eş-Şemsu'l-Busravî'den, Arapça bilgisini yine eş-Şems el-Busravî ve el-'Alâu'l-

⁴⁴ Muhammed Şemsuddîn es-Sâlihî el-Hanefî, Yûsuf b. Hasan b. 'Abdulhâdî el-Cemâl b. El-Muberrred el-Hanbelî, *Mut'atu'l-Ezhân Min't-Temettu' bi'l-İkrân*, Beyrut, Dâru Sâdır, II, s. 878.

⁴⁵ Muhammed Ali Hasan es-Suveyrikî, *Âişe el-Bâûniyye Fâdîlatu'z-Zemân*, İrbid, 2006, s. 20.

⁴⁶ Es-Suveyrikî, *a.g.e.* s. 42; Hasan Muhammed Rabâbî'a, *Âişe el-Bâûniyye Şâira*, İrbid, Dâru'l-Hiâli li't-Terceme, 1997, s. 42.

⁴⁷ Bkz. 'Îmâduddin İsmail b. Muhammed, *Takvîmu'l-Buldân*, düzenleme Rinod ve Baron Mak Kokin Dislan, Paris, 1840, s. 245.

⁴⁸ Hayruddîn ez-Ziriklî, *El-A'lâm*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002, III, s. 241.

⁴⁹ Şemsuddîn Muhammed b. 'Abdurrahmân es-Sehâvî, *Ed-Davu'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrut, Dâru'l-Cîl, X, s. 298; es-Sâlihî, el-Muberrred, *Müt'atü'l-Ezhân*, II, s. 833; ez-Ziriklî, *a.g.e.* VIII, s. 215.

Kâbûnî'den, fıkıh bilgisini el-Burhân b. Hatîbî 'Azra ve eş-Şemsu'l-Bermâvî ve eş-Şemsu'l-Kefîrî'den almıştır.⁵⁰

(828/1425) yılında Kâhire'ye gitmiş ve ilimle meşgul olmuş⁵¹ ve nihayet en-Necm b. Haccî tarafından Safad şehrinin sır kâtipliği⁵² görevine getirilmiştir. Sonrasında Safad'a kadı olarak tayin edilmiş ve bu iki görev başına getirilmesi birkaç defa tekrarlanmıştır. Safad'dan sonra el-Behâ' b. Haccî'nin yerine niyabeten Şam kadısı olarak tayin edilmiş ve (847/1444) yılında daha önce Tarâblus ve Halep'te olduğu gibi bu görevi tek başına üstlenmiştir.⁵³ Kardeşi Burhânuddîn el-Minha Fî Tadmîni'l-Milha kasidesinde kendisini övmüştür.⁵⁴ *En-Nazmu'l-Hasen* ile en-Nevevînin *Minhâc*'ını manzum hale getirmiştir.⁵⁵

Uzunca bir süre kadılıktan uzak kalmış ve (880/1476) yılının rebiülahir ayında 74 yaşında Sâlihiyye'de⁵⁶ vefat etmiş⁵⁷ ve Kasyun dağının eteklerinde defnedilmiştir.⁵⁸

1.2.2. Kardeşi Burhânuddîn

Tam adı Bahâuddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ahmed el-Bâûnî es-Sâlihî eş-Şâfi'i (d. 857/1453).⁵⁹ Şam'ın Sâlihiyye köyünde doğmuştur.⁶⁰

⁵⁰ Daha fazla bilgi için bkz. es-Sehâvî, *a.g.e.* X, s. 298.

⁵¹ Es-Sehâvî, *Ed-Davu'l-Lâmi*, X, s. 298.

⁵² Bazı İslam devletlerinde başlıca görevi hükümdarın özel kâtipliği olan memur, Memlûkler'de Divan-ı İnşa başkanı. Fâtih Yahya Ayaz, "Sır Kâtibi", *DİA*, XXXVII, s. 116-117.

⁵³ Es-Sehâvî, *a.g.e.* X, s. 298. H. 864 yılında Kâdilkudât makamında iken azledilmiş ve yerine Kadı Veliyyuddîn Ahmed b. el-Kâdî Takiyyuddîn Muhammed el-Balkînî tayin edilmiş. Bkz. Yûsuf b. Tegri Berdî Cemâluddîn ebu'l-Mehâsin, *en-Nücûmu'z-Zâhire Fî Mulûki Mısır ve'l-Kahire*, Mısır, Vüzâretu's-Sekâfe, 1963, XVI, s. 148.

⁵⁴ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *Müt'atü'l-Ezhân*, II, s. 833.

⁵⁵ Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Nazmu'l-İkyân Fî A'yâni'l-A'yân*, tahrîr: Filîb Hattî, Beyrut, el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1927, s. 178-179.

⁵⁶ Kasyun dağının eteklerinde bulunan, çarşıları ve camisi olan büyük bir köy. Daha fazla bilgi için bkz. (Şihâbuddîn Ebi 'Abdillah el-Bagdâdî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, Dâru Sâder, III, s. 390). Bugün ise Şam'ın merkez mahallelerinden biri olup halk arasında revaçta olan bir çarşıya sahiptir.

⁵⁷ Es-Sehâvî *ed-Davu'l-Lâmi* eserinde zehirlenerek öldüğü söylentisine yer vermiştir. Bkz. (Es-Sehâvî, *a.g.e.* X, s. 299)

⁵⁸ Bkz. es-Sehâvî, *a.g.e.* X, s. 298; es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 833; es-Suyûtî, *a.g.e.* s. 179; İbnu'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb Fî Ahbâri Men Zeheb*, thk. 'abdulkâdir el-Ernâ'ût, Mahmûd el-Arnâ'ût, Beyrut, Dimeşk, Dâru İbni Kesîr, IX, s. 494; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, s. 215.

⁵⁹ Kesin doğum tarihi belli olmamakla birlikte h. 857-859 yıllarında doğduğu düşünülmektedir. Daha fazla bilgi için bkz: es-Sehâvî, *a.g.e.* X, s.89; Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 792; Necmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-Sâira bi-A'yâni'l-Mietî'l-Âşira*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997, 1, s. 73;

⁶⁰ El-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 73; el-Hanbelî, *a.g.e.* X, s. 70.

Hocaları, el-Burhân b. Muflih, el-Burhânu'l-Makdisî el-Ensârî, el-Burhân el-Ezru'î ve oğlu Şihâbuddîn, amcası el-Burhânu'l-Bâûnî, el-Kutbu'l-Haydarî, eş-Şems b. Hâmid, el-Celâlu'l-Bekrî, ez-Zeyn Hattâb, el-Bedr b. Nebhân, Molla Zâde, Molla Şeyh el-Hanefî, en-Necm b. Kâdî 'Aclûn ve el-Kemâl en-Neysâbûrîdir.⁶¹ Her ne kadar fıkıh bilgisini el-Bedr b. Kâdî Şühbe'den almış olsa da zamanla Edebiyat ağır basmış ve o alana meyletmiştir.⁶²

Eserleri: *el-Kavlü's-Sedîdi'l-Ezraf Fî Sîreti'l-Meliki'l-Mansûri'l-Eşref, Behcetü'l-Huld Fî Nushi'l-Veled*⁶³ ve *el-Lemhatu'l-Eşrefiyye Ve'l-Behcetü's-Seniyye*.⁶⁴ Ayrıca Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Bâûnî'nin *Ferâidü's-Sülûk Fî Târîhi'l-Hulefâi ve'l-Mülûk*'üne *el-İşâratu'l-Vefiyye İle'l-Hasâisi'l-Eşrefiyye* adında bir zeyl⁶⁵ yazmıştır.⁶⁶

(v. 910/1504) yılında⁶⁷ Ramazan ayında vefat etmiştir.⁶⁸

1.2.3. Amcası Şemsuddîn

Tam adı Muhammed b. Ahmed b. Nâsır b. Halîfe b. Ferah b. Abdullah b. Abdurrahman eş-Şems b. eş-Şihâb el-Bâûnî ed-Dimeşkî eş-Şâfi'î (776-871/1374-1466)dir.

Hafızlığın yanı sıra el-Minhâc-ı ezberlemiş, Fıkıh ve hadis eğitimi almıştır. Fıkıh ilmini babası, eş-Şihâbu'l-Gazzî, eş-Şemsu'l-Kefîrî ve daha başkaca hocalardan almıştır, Hadis İlmini ise eş-Şems Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Hattâb, Âişe Binti İbni Abdulhâdî'den almıştır.

⁶¹ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *Mut'atu'l-Ezhân*, II, s. 792-793; el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-Sâire*, I, s. 74; el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, X, s. 70; Omer Rida Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Muessesetu'r-Risâle, III, s. 778.

⁶² Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 793; el-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 74; el-Hanbelî, *a.g.e.* X, s. 70.

⁶³ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 793; İsmâil Bâşâ el-Bagdâdî, *Hediyetu'l-Ârifîn*, İstanbul, II, s. 225-226; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, XII, s. 155; Kehhâle, *a.g.e.* III, s. 778.

⁶⁴ Ez-Ziriklî, *a.g.e.* XII, s. 155; Kehhâle, *a.g.e.* III, ss. 778-779.

⁶⁵ "Zeyl, tümlenti, bir şeyin devamı, eki. Katkı, ulama, tümleme. Bir eseri tamamlamak üzere yazılan bölüm." Seyit Kemal Karaalioğlu, *Edebî Terimler Kılavuzu*, İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi, 1975, s. 447

⁶⁶ Es-Sehâvî, *Ed-Davu'l-Lâmi'*, X, s.89; Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 793; el-Bagdâdî, *a.g.e.* II, s. 225-226; Ez-Ziriklî, *a.g.e.* XII, s. 155.

⁶⁷ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 792; Kehhâle, *a.g.e.* III, s. 778. Ancak diğer kaynaklarda (916-1510) da vefat ettiği geçmektedir. (el-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 74; el-Bagdâdî *a.g.e.* II, s. 225; ez-Ziriklî, *a.g.e.* XII, s. 155).

⁶⁸ El-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 74; el-Hanbelî, *a.g.e.* x, s. 70.

Mescidu'l-Kasab (مسجد القصب) adıyla bilinen el-Câmi'ü'n-Nâsirî ve Câmi'ü Dimeşk'te hatiplik yapmış olup, surların ve esirlerin sorumluluğunu üstlenmiştir.⁶⁹

Eserleri: *Yenâbî'u'l-Ahzân, Tuhfet'z-Zurafaa' Fî Tevârihi'l-Mulûki ve'l-Hulefâ* bu 300 beyti aşan bir çalışmadır, *Minhatu'l-Lebib* çalışmasında Mugaltay'a (مغلطاي) ait *es-Sîretu'n-Nebeviyye* eserini recez vezninde nazmetmiştir.⁷⁰ *Tahmîsu Kasîdeti İbni Zureyk*,⁷¹ *el-Eşref Bersbay* (برسبای) dönemine kadar Mısır'a hükümdarlık eden sultan ve emirleri recez vezninde nazmettiği eseridir.⁷² Ayrıca birçok hadis eserini kendi el yazısıyla yazmıştır.⁷³

(871/1467) yılında Şam'da vefat etmiştir.⁷⁴

1.2.4. Amcası Burhânuddîn

Tam adı İbrâhîm b. Ahmed b. Nâsir b. Halîfe b. Ferah b. Abdullah b. Yahya b. Abdurrahman el-Burhân Ebu İshâk b. eş-Şihâb Ebi'l-'Abbâs el-Makdisî en-Nâsirî el-Bâûnî ed-Dimeşkî es-Sâlihî eş-Şâfi'î (777-870/1376-1465)dir.⁷⁵ (777/1376) senesinin Ramazan ayında Safed şehrinde doğmuştur.⁷⁶

Erken yaşlarda hafızlık eğitimi görmüş ve eş-Şihâb Ahmed b. Hasan el-Fere'nî den icazetini almıştır. Buluğ çağı yaklaştığında babası ile Şam'a gitmiş ve orada Fıkıh, Edebiyat ve daha pek çok alanda eğitim görmüştür.

Kesin bir tarih bilinmemekle birlikte h. 804 yılında Mısır'a seyahat ettiği ve orada bir müddet kalıp aralarında es-Sirâcu'l-Belkînî, el-Hâfiz el-'Îrâkî ve Âişe el-

⁶⁹ Es-Sehâvî, *a.g.e.* VII, s. 114.

⁷⁰ Es-Sehâvî, *Ed-Davû'l-Lâmi'*, VII, s. 114; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, V, s. 334; Yûsuf elyân Serkîs, *Mu'cemu'l-Matbû'âti'l-'Arabiyyeti ve'l-Mu'arabe*, Kahire, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, I, s. 518-519.

⁷¹ Ez-Ziriklî, *a.g.e.* V, s. 334.

⁷² Ez-Ziriklî, *a.g.e.* V, s. 334; Serkîs, *a.g.e.* I, s. 518-519.

⁷³ Es-Sehâvî, *a.g.e.* VII, s. 114.

⁷⁴ Es-Sehâvî, *a.g.e.* VII, s. 114. El-Hanbelî ve ez-Ziriklî eserlerinde 870 yılında doksan küsür yaşlarında vefat ettiği geçmektedir. (el-Hanbelî, *a.g.e.* IX, s. 458; ez-Ziriklî, *a.g.e.* V, s. 334).

⁷⁵ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 26.

⁷⁶ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 26; Muhammed b. Tolon es-Sâlihî, *el-Kalâidu'l-Cevheriyye*, tahkik: Muhammed Ahmed Dehmân, Dimeşk, Mecme'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, s. 276; Muhammed b. 'Ali eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli' bi-Mehâsini Men Ba'da'l-Karni't-Tâsi'*, Kahire, Dâru'l-Kitâb el-İslâmî, I, s. 9.

Buhârî'nin bulunduğu birçok hocadan eğitim aldığı ve tekrar Şam'a döndüğü nakledilmektedir.⁷⁷

Hocaları: babası Ahmed b. Nâsır, Hâfız Ebu'l-Fadl el-İrâkî, Hâfız Ebu'l-Hasen el-Heysemî, Âişe Bint İbni 'Abdilhâdî, eş-Şerefu'l-Gazzî, es-Sirâcu'l-Bulkînî, Sâlih b. Halîl b. Sâlim, Aksa'da müezzin olan Muhammed b. Muhammed el-Yusur.⁷⁸

Sâlihiyye Dimeşk'te bulunan Hânkâh-ı Bâsitiyye'nin⁷⁹ başına getirilen ilk kişi olmuştur,⁸⁰ ayrıca bir müddet babası yerine kadılığı ve Emevî Câmii'nin hatipliğini üstelenmiş,⁸¹ defalarca kadılık teklif edilmesine rağmen her seferinde reddetmiş, buna binaen kendisinden uygun birini göstermesin istemişler, o da kardeşi Cemâluddîn Yûsuf'u işaret etmiştir.⁸²

Eserleri: *Muhtasaru's-Sihâh, Dîvânu Hutab, Resâil, Dîvânu Şi'r*⁸³ ve *el-Gaysu'l-Hâtin Fî Vasfi'l-İzâri'l-Fâtin*.⁸⁴

H. 870 senesinin Rebiülevvel ayında Hânkâh-ı Bâsitiyye'de vefat etmiş ve vasiyeti üzere Kasyun tepesi'nin yamacında bulunan er-Ravda'da defnedilmiştir.⁸⁵

1.3. Evliliği, Çocukları ve Mısır'a İkinci Seyahati

El-Bâûniyye Şam'da bulunan nakibüleşrafın oğlu ve nesebi Hz. Hüseyin'e dayanan Şerif Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekir b. Ali b. İbrahim (v. 909/1503) ile

⁷⁷ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 26; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 9.

⁷⁸ Es-Sehâvî, *Ed-Davu'l-Lâmi'*, I, s. 26; es-Suyûtî, *Nazmu'l-İkyân*, s. 13; İbn Tolon, *el-Kalâidu'l-Cevheriyye*, s. 276; eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli'*, I, s. 8-9; 'Abdulkâdir Bedrân, *Munâdemetu'l-Atlâl ve Musâmeratu'l-Hayâl*, thk. Zuheyr eş-Şâvîş, Beyrut, el-Mektebu'l-İslâmî, s. 273-274.

⁷⁹ Kadı Zeynuddîn Abdülbâsit b. Halîl tarafından inşa edilmiştir. Zamanının İslam ordularının nâzırı olup bu hânkâh-ı ev olarak kullanmıştır. Sonrasında mihrabını yeniletip vakfetmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: (İbn. Tolon, *a.g.e.* s. 277-278; 'Abdulkâdir Bedrân, *a.g.e.* s. 273-274; 'Abdulkâdir b. Muhammed en'Na'imî ed-Dimeşkî, *ed-Dâris Fî Târihi'l-Medâris*; Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990, s. 111-112).

⁸⁰ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, ss. 26-27; es-Suyûtî, *a.g.e.* s. 13; İbn Tolon, *a.g.e.* s. 276; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 9.

⁸¹ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 26; İbn Tolon, *a.g.e.* s. 276; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 9.

⁸² Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 26; es-Suyûtî, *a.g.e.* s. 13; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 9.

⁸³ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 27; es-Suyûtî, *a.g.e.* s. 13; İbn Tolon, *a.g.e.* s. 276; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 9; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, I, s. 30, 'Abdulkâdir Bedrân, *a.g.e.* s. 274.

⁸⁴ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 27; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 9; ez-Ziriklî, *a.g.e.* I, s. 30.

⁸⁵ Es-Sehâvî, *a.g.e.* I, s. 28; es-Suyûtî, *a.g.e.* s. 13; İbn Tolon, *a.g.e.* s. 276; eş-Şevkânî, *a.g.e.* I, s. 10.

hicri 896 (m. 1490) yılında evlenmiştir. Bu evlilikten Abdülvehhab (d. 896/1490) adında bir erkek ve Bereke (d. 899/1493) adında bir kız çocuk dünyaya gelmiştir.⁸⁶

El-Bâûniyye Hz. Peygamberin mevlidine teberruken *El-Mevridu'l-Ehna Fi'l-Mevlidi'l-Esna* eserinde eşi ve çocuklarının nesebini zikretmiştir.⁸⁷

El-Bâûniyye daha sonra oğlu adına nakîbüleşraflık⁸⁸ talebinde bulunmak amacıyla oğlu ile birlikte (919/1514) yılında Mısır'a seyahat etmeye karar vermiştir.⁸⁹ Tam o sırada Mısır'da Dîvânu'l-İnşâ sorumlusu olan Mahmud b. Eca el-Halebî (854/1450-925/1519)⁹⁰ Şam'da bulunuyordu ve el-Bâûniyye'nin oğlu ile Mısır'a yaptığı yolculuğa o da eşlik etmiştir.⁹¹

Bu yolculuk esnasında başlarına talihsiz bir olay gelmiştir ve şairimizin 12 eseri çalınmıştır.⁹² Mısır'a vardıklarında ise el-Halebî onlarla bizzat ilgilenmiş ve evinde

⁸⁶ Hasan Muhammed Rabâbi'a, 'Aişe el-Bâûniyye Şâira, Amman, Dâru'l-Hilâli li't-Terceme, 1997, ss. 46-47; Muhammed 'ali es-Suveyrikî, *Aişe el-Bâûniyye Fâdiletu'z-Zamân*, Ammân, Vüzâretu's-Sekâfe, 2006, s. 22.

⁸⁷ El-Bâûniyye bu hususla ilgili şöyle söylemiştir: " Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mevlidine teberruken Abdülvehhab ve kız kardeşi Bereke'nin doğumunu bu kitapta zikretmek için istihare kıldım." Rabâbi'a el-Bâûniyye'nin bir gayesi daha olduğunu ifade eder, o da eşraflar'a tahsis edilmiş vakfın malumiyesinden oğluna tahsisat almaktır. Rabâbi'a *Aişe el-Bâûniyye Şâ'ira*, s. 47.

⁸⁸ Sözlükte "vekil, bir topluluğun başkanı" anlamındaki nakîb kelimesiyle Hz. Muhammed'in, kızı Fâtima'nın iki oğlundan Hasan'ın soyunu ifade eden eşraftan (tekili şerif) oluşan terkip, Peygamber soyundan gelenlerle ilgilenmek üzere kurulan teşkilâtın sorumlusu için kullanılmıştır. Resûl-i Ekrem'in ailesi, yakın akrabası ve soyundan gelen müslümanlar nazarında müstesna bir mevkiye sahip olmuş, bunları sayıp sevmenin dinî bir vecîbe olduğu kabul edilmiş ve onlarla ilgili bazı hizmetleri ifa etmek üzere görevliler tayin edilmiştir. Böylece zamanla nikâbet müessesesi ortaya çıkmış, bununla ilgili görevlilere de nakîb, nakîbü'l-eşraf ve nakîbü'n-nükabâ gibi isimler verilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: Şit Tufan Buzpınar, "Nakîbüleşraf", *DİA*, XXXII, ss. 322-324.

⁸⁹ Kâmil Selmân el-Cubûrî, *Mu'cem eş-Şu'arâ*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002, III, s. 25; ez-Zirikî, *el-A'alâm*, III, s. 241; Omer Rida Kehhâle, *A'alâmu'n-Nisâ' Fi 'Âlemey el-'Arab ve'l-İslâm*, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, III, s. 197.

⁹⁰ Mahmud b. Muhammed b. Mahmud b. Halîl b. Eca, Ebu's-Sena el-Halebî. Aslen Tedmurludur. Daha fazla bilgi için bkz: el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâira*, I, ss. 303-305.

⁹¹ Omer Ferrûh, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1981, III, s. 927; Kehhâle, *A'alâmu'n-Nisâ'*, III, s. 197; Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf, *el-Muellifâtu mine'n-Nisâ' ve Mu'ellesâtihinne Fi't-Târîhi'l-İslâmî*, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 2000, s. 75.

⁹² Es-Sâlihî, el-Muberrred, *Mut'atu'l-Ezhân*, II, s. 878. Radiyyuddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Yûsuf el-Halebî el-Bâûniyye'nin eserlerinin tamamının çalındığı ifade etmiştir (İbnu'l-Hanbelî Radiyyuddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Yûsuf el-Halebî, *Dürru'l-Habebe*, thk. Muhammed Ahmed el-Fâhûrî, Yahya Zekeriyâ 'Abbâra, Dimeşk, Menşûrâtu Vüzâretu's-Sekâfe, 1972, I, s. 1064). *El-Kevâkibu's-Sâira*, *A'lâmu'n-Nisâ'* ve *el-Muellifâtu mine'n-Nisâ'* kaynaklarında eserlerinin bir kısmının çalındığı bahsi geçmektedir (el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-Sâira*, I, s. 289; Kehhâle, *A'lâmu'n-Nisâ'*, III, s. 197; Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf, *el-Muellifâtu mine'n-Nisâ'*, s. 74). Benim kanaatim el-Halebî'nin bu yolculukta onlara eşlik etmediği yöndedir. Nitekim onun gibi kudretli birisinin pek çok koruması olması gerekirken, kudretli bir devlet adamı ile seyahat eden el-Bâûniyye'nin eserlerinin çalınması hırsızlık olasılığını zayıflatmaktadır.

ağırlamıştır. El-Bâûniyye ise el-Halebî'nin bu davranışı karşısında şu beyit ile başlayan bir kaside ile övmüştür⁹³:

رَوَى الْبَحْرُ أَخْبَارَ الْعَطَا عَنْ نَدَاكُمْ
وَنَشَرَ الصَّبَا عَنْ مُسْتَطَابِ ثَنَاكُمْ⁹⁴

Deniz, bol ikramlarını sizin cömertliğinizden alarak aktardı. Meltemler de sizin güzel övgülerinizi yaydı.

El-Halebî bu kasideyi Abdurrahîm b. Abdurrahmân el-‘Abbasî el-Kâhîrî’ye (v. 963/1556)⁹⁵ arz etmiş, el-‘Abbasî de bu kasideyi çok beğenmiş ve Aişe’ye kendi nazmettiği bir kasideyi göndererek ondan irticalen cevap yazmasını istemiştir, bunu üzerine el-Bâûniyye matla‘ı şu beyt olan bir kaside ile cevap vermiştir:

وَأَفْتِ تُتْرَجِمُ عَنْ حَبْرٍ هُوَ الْبَحْرُ
بَدِيعَةً زَانَهَا مَعَ حُسْنِهَا الْخَفْرُ⁹⁶

(O kadın,) bizzat umman olan bir bilgini anlatan eşsiz bir eserle karşılaştı. Onu kendi güzelliği ile birlikte vefakârlıkda süslüyor.

Sonrasında aralarındaki manzum yazışmalar devam etmiştir.⁹⁷

El-Bâûniyye Mısır’da sultan Kansu el-Gavrî (v. 922/1516)⁹⁸ ile görüşüp oğlunun hak ettiği nakîbüleşraf makamını talep etmeyi amaçlamış ancak sultan el-Gavrî’nin meşguliyetinden dolayı bu görüşme gerçekleşmemiştir.⁹⁹

El-Bâûniyye Mısır’da bulunduğu süre zarfında el-Herevî’ye (v. 481/1089)¹⁰⁰ ait *Menâzilu’s-Sâirîn* adlı eseri özetleyerek manzum hale getirmiştir. Aynı zamanda es-

⁹³ İbnu’l-Hanbelî, *a.g.e.* I, s. 1064; el-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 289; el-Hanbelî, *Şezerâtu’z-Zeheb*, s. 158; el-Cubûrî, *a.g.e.* III, s. 25; ez-Ziriklî, *a.g.e.* III, s. 241; Kehhâle, *a.g.e.* III, s. 197.

⁹⁴ İbnu’l-Hanbelî, *a.g.e.* I, s. 1064; Es-Sâlihî, el-Muberrred, *a.g.e.* II, s. 878.

⁹⁵ Abdurrahim b. Abdurrahman b. Ahmed, Ebu’l-Feth el-‘Abbasî (v. 963/1556). Edîb ve muhaddistir. Eserleri: *Feydu’l-Bari bi-Şerhi Garîbi Sahîhi’l-Buhâhî, Nazmu’l-Vişâh ‘ala Şevâhidi Talhîsi’l-Miftâh*. Daha fazla bilgi için bkz. (ez-Ziriklî, *el-A‘alâm*, III, 245; Ahmed b. Muhammed b. Omer el-Hafâcî, *Reyhânetu’l-Elîbbâ ve Zehretu’l-Hayâti’d-dunyâ*, tahkik: ‘Abdulfettâh Muhammed el-Hulu, 1966 II, s. 60-65.

⁹⁶ El-Hanbelî, *Şezerâtu’z-Zeheb*, s. 159; Kehhâle, *A‘lâmu’n-Nisa*, III, s. 197.

⁹⁷ Daha fazla bilgi için Bkz. İbnu’l-Hanbelî, *Durru’l-Habeb*, I, ss. 1064-1069; el-Gazzî, *el-Kevâkibu’s-Sâira*, I, ss. 289-291.

⁹⁸ Memluk sultanı. Asıl ismi Cüdeb, künyesi Ebu’n-Nasr olup Seyfeddin ve Kansu lakaplarıyla tanınır. Seyyid Muhammed es-Seyyid, “Kansu Gavri”, *DİA*, XXIV, ss. 314-316; Daha fazla bilgi için bkz. Ferrûh, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî*, III, ss. 923-926; Sâmi b. Abdullah b. Ahmed El-Meglûs, *Atlasu Târîhu’l-‘Asri’l-Memlûkî*, Riyad, Mektebetu’l-‘Ubeykân, 2013, ss. 238-243

⁹⁹ Ferrûh, *a.g.e.* III, s. 927. Ayrıca o yıl Mısır’da felaketler peş peşe gelmiştir. Nitekim artçı depremler artmış, veba ortaya çıkmış ve en az 365 kişi hayatını kaybetmiş, Nil Nehri’nin suyu azalmış ve Kahire’de bulunan cephanelik yanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. (Muhammed b. Ahmed b. İyâs en-Nâsirî, *Bedâi’u’z-Zuhûr Fî Vekâi’i’z-Zühûr*, thk. Muhammed Mustafa, Kahire, Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabîyye, 1986, IV, s. 296-329).

Sehavî'ye (v. 902/1497)¹⁰¹ ait *el-kavlu'l-Bedî' fi's-Salati 'Ala'l-Habibi's-Şefî'* eserinin bazı bölümlerini recez vezninde manzum hale getirmiştir. Bir müddet Kâhire'de kalmış ve nihayet (921/1516) yılında Şam'a dönmüştür.¹⁰²

1.4. Eğitimi ve Hocaları

İlgili kaynaklara baktığımızda neredeyse hepsinin el-Bâûniyye'nin dindarlık, fazilet, ilim, edebiyat ve şairlik vasıflarını taşıyan zamanının ender şahsiyetlerinden biri olduğu konusunda sözbirliği ettiklerini görüyoruz.¹⁰³ Böyle olması yadırganacak bir durum değildir, zira O ilim ehli, fıkıh, hadis, tasavvuf, tarih ve edebiyat alanında meşhur birçok şahsiyet yetiştirmiş bir aileye mensuptur.¹⁰⁴

Henüz sekiz yaşlarında iken hafızlığını tamamlamıştır. Kendisi bu durumu şöyle dile getiriyor:

و في بلوغ درجة التمييز أهلني الحق لقراءة كتابه العزيز، ومنّ عليّ بحفظه على التمام ولي من العمر ثمانية

أعوام....¹⁰⁵

Temyiz yaşına ulaştığımda Hak Teala beni yüce kitabını(Kur'an'ı) okumaya layık gördü ve henüz sekiz yaşındayken onun tamamını ezberlemeyi nasib etti.

Buluğ çağına geldiğinde muhterem Cemâluddîn İsmail el-Havrânî¹⁰⁶ ile halifesi olan Muhyiddin Yahya el-Ernevî'den birkaç dalda eğitim almıştır.¹⁰⁷Bu iki hocadan

¹⁰⁰ Ebû İsmâîl Abdullah b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî, mutasavvıf şâir ve âlim. Daha fazla bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, Süleyman Uludağ, "Herevî- Hâce Abdullah", *DİA*, XVII, ss. 222-226.

¹⁰¹ Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehavî, Hadis âlimi ve târihçi. Daha fazla bilgi için bkz. Cengiz Tomar, "Sehavî, Şemseddin", *DİA*, XXXVI, ss. 313-316.

¹⁰² Es-Sâlihî, el-Mubberred, *Mut'atu'l-Ezhân*, II, s. 878.

¹⁰³ El-Gazzî, *El-Kevâkibu's-Sâire*, I, s. 288; el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, s. 157.

¹⁰⁴ Rabâbî'a, *Aişe el-Bâûniyye Şâira*, s. 42.

¹⁰⁵ İbnu'l-Hanbelî, *Durru'l-Habeb*, I, s. 1063; el-Hanbelî, *a.g.e.* s. 158.

¹⁰⁶ Hocasının nisbesi (*Durru'l-Habeb*, I, s. 1063-1064; *el-Kevâkibu's-Sâira*, I, s. 288; *Şezerâtu'z-Zeheb*, s. 158; *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II, s. 29; *el-Muellifâtu mine'n-Nisâ'*, s. 74) kitaplarında el-Havârizmî olarak geçmektedir. Ayrıca Rababianın Aişe el-Bâûniyye kitabının 45. Sayfasında el-Havârizmî olarak geçmekteyken, 46. Sayfada el-Havrânî olarak geçmektedir. El-Bâûniyye divanının başında ondan övgüyle söz ederken el-Huvârî olarak zikretmiştir. Bkz. Aişe el-Bâûniyye, *Divânu Feydu'l-Fadl ve Cem'u's-Şeml*, thk. Mehdi Es'ad 'Arar, Beyrut, Dâru'l-Kutubi li't-tibâ'a, 2010, s. 69.

¹⁰⁷ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *Mut'atu'l-Ezhân*, II, s. 878; Zeyneb Fevvâz, *ed-Durru'l-Mensûr Fî Tabakâti Rabbâti'l-Hudûr*, Kahire, Muessesetu Hindâvî li'ta'limi ve's-Sekâfe, 2012, s. 493; Kehhâle,

Fıkıh, Nahiv ve Aruz ilimlerini almıştır.¹⁰⁸ Hocalarından aldığı eğitimi şu şekilde dile getirmiştir:

وجعل تربيتي وترقيتي محوي وتصفتي على يد مدد سلطان الأولياء في دهره ، وتاج الأصفياء في عصره ،
جمال الحق والدين ، السيد الجليل أبي الأقطاب قطب الوجود اسماعيل الخوارزمي – قدس الله سره ورضي عنه –
ثم على يد مدد خليفته مقاماً وحالاً وقرباً واتصالاً محيي الدين يحيى الأرموي ، أمد الله ببركاته النامية مدة حياته ،
ووصلنا في كل نفس ببركاته واتصال إمداداته .¹⁰⁹

Cenab-ı Hak, ruhi terbiyemi, arınmam ve seyr-u sülûkta ilerlememi, dönemindeki evliyalarının sultanı, asrının seçkinlerinin tacı, kutubların babası, varlığın kutbu şeyh Cemalüddin İsmail el-Hüvarizmi'nin eliyle gerçekleştirdi. Ardından onun hal ve makam kurb-u ittisal halifesi, Muhyidiin Yahya el-Urmevi'nin yanında terbiye gördüm. Allah, ömür boyu onu bol bereketleri ile nimetlendirsün. Bizi de her nefeste onun bereketleri ve mededlerinin vuslatıyla vuslatlandırırsın.

Burada kullandığı kavramlara bakılırsa bu hocalarından aldığı eğitimin tasavvuf ağırlıklı bir eğitim olduğunu söyleyebiliriz.

Şam'daki eğitimini tamamlamasından sonra Mısıra gönderilmiştir.¹¹⁰ Mısır'da birçok ilim dalında kendisini yetiştirmiş, hocalık ve vâizelik icazetine nail olmuştur.¹¹¹

El-Bâûniyye pe çok talebe yetiştirmiş olmasına rağmen maalesef hiç birinin adı günümüze kadar ulaşamamıştır.¹¹²

1.5. Vefatı

(922/1516) yılında sultan Kansu el-Gavri'nin Halep'te bulunduğunu öğrenen el-Bâûniyye muhtemelen oğluna nakibüleşraflık talebinde bulunmak üzere oraya gitmiştir. Halep'te bulunduğu süre zarfında el-Bedru's-Suyûfi ve talebesi eş-Şemsu's-Sefîrî ile

---

Mu'cemu'l-Muellifîn, II, s. 29; *Kehhâle, A'lâmu'n-Nisâ'*, III, s. 196; Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabi*, III, s. 926.

¹⁰⁸ Zeyneb Fevvâz, *a.g.e.* s. 493.

¹⁰⁹ İbnu'l-Hanbelî, *a.g.e.* I, s. 1063,1064.

¹¹⁰ Kanaatimizce Aişe Mısır'a iki kez seyahat etmiştir. Birincisi erken yaşlarda eğitim için, ikincisi ise (919/1514) yılında oğlu içindir.

¹¹¹ Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabi*, III, s. 926

¹¹² Zeyneb Fevvâz, *Ed-Durru'l-Mensûr*, s. 493

görülmüş ve tekrar Şam'a dönmüştür.¹¹³ H. 922¹¹⁴ m. 1516 da¹¹⁵ Şam'da vefat etmiştir.¹¹⁶

2. ESERLERİ

El-Bâûniyye'nin eserlerini matbu', mahtût ve mafkûd olmak üzere şu üç kategoride ele alabiliriz:

2.1. Matbû' Eserleri

1. *El-Bedî'iyetu'l-Bâûniyye ve Şerhuhâ El-Fethu'l-Mubîn Fî Medhi'l-Emîn* (البديعية وشرحها الفتح المبين في مدح الأمين)¹¹⁷ Bedî'iyât şiiirinin en güzel örneklerden olan el-Bedî'iyye eserindeki kasidenin el-Bâûniyye tarafından şerh edilmiş eseridir.

Şerhin girişinde kaside ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

الحمد لله محلي جياذ الأفهام بعقود مدح الشفيح، ومجلي سلامة الأذواق بمكرر ذكره الرفيع، ومرصع
تيجان البيان بجواهر سيرته الحسنى، ومزين سماء البلاغة بزواهر معجزه الأسنى..... وأشهد أن لا إله إلا الله
وحده لا شريك له،..... وأشهد أن سيد أعيان الكونين، وعين حياة الدارين محمداً عبده ورسوله وحببيه وخليله
ﷺ،..... وبعد، فهذه قصيدة صادرة عن ذات قناع، شاهدة بسلامة الطباع، متقحة بحسن البيان،..... موسومة بين
القصائد النبويات بمقتضى الإلهام الذي هو عمدة أهل الإشارات بالفتح المبين في مدح الأمين، استخرت الله تعالى
بعد تمام نظمها وثبوت اسمها، في شئى يروق الطالب موارد، وهو أن أذكر بعد كل بيت حد النوع الذي بنيت عليه
وافر شاهده،.... الخ¹¹⁸

¹¹³ İbnu'l-Hanbelî, *Durru'l-Habeb*, I, s. 1061.

¹¹⁴ El-Gazzî, *El-Kevâkibu's-Sâire*, I, s. 293; el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, s. 159; el-Bagdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn*, I, s. 436; el-Cubûrî, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, III, s. 25; Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III, s. 927; Kehhâle, *A'lâmu'ni-Nisâ*, s. 197.

¹¹⁵ El-Cubûrî, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, III, s. 25; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, III, s. 241; Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III, s. 927.

¹¹⁶ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *Mut'atu'l-Ehzân*, II, s. 879.

¹¹⁷ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 878; el-Bagdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn*, I, s. 436; el-Cubûrî, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, III, s. 25; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, III, s. 241; İlyâs Serkîs, *Mu'cemu'l-Matbû'âtî'l-'Arabîyye*, I, s. 519.

¹¹⁸ Zeyneb Fevvâz, *Ed-Durru'l-Mensûr*, s. 493-495.

İdrak gerdanını Hz. Peygamber'in medih gerdanlığıyla süsleyen, selim zevkleri yüce zikrinin tekrarıyla parlatan, beyan tacını O'nun (Hz. Peygamber)güzel ahlak cevherleriyle bezeyen, belagât semasını O'nun yüce mucizeleri ile donatan Allah'a hamdolsun.

Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. O, tektir. O'nun ortağı yoktur. Şehadet ederim ki iki dünyanın da efendilerinin efendisi her iki hayatında hayatı Hz. Muhammed (sav) O'nun kulu, sevdiği ve dostudur.

İmdi; bu, yüzü peçeli, sağlam bir fitrata sahip, güzel ifade konusunda tecrübeli birinden sadır olmuş bir kasidedir. Bu kaside, Hak telanın ilhamından kaynaklanan Hz. Peygamber'e yazılan kasideler arasında, "el-fethu'l-Mubîn fi medhi'l-Emîn" adıyla nam salmıştır. Nazmını bitirip ismini de verdikten sonra talibin kaynağına varmaktan hoşlanacağı bir husus konusunda Allah'a istiharede bulundum. O da her beyitten sonra beytin üzerine kurulduğu türü bol örneklerle anlatmaktı.

'Âbdulgani'n-Nâbulsî, Nefehâtu'l-Ezhâr 'Ala Nesemâti'l-Eshâr Fî Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr adlı eserinde el-Bâûniyye'nin kasidesini şerh etmiştir.¹¹⁹

2. *Feydu'l-Fadl ve Cem'u's-Şeml (فيض الفضل وجمع الشمل):¹²⁰ Şiir divanı olan bu eserin iki nüshası bulunmaktadır. Eserin birinci nüshası (1031/1622) yılında yazılmıştır. Bu nüshalar el-Hizânetu't-Teymûriyye'de muhafaza edilmektedir.¹²¹*
3. *Mevlidu'n-Nebî (مولد النبي):* Hz. Peygambere yönelik şiir ve nesir methiyeler içeren küçük hacimli bir eser olup 51 sayfadan oluşmaktadır. Şam'da bulunan el-Matba'atu'l-Hanefiyye'de h. 1301 yılında basılmıştır.¹²²

2.2. Mahtût Eserleri

1. *Levâmi'u'l-Futûh Fi Eşrefi Memdûh (لوامع الفتوح في أشرف ممدوح)¹²³*

¹¹⁹ 'Âbdulgani en-Nâbulsî, *Nefehâtu'l-Ezhâr 'Ala Nesemâti'l-Eshâr Fî Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, Beyrut, 'Âlamu'l-Kutub, s. 3.

¹²⁰ El-Cubûrî, *a.g.e.* III, s. 25; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, III, s. 241

¹²¹ El-Bâûniyye, *El-Bedî'iyye ve Şerhuhâ* s. 8

¹²² Zeyneb Fevâz, *Ed'Durru'l-Mensûr*, s. 493; İlyân Serkîs, *Mu'cem el-Metbû'ât el-'Arabiyye ve'l-Mu'arreb*, I, s. 519.

¹²³ Es-Sâlihî, *el-Mubberred*, *a.g.e.* II, s. 878; Kehhâle, *a.g.e.* II, s. 29

2. *Durru'l-Gâis Fî Bahri'l-Mu'cizâti ve'l-Hasâis* (دُرّ الغائص في بحر المعجزات والخصائص)

124

3. *El-Mevridu'l-Ehnâ Fi'l-Mevlidi'l-Esnâ* (المورد الأهنى في المولد الأسنى):¹²⁵ Şiir ve nesirden oluşan bir eserdir. Yedi bölümden oluşan bu eserde Hz. Peygamberin üstünlüğü, haham ve rahiplerin O'nun peygamberliğine dair müjdeleri vs. son olarak Hz. Peygambere teberruken oğlu Abdulvehhab ve kızı Bereke'nin doğum tarihlerini zikrederek¹²⁶ (901/1496) yılında kendi el yazısıyla yazılmış olan bu eserin, el-Hizânetu't-Teymûriyye de bir nüshası bulunmaktadır.¹²⁷
4. *Nefâisu'l-Gurer Fî Medhi Seyyidil'l-Beşer* (نفائس الغرر في مدح سيد البشر):¹²⁸

2.3. Kayıp Eserleri

1. *El-Kavlu's-Sahîh Fî Tahmîsi Burdeti'l-Medîh* (القول الصحيح في تخميس بردة المديح) :¹²⁹ el-Bûsîrî'nin Burde'sini tahmis ettiği eseridir. Bu eseri Mısır'a ikinci yolculuğu sırasında Belbis şehrinde çalınan eserlerden birisidir.¹³⁰
2. *Silâtu's-Selâm Fî Fadli's-Salâti ve's-Selâm* (صلوات السلام في فضل الصلاة والسلام) es-Sehâvî¹³¹'ye (830/1427-902/1497) ait *el-Kavlu'l-Bedi' Fi's-Salâti 'Ala'l-Habîbi'ş-Şefî'* eserinin manzum halidir.¹³²
3. *El-Îşârâtu'l-Hafîyye Fi'l-Menâzili'l-'Aliyye* (الإشارات الخفية في المنازل العلية) el-Herevî¹³³'ye (396-481/1006-1089) ait *Menâzil's-Sâirîn* adlı tasavvuf terimlerini açıklayan eserin manzum halidir.¹³⁴

¹²⁴ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 879; İbnu'l-Hanbelî, *a.g.e.* I, s. 1061; el-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 288; el-Hanbelî, *a.g.e.* s. 158; el-Bagdâdî, *a.g.e.* I, s. 436; el-Cubûrî, *a.g.e.* III, s. 25.

¹²⁵ El-Cubûrî, *a.g.e.* III, s. 25; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, III, s. 241.

¹²⁶ Rabâbî'a, *Aişe el-Bâûniyye Şâ'ira*, s. 61.

¹²⁷ Aişe el-Bâûniyye, *El-Bedî'iyye ve Şeruhâ el-Fethu'l-Mubîn Fî Medhi'l-Emîn*, tahkik: 'Âdil Kitab, Hassân Sâbit, Dimeşk, Dâru Kinân li't-Tibâ'ati ve'n-Neşir, s. 8.

¹²⁸ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II, s. 29.

¹²⁹ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *Mu'atu'l-Ehzân*, II, s. 878; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II, s. 29.

¹³⁰ Muhemmed 'ali es-Suveyrikî, *Aişe el-Bâûniyye Fâdiletu'z-Zamân*, Ammân, Vüzâretu's-Sekâfe, 2006, s. 39. Rabâbî'a, Aişenin Ez-Zubde Fî Tahmîsi'l-Burde adında bir eseri yazarımıza atfetmiştir, kanaatimizce bu eser *El-Kavlu's-Sahîh Fî Tahmîsi Burdeti'l-Medîh* eserinin aynıdır.

¹³¹ Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Şemsuddîn es-Sehâvî. Kahire doğumlu olup Medîne'de vefat etmiştir. Bkz. ez-Ziriklî, *a.g.e.* VI, s. 194-195.

¹³² Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 878; İbnu'l-Hanbelî, *a.g.e.* I, s. 1061; el-Gazzî, *a.g.e.* I, s. 288; el-Hanbelî, *a.g.e.* s. 158; el-Bagdâdî, *a.g.e.* I, s. 436.

4. *El-Melâmihu'ş-Şerîfe ve'l-Âsâru'l-Munîfe* (الملاحم الشريفة والآثار المنيفة) ya da *El-Melâmihu'ş-Şerîfe Fi'l-âsâri'l-Latîfe* (الملاحم الشريفة في الآثار اللطيفة) meşkli sûfi ilahiler içeren bir eserdir.¹³⁵
5. *El-Fethu'l-Hakkî Min Menhi't-Telakkî* (الفتح الحقي من منح التلقي): ledunnî, ulvî hakikatler içeren bir çalışmadır.¹³⁶

---

¹³³ Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Ensârî el-Herevî, Ebû İsmâil. Döneminin Horasan şeyhi olup, nesebi Ebû Eyyub el-Ensârî'ye dayanmaktadır. Bkz. ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, s. 122.

¹³⁴ Es-Sâlihî, el-Mubberred, *a.g.e.* II, s. 878; İbnu'l-Hanbelî, *Durru'l-Habebe*, I, s. 1061; el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-Sâire*, I, s. 288; el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, s. 158; el-Bagdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn*, I, s. 436; el-Cubûrî, *Mu'cemu'ş-Şu'arâ'*, III, s. 25.

¹³⁵ İbnu'l-Hanbelî, *a.g.e.* I, s. 1061; el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-Sâire*, I, s. 288; el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, s. 158; el-Bagdâdî, *a.g.e.* I, s. 436; el-Cubûrî, *a.g.e.* III, s. 25.

¹³⁶ İbnu'l-Hanbelî, *Durru'l-Habebe*, I, s. 1061; el-Bagdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn*, I, s. 436; el-Cubûrî, *Mu'cemu'ş-Şu'arâ'*, III, s. 25.

İKİNCİ BÖLÜM

AIŞE EL-BÂÛNIYYE’NİN ŞİİRİ

1. NAZIM TÜRLERİ

1.1. Muveşşah

1.1.1. Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Muveşşah kelimesi, ister süslü bir gerdanlık ister kadınların omuzlarına çapraz olarak bağladıkları kuşak, şal, boyun atkısı ya da kayış manasında kullanılmış olsun genel olarak “süslenmiş” anlamına gelmektedir.¹³⁷ Lisânu'l-'Arab'da vişâh kelimesi, kadınların kullandığı bir inci veya bir mücevher şeklinde dizilmiş gerdanlık gibi süs eşyası anlamındadır.¹³⁸

Muveşşah hakkında değişik görüşler vardır. Mısırlı şair İbnu Senâ el-Mulk'e (v. 608/1212) göre muveşşah, kendine has bir vezinle söylenen manzum sözdür. Muhammed b. Ebî Şeneb'e göre ise muveşşah, bestelenmek üzere şarkı için nazmedilmiş şiidir.¹³⁹

Bu türün Cahiliye döneminde mevcut olduğuna veya Endülüs'te yerli halkın Latince şarkılardan etkilenmesiyle birlikte ortaya çıktığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak genel kanaat bu şiir türünün ilk defa Endülüs'te ortaya çıktığı ve Emîr Abdullah döneminde (m. 888-912) şair Mukaddem b. Muâfâ (v. 300/912) tarafından ihdas edildiği yönündedir. Onu İbnu Abdirabbih (v. 328/939) takip etmiş. Sonrasında Mulûku't-tavâif döneminde meşhur Ubâde el-Kazzâz (v. 500/1106) kaleme almıştır. Murâbitlar ve Muvahhitler döneminde ise Yahyâ b. Bakî (v. 545/1145), Nezhûn bint el-Kılâ'î (v. 550/1155), Muhammed b. Ebi'l-Fadl b. Şeref (v. 655/1257), İbnu Hayyûn, Ebû Bekr b. Zuhr (v. 595/1198) ile görülmüştür. Gırnata Emirliği döneminde ise İbrahim b. Sehl el-İsrâilî (v. 649/1251) ve Lisânuddîn İbnu'l-Hatîb (v. 776/1374) yetişmiştir.¹⁴⁰

¹³⁷ Yaşar Koçak, “Endülüs Muveşşahaları”, *Nüşa*, sayı: 3, Güz 2011, s. 112.

¹³⁸ Ebi'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut, Dâru Sâdır, II, s. 632.

¹³⁹ Ebi'l-Kâsım Hibetu'Allah b. Ca'fer İbn Senâ' el-Mulk, *Dâru't-Tirâzi Fî 'Amali'l-Muveşşahât*, thk. Cevdet er-Rikâbî, Dimeşk, 1949, s. 25.

¹⁴⁰ Mehmet Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, XI, s. 220- 221.

İbnu Haldun, muveşşah hakkında şunları söylemektedir: “Şiir Endülüs’te iyice yayılıp sanat ve süsleme yolları da artınca Endülüslüler, şiiri kendi içinde bölümlere ayırmış, çeşitli vezin ve kafiyeler kullandıkları ve “muveşşah” dedikleri yeni bir şiir türü ihdas etmişlerdir. Bu türde şiir söyleyen ilk kişi, Abdullah b. Muhammed el-Mervân’ın şairlerinden Mukaddem b. Mu’âfâ’dır. İbnu Abdirrabbihî bu şiiri ondan öğrenmiş; ama her ikisinin de muveşşahalarını gösteren hiçbir yazıya rastlanmamıştır. Muveşşahı güzel söyleyen ilk şair, el-Mu’tasın b. Sumâdîh’in (v. 484/1091) şairi Ubâde el-Kazzâz’dır¹⁴¹.”

Muveşşahanın ne zaman ortaya çıktığı konusu ele alındığında genellikle şu meşhur beyit üzerinden yorumlamalarda bulunulmaktadır:

أَيُّهَا السَّاقِي إِلَيْكَ الْمُشْتَكِي
قَدْ دَعَوْنَاكَ وَإِنْ لَمْ تَسْمَعْ

Ey sakî! Senden şikâyetçiyim seslendim ama duymadın.

Bu muveşşaha bazen 'Abdullah b. Mu'tez'e (v. 295/907) nispet edilir.¹⁴² Hâlbuki onun Doğulu bir Abbâsi devri şairi olduğu ve Endülüs'le uzaktan yakından hiçbir ilgisinin olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu görüşün desteklenmesi mümkün değildir. Bununla beraber, İbn Mu'tez'e nispet edilen bu metin araştırmacıların hala ilgisini çekmekte ve pek çok araştırmacı muveşşahanın İbn Mu'tez ile birlikte Doğuda doğduğuna ve hicri VII ile VIII. yüzyılda Endülüs'te zirveye ulaştığına hükmetmektedir.¹⁴³ Ancak bu görüşün de kabul edilir tarafı yoktur. Çünkü muveşşahaların tarihine dair güvenilir bilgi kaynaklarından Nefhu't-tîb adlı eserde hicri VII. yüzyılın ikinci yarısıyla hicri VIII. yüzyılın başlarında yaşamış olan müellif Lisanuddin b. el-Hatib'in; “Endülüslülerin geliştirdiği muveşşahalar yok olmaya yüz tuttu.” şeklinde bir değerlendirmede bulunduğu bilgisi yer almaktadır.¹⁴⁴

¹⁴¹ Veliyyuddîn ‘Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *Mukaddime*, II, thk. ‘Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dimeşk, 2004, s. 425.

¹⁴² Kâmil Keylânî, *Nazarat fi târihi'l-Edebi'l-Endelusî*, Kahire, Matba'atu'l-Mektebeti't-Ticâriyye, 1924, s. 227.

¹⁴³ Safâ' Hulûsî, *Fennu't-Taktî' eş-Şi'rî ve'l-Kâfiye*, Bâğdat, Menşûrâtu Mektebeti'l-Musenna, 1977, s. 302.

¹⁴⁴ Ahmet b. Muhammed el-Makarrî, *Nefhu't-Tîbi min Gusni'l-Endelüsü'r-Ratîb*, IV, thk. İhsan ‘Abbâs, Beyrut, Dâru Sâdır, 1968, s. 225.

Endülüs muveşşahalarının doğuşu hakkındaki görüşler oldukça fazladır. Ancak genel görüş bu tür şiire ilk defa Endülüs'te rastlandığı ve ilk örneklerinin Emir Abdullah b. Mu'afii Kabrî tarafından yazıldığı yönündedir.¹⁴⁵ Nitekim el-'Ikdu'l-ferîd'in müellifi Ebu Abdullah Ahmed b. 'Abdirrahbih de bu tarz şiiri ondan öğrenmiştir. Fakat bu iki şairin muveşşahaları daha sonraki dönem şairlerinin yazdığı muveşşahalar kadar şöhret kazanamamıştır.¹⁴⁶

1.1.2. Yapısı

Genel olarak muveşşaha 5 gusnu (غصن) takip eden 6 kufülden (قفل) oluşur. Fakat muveşşaha şairleri buna bağlı kalmayıp bunu kısaltarak 4 gusn ile birlikte 5 kufülü ya da 7 veya daha fazla sayıdaki gusnlarla muveşşahalarını oluşturmuşlardır.¹⁴⁷ Lisânuddîn b. el-Hatîb'in İbrahim b. Sehl el-İşbîlî'ye muaraza olarak yazdığı meşhur muveşşahası buna örnektir:

جَادَكَ الْغَيْثُ إِذَا الْغَيْثُ هَمِي يَا زَمَانَ الْوَصْلِ بِالْأَنْدَلِسِ

Çise çise yağdığı zaman yağmur ne bereketli idi, Ey Endülüs'teki kavuşma vakti!

لَمْ يَكُنْ وَصْلَكَ إِلَّا حُلْمًا فِي الْكُرَى أَوْ خَلْسَةَ الْمُخْتَلِسِ¹⁴⁸

Sana ulaşmak, uykuda iken görülen bir düştten veya çalınmış bir fırsattan ibaret oldu...

Fakat *gusn* ve *kufüllerin* vezin ve kafiyeleri, muveşşahayı oluşturan şaire bağlıdır. Bu şekilde muveşşahada bir dış orantının veya uyumun olması gerekmeyip buradaki temel ölçüt daima şairin zevki ve beğenisi olmuştur.

¹⁴⁵ Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Fi'l-Edebi'l-Endelusî, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2000, s. 179.

¹⁴⁶ Bkz. Yaşar Koçak, "Endülüs Muveşşahaları", *Nüşa*, sayı: 3, Güz 2011.

¹⁴⁷ İbnu Senâ el-Mulk muveşşahayı tarif ederken: (الموشح كلام منظوم على وزن مخصوص) yani "Muveşşaha özel bir vezin üzerine bina edilmiş manzum bir sözdür." demektedir. El-Mulk'un bu tarifinde bir nebze olsun kavramı basite indirgediği görülmektedir. Ayrıca tām olan muveşşah en az 6 kufül 5 beyt, akra' olan ise 5 kufül 5 beytten oluştuğunu belirtmektedir. Bkz. İbnu Senâ' el-Mulk, *Dâru't-Tirâzi fi 'Amali'l-Muveşşahât*, s. 25.

¹⁴⁸ Muveşşahanın tümü için bkz. Kâmil Keylânî, *Nazarât fi Târihi'l-Edebi'l-Endelusî*, s. 234-236.

Bununla birlikte, muveşşaha şairinin başka bir şaire ait yapıyı alıp kullanmasına da kötü bakılmaz. Bu durum özellikle harcelerde göze çarpar. Örneğin, Lisanuddîn b. el-Hatîb harcesini, İbnu Sehl el-İşbilî'nin matla'ından almıştır.¹⁴⁹

1.1.3. Terimleri

Terimler sırasıyla aşağıdaki gibidir:¹⁵⁰

- **Matla'** (مطلع): Muveşşahada bulunan ilk kufüldür. Muveşşahanın temel unsurlarından değildir. Matla' bulunursa muveşşaha tâm, yoksa akra' olarak adlandırılır.
- **Devr** (دور): Matla''dan hemen sonra gelen sımtlar (سمط) grubudur.
- **Sımt** (سمط): Devri oluşturan her bir kısma verilen addır.
- **Kufül** (قفل): Muveşşahanın ilk beyti veya birkaç beyitten oluşan giriş kısmıdır. Her beyitten önce tekrarlandığı için "el-lâzime (اللازمة)" adı da verilmiştir. Kufüllerde uyağa, vezne, cüzlere ve şiirdeki beyit sayısına dikkat edilmesi gerekir. En az iki, en fazla beş cüzden oluşabilmektedir.
- **Gusn** (غصن): Kufülün her bir parçasına verilen addır. İki, üç ya da dört parçadan oluşabilir. Buradaki uyak düzeni ise yine şairin beğenisine kalmaktadır.
- **Beyt** (بيت): İki kufül arasında bulunan sımtlardır. Beyit, gusn adı verilen parçalardan oluşur ve bu parçaların sayısı şairin beğenisine kalmıştır. Genellikle 3 parçadan oluşurken 2 veya 3,5 olduğu da görülür. Bütün beyitler vezin ve cüz bakımından bir olmak zorundadır; fakat uyaklarının her beyte göre farklılık arz etmesi daha iyi karşılanır.
- **Harce** (خرجة): Muveşşahadaki son kufül olup en önemli bölümdür. Bu bölümün, nükteli olması ve halk dilinde söylenmiş olması beklenir. Eğer muveşşaha, methiye temasını işliyor ve harcesinde de övülen kişinin ismi yer alıyorsa, o zaman fasih dilde de oluşturulabilir.

¹⁴⁹ Abdulazîz 'Atîk, *el-Edebu'l-'Arabî fi'l-Endelus*, Beyrut, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabîyye, 1976, s. 375-378.

¹⁵⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Hannâ el- Fâhûrî, *el-Câmi'u fi Târihi'l-Edebi'l-'Arabî*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Cil, 1986, s. 947-950; Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *Fî Edebi'l-Endülüs*, ss. 187-190; 'Atîk, *el-Edebü'l-'Arabî fi'l-Endelus*, ss. 345-358.

Muveşşaha şairine göre harcenin konumu klasik kasidedeki matla' ile aynı olduğundan harceye çok özen gösterilir. Bu öneme işaret olarak İbnu Senâ el-Mulk Dâru't-Tirâz adlı eserde şunları söylemiştir:

"الخرجة أبقار الموشح و ملحه، و سكره و مسكه و عنبره..."¹⁵¹

Harce muveşşahanın çekirdeği, tadı-tuzu (tuzu-şekeri), miski ve amberidir...

Harcenin özellikleri ise şu şekildedir:

- Harce fasih Arapça ile oluşturulmuş olabileceği gibi yerel veya yabancı dilde de oluşturulmuş olabilir.¹⁵²
- Sadeliği ile öne çıkar. Örnek:

نَأَى بِفُؤَادِي صَيَّرَنِي حَادِي فَظَلْتُ أَنَادِي

مَحْبُوبِي مُسَافِرٍ صَبْرُونِي!

Kalbimi aldı götürdü, sevgili bıraktı beni tek başıma, sürekli çağırırmaktayım.

Sevgilim yolcu (gidiyor) bana sabır verin (Beni teselli edin)!

- Harceden önce "نادى، أنشد، غنى" vb. gibi musikîye dair ifadeler bulunabilir. Bir bakıma muveşşahanın, şarkı ile aynı ortamda yaratıldığını kanıtlayan işaretlerden bir tanesi, harcesinden önce bu ve benzeri fiillerin kullanılmasıdır.¹⁵³ Yukarıdaki muveşşahada bu açıkça görülmektedir.
- Harcelerin genç kız veya sarhoşların ağzından söylenmesi de söz konusudur.
- Harceler genellikle 3 ayrı şekilde karşımıza çıkmaktadır:

El-Harcetu'l Mu'rebe (الخرجة المعربة), el-Harcetu'l-Âmmiyye (الخرجة العامية), el-Harcetu'l-A'cemiyye (الخرجة الأعجمية).

a) El-Harcetu'l Mu'rebe: Fasih Arapça ile oluşturulur.

¹⁵¹ İbnu Senâ' el-Mulk, *Dâru't-Tirâzi fî 'Amali'l-Muveşşahât*, s. 32.

¹⁵² Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi'u fî Târihi'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 949.

¹⁵³ 'Atîk, *el-Edebü'l-'Arabî fî'l-Endelüs*, s. 368.

b) **El-Harcetu'l-‘Âmmiyye:** Halk dili ile oluşturulur.

c) **El-Harcetu'l-A‘cemiyye:** Roman dilleri, yani Latin kökenli diller (Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca) ile oluşturulmuş olan harcedir. Bu gruba, içinde Türkçe yahut Farsça kelimeler bulunan harceler de girmektedir.

Maşrıklı muveşşaha şairleri harcelerini birçok kişinin anlayabildiği dillerde de oluşturmuşlardır. Fakat İbnu Senâ el-Mulk, harcelerde farklı bir dil kullanmayı harcenin bir gereği olarak kabul etmiştir. Endülüslü şairlerin uygulamalarını bir bakıma yanlış değerlendiren İbnu Senâ el-Mulk, farklı dil kullanımını bir gereksinim olarak görmüştür. Nitekim bir kısmı kendisine ait bir kısmı da derleme olan yüz sekiz muveşşahanın altısında Türkçe ve Farsça kelimeler içeren harcelerin bulunduğu göze çarpmaktadır. Oysa Endülüs'teki halk, tabiatı gereği Latin kökenli dilleri biliyor ve konuşuyor olduğundan harcelerde bulunan yabancı kelimeler, o bölgede birçok kişi tarafından anlaşılıyordu. Bu durum, Endülüs'ün coğrafi ve kültürel konumundan kaynaklanmaktadır. Bunun Maşrik için de söz konusu edilmesi yerinde bir tutum olmasa gerektir.¹⁵⁴

Muveşşahanın bölümlerini el-Bâûniyye'nin şiirinden bir örnekle açıklayalım:

بعدها أنت حبيبي   نُصِبَ عيني لا أبالي   أبداً يا حقُّ حقي   بمجالات الخيالِ (المطلع)

(غصن)   (غصن)

هذه الأشياء مظاهر   وأنت فيها لي ظاهِر   (سمط)

تَنجَلِي يا نورَ عيني   فأراك أوَّلَ وَ آخِر   (سمط)

لَيْسَ إِلاَّ أَنْتَ يا مَنْ   هُوَ مَقْصودُ السَّرائِر   (سمط)

(دور)

جاد لي المحبوبُ منها   بالأخصِّ المُتَلالي   وسقانيها إلى أنْ   فُزْتُ بِالرَّيِّ الكَمالِ (فعل)

¹⁵⁴ Abdullah b. Ali ez-Zirân, *el-Endelus Kurûnun Mine't-Takallubât*, Riyad, Matbû'âtu Mektebeti'l-Meliki Abdulaziz el-‘Âmme, 1996, s. 437-438.

(بيت)

مُرتوى ما زلت منه في رياضِ البسطِ أسرخ

وبأشجارِ التداني في غصونِ الوصلِ أصدخ

وبتوحيدي أطرب وبمحوِ الغيرِ أشطخ

فأنا من حيثُ أشهدُ ناظرٌ مولى الموالي وكؤوسي دائراتُ وارثواي متوال¹⁵⁵ (الخرجة)

Gözlerimin önünde varlığını temaşa ettikten sonra ey tek Hakikat olan Rabbim, ben hayal âlemindeki hiçbir şeyi umursamaz oldum.

Tüm bu eşyalar yalnızca bir görüntüden ibaret; benim tüm mevcudatın özünde gördüğüm sensin.

Ey gözümün nuru Rabbim, senin varlığın mâsivâda tecelli ediyor. Bu sebeple evvelde de ahirde de gördüğüm sensin.

Ey ruhların kendisine yöneldiği Allah'ım; benim senden gayrı kimsem yok.

Allah bana en güzel şaraptan sundu ve ben ondan kana kana içtim.

Şimdi ben hala o şaraptan kana kana içerek mutluluk bahçelerinde dolaşmakta.

Ve birbirine yakın olan ağaçların dolaşık dalları arasında şarkılar terennüm etmekteyim.

Allah'tan gayrı her şeyi hayatımdan çıkartınca, tevhit noktasında kendimi kaybedip cezbe kapılıyorum.

Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Şarap kadehleri mecliste dolaşmaya devam ederken benim de muhabbetullah şarabından kana kana içmem devam etmektedir.

1.1.4. Konusu

Muveşşah, yalın bir tanımla ifade edecek olursak, müzik eşliğinde söylenmek için oluşturulmuş bir nazım türüdür. Her ne kadar İbnu Senâ el-Mulk, muveşşahanın

¹⁵⁵ Aişe el-Bâûniyye, *Dîvânu Feydu'l-Fadl ve Cem'u'ş-Şeml*, thk. Mehdi Es'ad 'Arâr, Beyrut, Dâru'l-Kutubi li't-tibâ'a, 2010, ss. 368-370.

hemen hemen tüm klâsik şiir temalarını (gazel, methiye, risa, hicâ, zühd vb.) konu edindiğini söylese de bu türün başlangıçta, yapısı gereği basit, kolay ve anlaşılır ifadelerle oluşturulmaları dolayısıyla yalnızca gazel ve tabiat tasvirleri konularına hasredildiği görülmektedir.

Muveşşah türünün ortaya çıktığı ilk dönemlerde şairler gazel, tabiat tasviri, hamriyyat ve methiye konularını işlemiş; hicâ, risâ, tasavvuf ve savaş tasviri gibi konuları geri plana atmışlardır. Çünkü bu konuların ele alınması, dil bakımından daha karmaşık ifadeler ve söz sanatları gerektirmektedir. Muveşşahın dili klasik kaside diline nazaran daha basit olduğu için konu belirlenmesinde söz konusu tercihler ortaya çıkmıştır.

Özellikle tabiat tasvirleri ve içki meclisi tasvirleri konulu muveşşehalarda dilin güçlü olması gerekmemektedir. Bu yüzden bu temalar gazel ile birlikte sıklıkla kullanılmıştır. Şairi etkisi altına alan en büyük unsurun çevre olduğu göz önünde bulundurulduğunda Endülüs'te ortaya konulan muveşşahaların ana temasının tabiat tasviri ve gazel olmasının çok da yadsınacak bir durum olmadığı anlaşılacaktır.

Bu değerlendirmeler ışığında muveşşahada kullanılan temaları, kullanım oranlarına göre şu şekilde sıralamak mümkündür: Gazel, tabiat tasviri, methiye, zühd, tasavvuf ve risâ.¹⁵⁶

Dikkate değer bir diğer konu ise Maşrıklıkların bu türü Endülüslülere aldıkları zaman, tabiat tasviri dışında bütün temalarda eser ortaya koymuş olmalarıdır. Bu durum, Maşrıklıkların Endülüslülere nispetle doğa güzelliğinden yoksun olmaları ile açıklanabilir. Tasavvuf ve zühd konulu muveşşahalar, önceleri Hz. Peygambere methiye yazanlar tarafından oluşturulmuşsa da bu tema Muvahhidler döneminde özellikle Muhyiddîn İbnu Arabî ile doruğa ulaşmıştır.

1.1.5. Vezinleri

Muveşşahların Arap şiiri kategorisi içinde oldukları şüphesizdir, bu durum da muveşşah türünün Arap şiir kafiye ve vezin kurallarına tabi olduğu anlamına

---

¹⁵⁶ Ed-Dâye, *Fi'l-Edebi'l-Endelüsî*, s. 190; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi'u fî Târihi'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 947-948; Ez-Zirân, *el-Endelüs Kurûnun mine't-Takallubât*, s. 422-436; 'Atîk, *el-Edebü'l-'Arabî fî'l-Endelüs*, ss. 363-443.

gelmektedir. Her ne kadar böyle olsa da Muveşşahlar bestelenip telli çalgılar eşliğinde söylenen şarkılara güfte olduğundan, zamanla el-Halîl b. Ahmed ve diğer aruz bilginlerinin koymuş oldukları vezinlerin dışına çıkmış, böylelikle yeni kafiye ve vezinler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu kafiye ve vezinler Arap dili tarihinde görülmediği kadar çok çeşitli olmuştur.¹⁵⁷

1.1.6. El-Bâûniyye Muveşşahları

دَمْعِي دَامِي عَلَى الدَّوَامِ

عَقْلِي وَالْهِيَامِ

وَجِدِي شَايِعَ بَيْنَ الْأَنَامِ

مَا بِنِي دَاءِ سِوَى الْعَرَامِ وَإِنْ لَمْ جَاهِلٌ أَقْلٌ سَلَامٌ لِمَنْ لَا وَاللهُ هُوَ الْمُرَادُ¹⁵⁸

Gözyaşlarım devamlı ve çokça akmakta,

Ben aklımı aşk-ı ilahîye kaptırdım (ben sersem bir şekilde ve aşırı derecede

bu ilahî aşka bağlıyım / ben ilahî aşk sebebiyle mecnuna döndüm,

Benim bu aşk-ı ilahîye düşkünlüğüm insanlar arasında yayıldı,

Oysaki bu sevda haricinde benim hiçbir hastalığım yok, Beni bu sevda yüzünden kınayan cahillere selam der geçerim, Hem neden olmasın ki;

benim muradım Allah...

Türü akra', kufülü ise 11 defa tekrarlanmış nakarattır. Harcesi Mu'rebe (fasih) olup, öncesinde غَتَّتْ veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. Bunun nedeni ise konu içeriğinin yüceliğidir. Nitekim tasavvuf temalıdır ve Hz. Peygambere salâtu selâm içermektedir. Bahri muhalla'-ı basî (mustef'ilun, fâ'ilun, fa'ülun, mustef'ilun, fâ'ilun, fa'ülun)¹⁵⁹ vezindedir.

الْفَتْحُ بَدَا وَنَسَمَةُ الرِّضْوَانِ مِنْ مُقْتَدِرٍ
هَبَّتْ بِشَدَا يَفُوقُ عَرَفَ الْبَانِ عِنْدَ السَّحْرِ
لَا يَنْشَقُّهَا إِلَّا فَتَى قَدْ عَرَفَا

¹⁵⁷ Hannâ el-Fâhûrî, *a.g.e.* s. 951.

¹⁵⁸ Aîşe el-Bâûniyye, *Feydu'l-Fadl*, s. 121.

¹⁵⁹ Muhammed Hamâse 'Abdullatif, *el-Binâu'l-'Arûzî li'l-Kasideti'l-'Arabîyye*, Kahire, Dâru's-Şurûk, 1999, s. 113.

أَحْكَامَ حَقَائِقِ بِهَا قَدْ عُرِفَا
ما حالَ عَنِ الْوَلَا وَلَا خَانَ وَفَا¹⁶⁰

Kudret sahibi olan Allah'ın bahşettiği fetih ve hoşnutluk esintisi belirdi.

Ban ağacından daha güzel kokulu bir meltem esti seher vakti.

Bu meltemin kokusunu, ciğerleri dolana kadar ancak o kimse içine çeker ki o;

Hem Kuran hükümlerinden ve hakikatlerinden haberdardır,

Hem de ne ahde bağlılıkta sorun yaşamış ne de ömrünce hıyanette bulunmuştur.

Türü tām olup 10 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasih olup öncesinde غَنَتْ veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır, nedeni ise tasavvuf içerikli olmasıdır. Nitekim fütuhât-ı Rabbânî ve sūfilik içkisi konu edinilmiş ve Hz. Peygambere salâtu selâma yer verilmiştir. Muveşşah, ‘ala’-d-dubeyt (fa‘lun, fa‘lun, mustef‘ilâtun, fa‘lun fa‘lun, fa‘lun) veznindedir.

رَبِّي حُبِّي رَجَايَا
قَضْدِي سُؤْلِي مُنَايَا
صَلْنِي جُدْ لِي مَوْلَايَا

بِمَحْوِ الْفَنَاءِ وَجَمْعِ الْبَقَاءِ وَتَمَّ الْجَلَاءِ وَفَيْضِ الْعَطَاءِ¹⁶¹

Rabbim, sevdiğim, umudum

Maksadım, arzum, dileğim (ancak sensin)

Beni kendine bağla, bana cömertçe bağışta bulun ey Mevlâm;

Ölümü yazgımdan silerek, bana bekayı nasip ederek, aramızda var olan boşluğu doldurarak ve çokça ihsanda bulunarak.

Türü akra’dır, 16 kufülden oluşmaktadır, harcesi fasihtir. Kaside tasavvuftaki fenâfillah halini konu almakta ve Hz. Peygambere salâtu selâm içermektedir. Vezni, muctess (mustef‘ilun, fâ‘ilâtun, mustef‘ilun, fâ‘ilâtun)¹⁶² ve mütekârib (fa‘ülun,

¹⁶⁰ Aîşe el-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 139.

¹⁶¹ Aîşe el-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 185.

¹⁶² Muhammed Hamâse ‘Abdullatîf, *el-Binâu’l-‘Arûzî li’l-Kasîdeti’l-‘Arabîyye*, s. 141.

fa'ûlun, fa'ûlun, fa'ûlun, fa'ûlun, fa'ûlun, fa'ûlun, fa'ûlun)¹⁶³ bahirlerinin mezcinden oluşmaktadır.

قَدْ دَعَانِي مَنْ رَبَّانِي
وَعَذَانِي بِالْإِحْسَانِ
وَأُذْنَانِي لِلدَّنَانِ
وَحَيَاتِي فِي أَحْيَانِي بِالْمَلَانِ فَأَحْيَانِي
وَأَفْنَانِي فَأَبْقَانِي بِالْعِزْفَانِ وَالتَّدَانِي¹⁶⁴

Muhakkak ki beni terbiye eden çağırdı beni,

Ruhumu ihsanlarıyla besledi

Ve kendisine yakın kıldı beni.

Kimi zaman bana esenliğini hissettirdi, bu esenlik ile ruhum doydu da tekrar varlığa getirdi beni.

Önce öldürdü; sonra marifetullah ve kurbıyyetiyle tekrar hayata döndürdü beni.

Türü tâmdır, 21 kufülden oluşmaktadır, harcesi fasihtir, nitekim yüce Allah'ın sıfatlarını ve yüce Allah'ın ve tarikat büyüklerinin mededini konu edinmiştir. Vezni şu üç bahrin mezcinden oluşmaktadır: Meczû'u remel (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun)¹⁶⁵ meczû'u vâfir (mufâ'alatun, mufâ'alatun, mufâ'alatun, mufâ'alatun)¹⁶⁶ ve muktedab (mef'ûlâtun, mustef'ilun, mef'ûlâtun, mustef'ilun)¹⁶⁷.

جُدْ وَصَلْنِي أَيَا طَيْبٍ بِشِفَائِي مِنَ الصَّرَزِ
وَكُنِ اللهُ لِي نَصِيبٌ وَأَنْلِنِي مَدَى الْوَطْرِ
وَأِدِرْ خَمْرَةَ الْوِدَادِ فِي كُؤُوسِ التَّحْقُقِ
بِكَ يَا سَيِّدَ الْعِبَادِ وَجَمِيلَ التَّخَلُّقِ
وَأَنْلِنِي مَدَى الْمُرَادِ وَامْحُ عَنِّي تَفَرُّقِي¹⁶⁸

¹⁶³ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 86.

¹⁶⁴ Aîşe el-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 204.

¹⁶⁵ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 81.

¹⁶⁶ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 38.

¹⁶⁷ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 143.

¹⁶⁸ El-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 270.

Bana ihsanda bulun ve hastalıktan kurtararak Ey Şâfi, beni kendine bağla.

Allah'ım benim nasibim sen ol ve her türlü ihtiyacımı gider.

Aşk şarabı kadehlerinin aramızda dolaşması ile aşkın tahakkuk etmesini sağla.

Ben güzel ahlaka ancak senin sayende sahip olabilirim.

Allah'ım, beni muradıma ulaştır ve fırakı benden uzak eyle.

Türü tâmdır, 14 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasih olup öncesinde غنّت veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. Kasidede yüce Allah'ın (c.c) aşkıyla sarhoş olmak ve Hz. Peygamber ile tarikat şeyhlerine tevessül kaleme alınmıştır. Meczû' bahri hafif (fâ'ilâtun, mustef'ilun, fâ'ilâtun, mustef'ilun)¹⁶⁹ veznindedir.

فَاحَ فَيَحُ الْفَتْحِ مِنْ تَلَقَا الْحَبِيبِ أَيُّهَا الطُّلَّابُ
فَأَنْشَقُوهُ فَهُوَ لِلشُّقْمِ طَيِّبٌ يُذْهِبُ الْأَوْصَابَ
كَيْفَ لَا يَشْفِي وَوَأَفَى مِنْ مُجِيبِ مُحْسِنٍ تَوَّابِ
يَتَجَلَّى بِجَلَالٍ وَجَمَالٍ لِخَفَا الْأَحْبَابِ
فَهُمْ مَا بَيْنَ قُرْبٍ وَوَصَالٍ عَيْشُهُمْ قَدْ طَابَ¹⁷⁰

Ey müridler (sâlikler); vecd halinde bahşolunan fethin esintisi yayıldı.

Bu esintiyi ciğerleriniz dolana kadar içinize çekin zira o; derde deva, hastalıklara şifadır.

Hem nasıl şifa olmasın ki? O esinti, her duaya icabet eden, her türlü ihsanda bulunan ve tövbe etmiş her kulunu affeden Allah'tan gelmiştir. (O esinti, Mucîb, Muhsin ve Tevvâb olan Allah'tan gelmiştir.)

Allah dostları, perde arkasından dahi olsa Allah'ın varlığını celaliyle ve cemaliyle temaşa ederler.

Böylelikle, Allah'a karîb olmak ve O'na vâsıl olmak halleri arasında güzelleşmiş bir hayat sürdürürler.

¹⁶⁹ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. s. 126-127.

¹⁷⁰ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 277.

Türü akra'dır, 15 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir, kaside fütûhât-ı Rabbânî ve şarap sakalarını içermekte olup Hz. Peygambere salâtu selâm ile sonlandırılmıştır. Vezni; meczû' remeldir (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun)¹⁷¹.

نَدِيمِي أَنِّيْسِي حَيَاةُ النَّفُوسِ
جَلَا لِي شُمُوسِي بِصَافِي الكُؤُوسِ
بِالْحَمْرِ النَّفِيسِ وَمَاحِي لِيُوسِي
وَوَهُمُ التَّبَلِيسِ بِكَشْفِ التَّعْرِيفِ بِالْحَقِّ الْقُدُوسِي لَطِيفِ التَّلَطِيفِ¹⁷²
Arkadaşım, dostumdur. Ruhum onunla hayat buluyor.

O, berrak/pırıl pırıl kadehler ve karamsarlığımı yok eden nefis mey ile içimdeki nurları bana gösterdi.

Muamelesi hoş olan Hak ve Kuddus zatını bana tanıtmak suretiyle kuşularımı/kafa karışıklılığımı giderdi.

Türü tâmdır, 7 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir. Kaside fenâfillah halini ve Allah'a imtidadı içermekte olup kasidede Hz. Peygambere salâtu selâm da yer almaktadır. Vezni meczû' mutekâribdir (fa'ûlun, fa'ûlun, fa'u, fa'ûlun, fa'ûlun, fa'û)¹⁷³.

مَا أَرَى غَيْرَ حَبِيبِي فِي حُضُورِي وَمَغِيبِي كَيْفَ لَا أَشْهَدُو عِنْدِي دَائِمًا وَهُوَ نَصِيبِي
يَا سُرُورِي وَهَنَائِي جَادَ لِي جُودَ الْوَفَاءِ
بِفَنَائِي فِي بَقَائِي وَبَقَائِي فِي فَنَائِي
وَلِقَائِي بِمُنَائِي وَمُنَائِي بِلِقَائِي¹⁷⁴

Kendimden geçerken de kendim deyken de sevgiliden başkasını görmez gözüm. Benim nasibimde o var iken nasıl oluyor da onu müşahede etmem!

Mutluluk ve neşe kaynağım, cömertçe davrandı bana vefakar birinin cömertliği gibi.

Beni yokluğumla baki, bekamla da fani kılmakla,

Beni arzularımınla arzularımı da benimle buluşturmakla.

¹⁷¹ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. s. 81.

¹⁷² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 364.

¹⁷³ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. 93.

¹⁷⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 365.

Türü tâmdır, 6 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir, kaside tasavvuf içeriklidir. Matla'ın ikinci gusnu nakarattır. Muveşşah mu'reb olup bahri remel (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun)¹⁷⁵ veznindedir.

بِسْمَائِي شَمْسُ حَقِّ لَاحَ لِي بَعْدَ تَحَجُّبٍ وَوَفَائِي بِالْأَمَانِي وَمَدَى مَا كُنْتُ
أَطْلُبُ

مِنْ عَطَاءٍ وَهَبَاتٍ لَيْسَ يَحْضُرُهَا حِسَابُ
وَاتِّصَالٍ وَوَصَالٍ وَوَفَاءٍ وَاقْتِرَابٍ
وَتَجَلُّلٍ وَتَمَلُّلٍ وَشُهُودٍ وَخِطَابٍ¹⁷⁶

Gökyüzümde hak güneşi var. Gizlendikten sonra göründü bana. Emellerime ve isteklerimin nihayetine ulaştım;

Sayılmayacak kadar nimet ve mevhibeye,

(sevgiliyle) vuslata, vefaya, yakınlaşmaya,

(sevgilinin) tecellisine, yüreğimin depreşmesine, (sevgiliyi) müşahede etmeye ve onun hitabına (erdim).

Türü tâmdır, 7 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir ve öncesinde غنّت veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. İçeriği yüce Allah'a hamd ve senâ ile tevekkülden oluşmaktadır. Bahri remel (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun)¹⁷⁷ veznindedir.

لَا أَبَالِي إِنْ أَطَالُوا عُدْلِي فِيكَ الْمَلَامُ أَنْتَ حَسْبِي لَيْسَ إِلَّا أَنْتَ يَا هُوَ وَالسَّلَامُ
يَا جَمِيلًا قَدْ سَبَانِي بِاجْتِلَاءِ الْجَمَالِ
وَ حَبِيبًا قَدْ دَعَانِي لِاتِّصَالِ الْوَصَالِ
أَنَا لَا أَبْرَحُ رِقًّا فِي التَّدَانِي وَالذَّلَالِ¹⁷⁸

Beni senin muhabbetine harcadığım vakitten dolayı kınayanlar diledikleri kadar kınamaya devam etsinler zira ben onları umursamıyorum. Ey Allah'im, bana sen yetersin başkasına ne hacet! Vesselâm.

¹⁷⁵ Muhammed Hamâse 'Abdullatif, a.g.e. ss. 73-74.

¹⁷⁶ Aişe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 370.

¹⁷⁷ Muhammed Hamâse 'Abdullatif, a.g.e. s. 73-74.

¹⁷⁸ Aişe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 371-372.

Ey Allah'im! Sen cemalinin zuhuruyla beni kendine esir ettin.

Ey Allah'im! Sen benim habibimsin, beni vuslata çağırдын.

Ben bu esaretten vazgeçmek istemiyorum. Çünkü bu halimle ben Allah'a yakınım ve O'nun tarafından nazlandığımı hissediyorum.

Türü tâmdır, 5 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasih olup öncesinde غنّت veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. Kaside Allah'u teâlâ'ya hamd-u senâ ile yalnız ona tevekkülü içermektedir. Matla'ın ikinci gusnu nakarattır. Bahri remel (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun) veznindedir.

أَحْيَيْتَ بِالْوِصَالِ مَنْ كَانَ قَدْ فَنِي مُذْ لُحْتِ بِالْجَمَالِ فِي كُلِّ مُفْتِنِ
فَعَاشَ وَأَنْتَعَشَ مِمَّا رَأَى عَيَانُ وَصَارَ بِالْمُنَى فِي رَوْضَةِ الْأَمَانِ
يَجْنِي وَيَجْتَلِي نَوْرَ الْبَهَا الْمُصَانِ¹⁷⁹

Allah'im sana meftun olan her kimsede cemalin tecelli etmeden önce; kalbi ölmüş olanı visal anı ve cezbe hali sayesinde dirilttin.

Nitekim sana meftun olan kişi gördüğü şeyden etkilenerek hemen hayata döndü ve canlandı.

Bu isteğiyle kendisini eman bahçesinde buldu.

Bahçedeki ağaçlardan meyve topladı ve saklı olan güzellikler açığa çıktı.

Türü tâmdır, 5 kufülden oluşmaktadır. Kaside aşk şarabı sarhoşluğu ve fenâfillah halini konu edinmektedir. Kasidenin matla'ı muctess vezninde (mustef'ilun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, mustef'ilun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun)¹⁸⁰, diğer kısmı ise muhalla'-ı basit (mustef'ilun, fâ'ilun, fa'ûlun, mustef'ilun, fâ'ilun, fa'ûlun) veznindedir.

طَافَ بِالْحَمْرِ الْحَلَالِ
فِي كُؤُوسِ الْإِتِّصَالِ
وَسَقَانِي بِالْكَمَالِ

¹⁷⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 385.

¹⁸⁰ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. s. 141.

مَا أَهْنَاهُ مَا أَصْفَاهُ فِي سُقْيَاهُ وَ مَرَّآهُ فِي نَظَرِ الْمُجْتَلِي ¹⁸¹
Dolaştırdı helal şarabı,
Vuslat kadehlerinde,
Ve içirdi bana kemal ile,
Ne kadar hoştur içimi ve ne kadar berraktır bakana görüntüsü.

Türü akra'dır, 6 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir ve öncesinde غنّت veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. Kaside tasavvuf şarabını, şarabın sâkîler tarafından dağıtılmasını ve meclistiklerce içilmesini konu edinmektedir. 3 farklı bahirden oluşmaktadır; kufüller muktedab (mef'ûlâtu, mustef'îlun, mef'ûlâtu, mustef'îlun)¹⁸² ve muzâri' (mefâ'îlun, fâ'ilâtun, mefâ'îlun, fâ'ilâtun)¹⁸³ vezninde olup sımtlar ise meczû'-u remel (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun) veznindedir.

رَفَعَ اللَّطْفَ جَمِيعَ الشُّرِّ بِيدِ الإِحْسَانِ
عَنْ فُؤَادٍ يُبْلُغِ الْوَطْرَ صَارَ ذَا إِمْكَانِ
شَاهَدَ الْحُسْنَ بَعِينٍ مَا لَهَا غَيْرُهُ (غَيْرِ) مَشْهُودُ
وَعَدَا فِيهِ مُجِبًّا وَالْهَاءُ كَوْنَهُ مَفْقُودُ
عَنْ مَعَانِيهِ يَوْمًا مَا لَهَا قَطُّ بِالْمَحْدُودِ ¹⁸⁴

İhsan eliyle yüreğimi arzularına eriştirmek suretiyle lütuf bütün perdeleri kaldırdı. O perdeleri vakti geldiğinde kaldırması mümkün oldu.
Gördü o güzelliği öyle bir gözle ki ondan başkasını görmemişti.
Kendini kaybetmiş çılgın bir sevdalıya döndü.
Manalarının hiçbir gün asla sınırı olmamıştır.

Türü tâmdır, 8 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir ve öncesinde غنّت veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. Kaside tasavvuf müziği eşliğinde Allah'la bir

¹⁸¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 393.

¹⁸² Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. s. 143.

¹⁸³ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. s. 144.

¹⁸⁴ Aişe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 409.

olmayı içermektedir. Meczû' bahri remel-i musebbağ (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'iletân)¹⁸⁵ veznindedir.

يَا مَنْ أَفْنَى فِي مَعْنَاهُ   مَنْ تَمَعْنَى فِي هَوَاهُ
جُدْ لِي   جُدْ لِي
وَمَتَّعْنِي وَخَلَّدْنِي   بِالْعِيَانِ فِي اتِّصَالِي
يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ
يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ يَا هُوَ

Sevdasıyla anlam kazananların anlamında fenaya erdikleri sevgili,

Bana cömertlikte bulun! Bana cömertlikte bulun!

Vuslatını göstermekle mutlu et beni, ölümsüzleştir beni!

*Ey Hu, ey Hu ey Allah ey Hu ey Hu ey Allah ey Hu ey Hu ey Allah ey Allah
ey Hu ey Allah.*

Türü akra'dır, nakarat olarak tekrarlanan 11 kufülden oluşmaktadır. Harcesi fasihtir ve öncesinde غَتَّتْ veya شدت gibi terimler kullanılmamıştır. Kaside tasavvuf içeriklidir. Bazı lafızları melhundur. Mutedârik bahri (fâ'ilun, fâ'ilun, fâ'ilun, fâ'ilun, fâ'ilun, fâ'ilun, fâ'ilun, fâ'ilun)¹⁸⁷ veznindedir.

1.1.7. El-Bâûniyye Muveşşahlarının Tahlîli

Tenkit; değerini ortaya koymak amacıyla genelde sanat ve özelde bir edebiyat eserinin belirlenmiş ölçütlere göre incelenmesi ve analizini konu alan bilim dalıdır.¹⁸⁸ Arap dili ve edebiyatında eleştiri karşılığında daha çok nakd, bazan da intikad, tenakkud kelimeleri kullanılır.

El-Bâûniyye'nin muveşşahalarını şu başlıklar üzerinden değerlendirebiliriz:

¹⁸⁵ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 80-81.

¹⁸⁶ Aişe el-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 411.

¹⁸⁷ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 95.

¹⁸⁸ Bkz. Muhammed Emîn, *el-Nakdu'l-Edebî*, Kahire, muessesetu Hindâwî li-Ta'lîmi ve's-Sekâfe, 2012, s. 13.

1.1.7.1. Yapısı

Matla‘

El-Bâûniyye 9 tâm ve 6 akra‘ olmak üzere iki tür muveşşah nazmetmiştir.

Gusn ve Sımtlar

Gusnları tek kafiyeden ve ikili kuflü oluşturmaktadır. Bir muveşşahında gusnların ikisi nakarat olarak kullanılmış, bir başka iki muveşşahında ise sadece ikinci gusn nakarat olarak kullanılmıştır. Ayrıca 3 gusnlu olan bir muveşşahında 2. ve 3. gusnlar nakarat olarak kullanılmıştır. Gusnların tekrarı el-Bâûniyye muveşşahalarının özelliğidir. Sımtları ise mürekkep olup her devr 3 sımttan ibarettir.

Aşağıdaki muveşşahı incelemeye alındığında sımtlar ve gusnlarda şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

نَدِيمِي أَنِيسِي حَيَاةُ النُّفُوسِ
جَلَا لِي شُمُوسِي بِصَافِي الكُؤُوسِ
بِالْحَمْرِ النَّفِيسِ وَمَاحِي لِبُؤُوسِي
وَوَهُمِ التَّبَلِيسِ بِكَشْفِ التَّعْرِيفِ بِالْحَقِّ الْقُدُوسِي لَطِيفِ التَّلْطِيفِ¹⁸⁹

Yarenim, can dostum, canların canı,

Ulum, güneşim. Berrak kadehlerle,

Kıymetli şarapla, Umutsuzluğumu gideren

Muveşşahasında sımtların ve gusnların aruzu ve darbı¹⁹⁰ bir uyum içinde değildir, nitekim sımtlardaki raviyy¹⁹¹ (س) harfî iken gusnun raviyyi (ف) harfidir.

¹⁸⁹ El-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 364.

¹⁹⁰ Arûz: beyitteki sadrın son tefîlesi. Darb: beyitteki acuzun son tefîlesi. Bkz. Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011, s. 25.

¹⁹¹ Raviyy: Kâfiyedeki en belirgin harf olup her beyitte tekrarlanması şarttır. Ayrıca kaside ona nispet edilir, örneğin raviyy harfî (ر) ise mîmiyye denilmektedir. Arap alfabesinin bütün harfleri raviyy olarak kullanılabilir. Daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Hamâse ‘Abdullatif, *a.g.e.* ss. 186-196.

Kufüller

El-Bâûniyye'nin yukarıda ele aldığımız 15 muveşşahasına genel olarak baktığımızda kufül sayılarının 5 ile 21 arasında değiştiğini görmekteyiz. Ayrıca kufüller 2 ile 4 cüz arasında değişmektedir.

Harce

Kaleme aldığı muveşşahaların içeriğine uygun olarak harceleri genellikle fasih olup tasavvuf içeriklidir. Ayrıca hiçbir harcenin öncesinde, genelde muveşşahaların harcelerinde kullanılan غنّت veya شدت gibi lafızlar kullanılmamıştır.

1.1.7.2. İçeriği

El-Bâûniyye muveşşahaları tasavvufî bir amaç etrafında dolaşmaktadır. Örneğin yüce Allah'ın (c.c) sıfatlarına şu beyitle gazel yazmıştır:

وَهُوَ رَحْمَانِي وَرَبِّي وَرَحِيمِي وَوَدُودِي¹⁹²

O, benim Rahman, Rahim ve Vedûd olan Rabbimdir.

مَحْبُوبِي الْأَحَدُ فِي ذَاتِهِ الْقَدِيمُ

الْمَالِكُ الصَّمَدُ السَّيِّدُ الْكَرِيمُ

الدَّائِمُ الْعَلِيُّ الْمَاجِدُ الرَّحِيمُ¹⁹³

Zâtı ile kadîm olan tek sevdiğim

Mâlik, Samed ve Kerîm olan efendim

Bâkî, yüce Mâcid ve Rahîm olan Allah.

Ayrıca tassavvufî şarap meclisleri ve futûhât-ı Rabbanî konularını ele almıştır; şu beyitlerde olduğu gibi:

لَكِنَّ مِنْ فَيْحِ رَوْضَةِ الرِّضْوَانِ لِلْمُفْتَكِرِ

¹⁹² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 369.

¹⁹³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 386.

هَبَّتْ وَدَعَا مُنَادِيًا لِلْحَانِ نَافِي فِكْرٍ¹⁹⁴

Ancak düşünen için bu Rıdvan bahçesinin esintisidir.

Sonra da düşüneyi reddeden yüksek sesle meyhaneye davet etti.

Hatta şarabı, sâkîleri ve şarabın etkilerini tasavvufi sembollere bürümüşür:

وَ يُرَى الْكَأْسُ قَدْ جُلِي بَسْنَا سَاقِي الْمُدَامِ

وَهُوَ بِالْبِرِّ مُمْتَلٍ لِازْتَوَا سَادَةَ كِرَامِ

مَنْ يُرَوِّهِ يَعْتَلِ بَارْتَوَاهُ عُلَا الْمَقَامِ¹⁹⁵

Cilalanmıştır kadeh; şarap sakisinin parıltısıyla

İyilikle doludur o kadeh; kıymetli büyüklerin kanması için

Ondan kanasıya içenler yükselir yüce makamlara.

Hz. Peygambere salât-u selâm getirerek onun şefaatine nail olmak

حَبِيبَ مَوْلَايِ ذُو الْجَلَالِ

إِشْفَعْ فَيَا عَسَى أَنَا

صَلِّ رَبِّ عَلَيْهِ مَا

لَا حَتَّ زُهْرٌ عَلَى السَّمَا

وَالْآلِ وَالصَّحْبِ كُلِّمَا

بَاخَ الْأَحْبَابِ بِالْغَرَامِ¹⁹⁶

Habibim, celal sahibi Mevlâm,

Bana şefaet et belki böylelikle sana yaklaşırım (belki mâsivâdan uzaklaşırım)

Selam olsun o Rasûle,

¹⁹⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 140.

¹⁹⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 271.

¹⁹⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 123.

Semada parlak yıldızlar görüldüğü sürece

Ve yine selam olsun onun âl ve Ashabına

Her ne zaman ki sevenler sevgilerini açık ettikçe.

Şeyhi İsmail el-Huvvârî ve tarikatın şeyhleri ve kutuplarına dua konulu muveşşahı:

وَمِنْ شَيْخِي وَذُخْرِي الْجَلِيلِ
الْحَوَّارِي الْقُطْبِ اسْمَاعِيلِ
وَالسَّادَاتِ وَالْأَقْطَابِ وَمَنْ أَضْحَى مِنْهُمْ دَانِي
هُمْ أَحْبَابِي فِي ذَهَابِي وَإِيَابِي وَأَحْيَانِي
وَارْضَ عَنْهُمْ وَرَضَّيْهِمْ
وَبَلِّغْهُمْ أَمَانِيهِمْ
وَاشْكُرْ لَهُمْ مَسَاعِيهِمْ¹⁹⁷

Yüce hazinem, Şeyhim.

Kutub İsmail el-Huvvârî'den.

Seyyidler, Kutublar, ve onlardan bana yakın olan her kim varsa (benim yakınlık hissettiğim her kim varsa);

Onlar gidiş ve dönüşlerimde benim sevdiğim ve dostlarımdır.

Allah'ım, onlardan razı ol ve onları razı et.

Onları isteklerine eriştir,

Sa'y-u gayretlerini mükâfatlandır.

وَهُوَ أَسْتَاذِي وَشَيْخِي الْمَكِينُ عُمْدَتِي الْأَوَّابُ
صَاحِبُ التَّضَرِّيفِ بِالْحَقِّ الْمُبِينِ وَاحِدُ الْأَقْطَابِ
عَبْدُكَ إِسْمَاعِيلَ طَيِّبِي يَا طَيِّبُ مَنْ بِهِ قَدْ طَابَ¹⁹⁸

¹⁹⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 208-209.

O; benim üstadım, saygın şeyhim ve her daim Allah rızasını gözeten dayanağımdır.

O; tüm işlerinde, Hakk ve Mubîn olan Rabbin rızasını arar ve o Kutub mertebesindeki evliyâullahtandır.

Allah'ım, senin kulun İsmail kendisiyle hastalıklarımın şifa bulduğu tabibimdir.

1.1.7.3. Vezinleri

El-Bâûniyye muveşşahalarının bazıları Arap vezinlerine uygun olarak yazılmış olsa da bazılarında bu Arap vezinlerinin dışına çıkmıştır. Arap vezinlerinden remel, hafif, recez, basit, mutekârib ve muctess bahirlerine ağırlık vererek 11 muveşşahasını bu bahirler vezninde nazmetmiştir. Ayrıca pek çok yerde teskîn'i zaruri kılmıştır.

1.2. Zecel

1.2.1. Tanımı, Yapısı, Doğuşu ve Gelişimi

İbn Haldûn'un anlattığına göre Endülüs toplumunda muvaşşah tarzı şiir sanatı revaç bulduktan sonra, zecel adı verilen yeni bir şiir türü ortaya çıktı. Bu tarzın özelliği, her şairin, gramer kurallarına bağlı kalmaksızın, Arapça, İspanyolca, Berberice ve Latince karışımından meydana gelen kendi mahalli lehçesiyle şiir söylemiştir.

Muvaşşah türü ile zecel arasındaki en önemli fark; muvaşşahlar fasih bir dille ve gramer kurallarına bağlı olarak nazmedilip telli çalgılar eşliğinde söylenirken, zecellerin belli bir ölçüye ve kafiyeye bağlı kalınmaksızın halk dili ile şenliklerde, eğlence meclislerinde, gençlerin gece hayatında yine telli çalgılar eşliğinde koro halinde söylenmesidir. Öyle ki, muvaşşah türü şiirlerde gramer hatası bir ayıp olarak kabul edilirken, zecelde gramer hatasının bulunmaması bir ayıp olarak telakki edilmiştir.

“Eğlenmek ve şarkı söylemek” anlamına gelen zecel, kendi dili içinde basit kafiyelerle yapılan beyitlerden oluşur. Gerçekte zecel ancak Latin takviminde bulunan bayramlar ve mevsimlerden bahsetmesi, avâm Arapça'sıyla karışık diğer dillerden -

---

¹⁹⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 280.

özellikle İspanyolcadan- kelime ve cümleler kullanması, Arapça edebiyatının ıssız diyarlarda yapılan yolculuklar, çöl ve bedevî hayatı, göç etme, ölüm ve ayrılık gibi geleneksel konularından uzak oluşu, buna karşın daha çok Araplaşmış yerli halkın yaşayış ve âdetleriyle Endülüslü Müslümanların günlük yaşantılarını ihtiva etmesi sebebiyle Endülüs'e mahsus bir edebî tarzıdır. Bu tarzın yaygınlaşmasında önemli etkenlerden biri her şairin nazmettiği şiirinin bestelenip halk arasında söylenmesini arzu etmesi olmalıdır. Zecel şairleri bu amaçla şairlerin kullandığı fasih Arapça ile halkın kullandığı dili birbirine yaklaştırmışlardır.

Başlangıçta sadece halk arasında söylenen bir şiir türü iken, yazıya dökülmesiyle birlikte tüm halk kesimleri tarafından büyük rağbet gören zecelin doğuş zamanı ve şekil üzerine farklı görüşler öne sürülmekle birlikte, yaygın olan kanaat bu türün 'Mulûku't-tavâif' döneminde ortaya çıktığı yönündedir. Ancak asıl gelişmeyi murabıtlar döneminin başlarında kaydettiği, bilahare bu sanata incelik, güzellik, zarafet ve sanatsal değer kazandıran ve ilk kez yazıya geçiren Ebû Bekr b. Kuzmân'ın (v. 555/1160) zecel sanatının ustası kabul edildiği yönündedir. Konu bakımından ise; muvaşşah şiirinde işlenen gazel, medih, hiciv, züht, eğlence gibi konuların tümü zecel türünde de işlenmiştir. Şekil açısından ise, genellikle muvaşşah türünün şeklinin taklidi biçimindedir.

Muvaşşah gibi zecel de Endülüs'ten doğuya intikal etti. Gerek Mısırlı gerek Şamlı şairler başlangıçta Endülüslü şairleri taklit etmişken daha sonra kendileri de zeceli geliştirdiler. Çünkü hem vezin hem dil açısından herhangi bir kurala tabi olmayan zecel birçok şekilde geliştirilmeye uygundu. Endülüs'te başlangıçta daha çok eğlence ve aşk konusunun işlendiği zecel şiirinde doğuda klasik kasidenin hemen bütün konuları işlenmiştir. Mersiye, medih, günlük olayların eleştirisi, Hz. Peygamber ve din büyüklerinin methi bu konuların başında gelir.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. İbni Haldûn, *Mukaddime*, II, s. 433 vd.; Şihabuddin el-Ebşîhî, *el-Mustetrafu fî Kulli Fennin Mustezraf*, Beyrut, Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1992, II, s. 278-283; Takiyyuîn Ebu Bekir İbn Hicce el-Hamevî, *Bulûğu'l-Emel fî Fenni'z-Zecel*, tahkik: Rıza Muhsin el-Kureyşî, Dimeşk, Menşûrâtu Vuzâretu's-Sekâfeti ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, 1974, s. 52 vd.; el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Aşer*, I, s. 108-109; Muhammed Tal'at, *Gâyetu'l-Ereb fî Sinâ'ati Şi'ri'l-'Arab*, Mısır, 1898, s. 103-109; Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Beyrut, 2000, III, ss. 131-134; Ahmed el-Hâşimî, *Mizânu'z-Zeheb fî Sinâ'ati Şi'ri'l-'Arab*, tahkik: Husnî 'Abdulcelîl Yûsuf, Kahire, Mektebetu'l-Âdâb, 1997, III, s. 161; Safâ' el-Hulûsî, *Fennu't-Taktî'i's-Şi'ri ve'l-*

1.2.2. El-Bâûniyye Zecelleri ve Tahlîli

مِسْكِينُ الْمَهْجُورِ هُوَ دَائِمًا مَأْسُورٌ وَقَلْبُهُ مَكْسُورٌ وَوَرْدُهُ مَكْدُورٌ
وَدَمْعُهُ سَائِلٌ وَعَقْلُهُ مِسْلُوبٌ
وَحَالُهُ حَائِلٌ وَصَبْرُهُ مَنْهُوبٌ
وَأَمْرُهُ هَائِلٌ وَسَقْمُهُ مَضْبُوبٌ²⁰⁰

Miskindir bu hicranlı, tutsaktır o her dem. Kırıktır kalbi, kederlidir sözü.

Gözyaşları akar, aklını yitirmiş.

Hali perişan, sabrı tükenmiş.

Durumu korkunç, derdi dolup taşan.

Zecelin türü tām olup 15 kiful'den oluşmaktadır. İçeriği incelendiğinde birçok konuyu ele aldığını görmekteyiz, bunlar: âşık derviş, şarap, oğluna dua ve Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetler. Meczû'u recez (mustef'ilun, mustef'ilun, mustef'ilun, mustef'ilun)²⁰¹ ve meczû'u vâfir (mufâ'alatun, mufâ'alatun, mufâ'alatun, mufâ'alatun)²⁰² bahirlerinden oluşmaktadır.

كَيْفَ لَا يَنْعَمُ فُؤَادِي وَحَبِيبِي لُو نَدِيمِي
وَهُوَ مَنْ وَضَلُو وَفُزَبُو فِي جَنَانٍ وَنَعِيمٍ
وَجَمَالُو لَهُ مَشْهَدٌ بَدْرُهُ لَيْسَ يَغِيبُ

Kâfiye, ss. 340-343; 'Abdulazîz 'Atîk, *el-Edebu'l-'Arabî fi'l-Endelus*, ss. 395-412; Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi 'İlmi'l-'Arûzi ve'l-Kâfiyeti ve Funûnu's-Şi'r*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1991, s. 250-254; Mecdi Vehbe- Kâmil el-Mîrâs, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-'Arabîyyeti fi'l-Lugati ve'l-Edeb*, Beyrut, Mektebetu Lübnan, 1984, s. 191; İbrâhîm Enîs, *Mûsika's-Şi'r*, Kahire, 2010, ss. 219-231; Mahmûd Fâhûrî, *Mûsika's-Şi'ru'l-'Arabî*, Halep, Mudîriyyetu'l-Kutubi ve'l-Matbû'âti'l-Câmi'iyye, 1996, s. 192; Mahmûd et-Tûncî, *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi'l-Edeb*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1999, 1, s. 505-506.

²⁰⁰ El-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 295.

²⁰¹ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 62.

²⁰² Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, *a.g.e.* s. 38.

وَوَفَاؤُوهُ لَهٗ سَرْمَدٌ مِنْهُ إِجْرَالُ النَّصِيبِ

وَوَحَطَابُوهُ لُوهُ مُؤَبَّدٌ بِهِ يَنْعِشُ وَيَطِيبُ²⁰³

Yüreğim nasıl sevinmesin; sevdiğim bana yarenlik etme de, vuslatına erdirip yakın tutmada. Cennetler içerisindeyim, nimetler içerisinde.

Cemali görünmekte ve dolunayı batmamaktadır.

Vefası sonsuzdur, ondan bolca pay alınır.

Onunla hayat bulunur, hoş olunur.

Zecelin türü tām olup 7 kuful'den oluşmaktadır. 16 lahin içermektedir. Tasavvuf içerikli olup vuslatı arzulayan gönlünden, şarabı ve sarhoşluğun etkisini ele almıştır. Meczû'-u remel (fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtun, fâ'ilâtân)²⁰⁴ veznindedir.

حَيِّ بِالْوَضَلِ مَا أَطِيبُوا وَأُحْيَلَى مُشِيرُبُو

فِي وَفَانِي الْوَفَا وَأَتَى كُلِّ مَا أَطْلُبُو

حِينَ تَعْطَفُ وَتَلَطَّفُ مَنْ تَعَرَّفَ يَا مَا أَقْرُبُو

وَتَعْطَفُ وَتَجَلَّى الْمُحَجَّبُ²⁰⁵

Vuslatınla hayat bulmak ne hoştur ve ne güzel şaraptır!

Vefa buldu beni ve tüm istediklerim oldu,

Bana şefkat ve lütufta bulunduğunda en yakınım, tanıdığım.

Benden gizlenen (sevdiğim) bana acıyıp bana tecelli ettiğinde.

Zecel musammattır. Matla'ı musarra'tır²⁰⁶. İçeriği tasavvuf olup şarap, sakılar ve Allah'ta kaybolmayı konu edinmiştir.

²⁰³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 366-367.

²⁰⁴ Muhammed Hamâse 'Abdullatîf, a.g.e. s. 81.

²⁰⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 391.

²⁰⁶ "Musammât; Manzum yazılarda her beytin ortasındaki kelimelerin, o beytin birinci mısraının son kelimesiyle kafiyeli olması" "Musarra"; Mısraları kafiyeli olan bir beyitlik manzum parça. Her iki mısraı da kafiyeli olan bu beyitlerin kafiyelendirme şekli tasri adını alır". Bkz. Seyit Kemal Karaalioğlu, *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, s. 245.

Konusu

El-Bâûniyye zecelleri sadece tasavvuf konusunu ele almakla sınırlı kalmıştır. Zecellerinde muvaşşahanın kafiye yapısına uygun bir yol izlenmiş ancak harceler bulunmamıştır. Nitekim zeceldeki matla‘ muvaşşahadaki harce ile eşdeğerdir. Bu nedenle harcenin öncesinde قال ve ya غنى gibi lafızlar kullanılmamış olup, belli bir harce ve ya belli bir kufi sayısı gerekmemektedir. Belki musammat ve muvaşşah zecelleri nazmetmesine neden olan şey tasavvuf meclislerinde söylenme kolaylığı olmasıdır.

Yapısı

Matla‘, kufi ve harcelerde lafız tekrarı yapmamıştır. Ayrıca kufi tekrarı da bulunmamaktadır. Harcelerinin bazıları mu‘reb olup bazıları Âmmicedir.

İçeriği

El-Bâûniyyenin 3 zeceline baktığımızda içeriklerinin Allah aşkı, vuslatı, aşkı İlahi şarabını, Hz. Peygambere tevessülü ve salat-u selam’ı, tarikat şeyhlerine dua ve tevessülü olduğunu görmekteyiz.

Zecellerinin en belirgin özelliği ise içeriğinde Kur’an-ı Kerim’den bazı ayetlerin olmasıdır. Örneğin:

بِالنَّجْوَى فِي الطُّورِ بِاللُّوحِ الْمَسْطُورِ بِالرِّقِّ الْمَنْشُورِ بِالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ²⁰⁷

Tûr dağında (hz. Musa ile) yaptığın konuşmanın hatırına,

(buyruklarının) yazıldığı levhalar hatırına,

(üzerine vahyin yazıldığı) yayılmış ince deri sayfalar hatırına,

Beytü 'l-ma'mûr hatırına.

Bu beyitte Tûr suresinin ilk dört ayetinden olan البيت، الرِّقِّ الْمَنْشُورِ، الْمَسْطُورِ، الطُّورِ، lafızlarını içermektedir.

²⁰⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 296

وَ الْجُنْدِ الْمَذْكُورِ وَالْحَزْبِ الْمَشْكُورِ فِي الذِّكْرِ الْمَذْكُورِ فِي فُرْقَانَ وَ
النُّورِ²⁰⁸

Yardımla desteklediğin ordular hatırına, Furkan ve Nur surelerinde hayırla yâd ettiğin gruplar hürmetine.

Bu beyit ise Furkân ve Nûr surelerinin isimlerini içermektedir.

Vezinleri

El-Bâûniyye zecelleri Arap şiir vezinlerinde olmamıştır. Zecellerin vezinleri Arap vezinlerini harf ve hareke açısından muhalefet etmiştir. Hatta bazı yerlerde cezm zarûrî kılınmıştır. Ayrıca kufuller vezinleri devirlerin vezinlerine de muhalefet etmiştir. Sımtların bir devr içindeki tef'îleleri bile birbirinden farklıdır.

1.3. Dubeyt

1.3.1. Tanımı ve Türleri

Dubeyt veya Rubâî olarak bilinen bu tür Arap edebiyatındaki yedi türden biri olup neredeyse çoğu edebiyatçılar tarafından Farsça kökenli olduğuna kanaat getirilmiştir. Kelime Farsçada iki anlamına gelen (دو) ve Arapça (بيت) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Vezni (fi'lun, mutefâ'ilun, fa'ûlun, fa'ilun) (فَعْلُنْ مُتَفَاعِلُنْ فَعُولُنْ) şeklinde 4 mısradan oluşmaktadır. Dubeyt türü kasidelerde her iki beyit vezin ve kafiye bakımından eşdeğer olup ayrı bir bütünlük içindedir. Ayrıca birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli, üçüncü mısraı serbest olabilmektedir. Dört mısradan oluştuğu için rubâî adını almıştır.²⁰⁹

²⁰⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 297.

²⁰⁹ Daha fazla bilgi için bkz. El-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Aşar*, I, s. 108; Muhammed Tal'at, *Gâyetu'l-Ereb*, ss. 99-101; İbrahim Enîs, *Mûsika'ş-Şi'r*, s. 214; Safâ' Hulûsî, *Fennu't-Taktî'i'ş-Şi'ri*, s. 291-292; Mecdi Vehbe, Kâmil Muhendis, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-'Arabîyyeti fî'l-Lugati ve'l-Edeb*, s. 170; Emîl Bedî, *el-Mu'cemu'l-Mufassali fî 'İlmi'l-'Arudi ve'l-Kâfiyeti* s. 240; Mahmûd Fâhûrî, *Mûsika'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, s. 191-192; Ahmed el-Hâşimî, *Mizânu'z-*

Dubeyt kafiye bakımından 5 türe ayrılmaktadır:

Birincisi: rubâî muarrac (الرباعي المعرج): bu türün özelliği birinci ikinci ve dördüncü mısraların aynı kafiyede olup üçüncü mısra'nın farklı kafiyede olmasıdır.²¹⁰

Örneğin:

لَمَّا أَوْحَى إِلَيَّ فُؤَادِي سِرًّا   أَنْ يَجْبُرَهُ بِالْقَصْدِ مِنْهُ سُرًّا
فَاهِنًا قَلْبِي فَقَدْ أَتَتْكَ الْبُشْرَى   بِبُلُوغِ مُنَى فِيهِ دَوَامُ السَّرَا²¹¹

Maksadına ulaşacağı bilgisi gizlice yüreğime ilham olununca, sevindi yürek.

Tebrik ederim seni yüreğim zira sürekli mutluluğun olduğu maksadına ulaşacağın müjdesini aldım.

İkincisi: rubâî hâs (الرباعي الخاص): bu türün özelliği ise karşılıklı her iki kafiye arasında cinâs-i tâm bulunmasıdır. Örneğin:

أَهْوَى رَمَشًا بِلَحْظِهِ كَلَّمْنَا   رَمَزًا، وَبَسَيْفٍ لَحْظِهِ كَلَّمْنَا
لَوْ كَانَ مِنَ الْغَرَامِ قَدْ سَلَّمْنَا   مَا كَانَ لَهُ بِيَدِهِ سَلَّمْنَا²¹²

Kırpdamasıyla, kılıç gibi keskin kırplışıyla bizimle işaret diliyle konuşacak kirpikleri arzuluyorum.

Aşktan kurtulmuş olsak da onun elinden kurtulmuş değiliz.

Üçüncüsü: rubâî mumantak (الرباعي الممنطق): bu türün özelliği sadır²¹³ kısmının acüz²¹⁴ kısmından daha büyük olmasıdır.²¹⁵ Örneğin:

Zeheb, s. 140; Muhammed et-Tûncî, *el-Mu'cemu'l-Mufassali fi'l-Edeb*, s. 451; Mustafâ Sâdık er-Râfi'î, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, III, s. 127.

²¹⁰ Muhammed Tal'at, *a.g.e.* s. 100; Ahmed el-Hâşimî, *a.g.e.* s. 140; Muhammed et-Tûncî, *a.g.e.* s. 451; Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *a.g.e.* s.127.

²¹¹ Aişe el-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 269.

²¹² Muhammed Tal'at, *a.g.e.* s. 100; Ahmed el-Hâşimî, *a.g.e.* s. 140; Muhammed et-Tûncî, *a.g.e.* s. 451; Sâdık er-Râfi'î, *a.g.e.* III, s. 128.

قَدْ قَدَّ مُهْجَتِي غَرَامِي وَنَشَرُ وَالْقَلْبُ مَلِكُ

مَنْ كَانَ يِرَاكَ قَالَ مَا أَنْتَ بَشَرُ بَلْ أَنْتَ مَلَكٌ²¹⁶

Aşkım yüreğimi parçalayıp darmadağın etti. Kalbim esir bir kral gibi.

Seni gören, sen insan değilsin aksine sen bir meleksin der.

Dördüncüsü: rubâî muraffel (الرباعي المرفل): bu türdeki nazımlarda sadırlar tek kafiyeli acüzler tek kafiyelidir.²¹⁷

بَدْرٌ إِذَا رَأَتْهُ شَمْسُ الْأُفُقِ كَسَفَتْ وَرَقَى فِي يَوْمٍ أَحَدٌ

عَوَّذْتُ جَمَالَهُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَبِمَا خَلَقَ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ²¹⁸

O, bir dolunaydır ki ufuktaki güneş bile kendisini görünce tutulur.

Onun güzelliğini herkesten koruması için Sabahın Rabbine, bütün mahlûkatın yaratıcısına havale ettim.

Beşincisi: rubâî merdûf (الرباعي المردوف)²¹⁹ و يحسن فيه التزام الجناس

يَا مَنْ جَذَبُوا كَلِّيَّ وَ عَقْلِي سَلَبُوا مَا تَمَّ سِوَاكُمْ لِقَلْبِي طَلَبُوا

قَلْبٌ بِكُمْ قَدْ صَارَ لَا يَنْقَلِبُ عَنْكُمْ وَالْغَيْرُ مِنْ حَشَاهُ مُنْسَلَبٌ²²⁰

Efendim! Yegâne maksadım! Zatın, esman ve sıfatın hatırına,

Bana öyle bir cömertlikte bulunmanı diliyorum ki beni sende fenaya erdirerek bekamı sürdürsün.

²¹³ “Sadr: aruzculara göre bir beyitteki birinci mısram ilk cüz’ü” Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Târihu’l-Mevlevî Edebiyat Lügat, İsyambul, Enderun Kitabevi, 1994, s. 128.

²¹⁴ “Acüz: bir beytin ikinci mısramdaki son cüz’ün ismi” Kemâl Edib Kürkçüoğlu, a.g.e. s. 18.

²¹⁵ Muhammed et-Tûncî, a.g.e. s. 451.

²¹⁶ Ahmed el-Hâşimî, a.g.e. s. 141.

²¹⁷ Muhammed et-Tûncî, a.g.e. s. 451.

²¹⁸ Ahmed el-Hâşimî, a.g.e. s. 141.

²¹⁹ Mustafa Sâdık er-Râfi’î, a.g.e. s. 128.

²²⁰ Aişe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 269.

1.3.2. El-Bâûniyye Dubeytleri

يَا مُبْتَغِيَا جَوَامِعِ الْآدَابِ فِي ذِكْرِ مُهَيِّمِنٍ فَخُذْ بِخَطَابِ

خَوْفٍ وَرَجَاءٍ عَلَى بُكَاءٍ وَحَيَا وَصَفَاءٍ وَوَفَاءٍ وَذِلَّةٍ بِالْبَابِ

Cenab-ı Hakk'a karşı zikrin başlıca adabını talep eden kişi, al şu sözlerimi:

Gözyaşlarıyla korku ve ümit; kalbin safası, Rabbe karşı vefa ve O'nun dergâhında boyun eğmektir.

يَا ذَاكِرًا مَوْلَاهُ لِلذِّكْرِ شُرُوطُ الْفَتْحِ بِهِنَّ يَا أَحِي مُنُوطُ

ذُلٌّ وَتَوَاضُعٌ وَبُكَاءٌ وَحَيَا وَرَجَا وَمَخَافَةٌ مِنْ غَيْرِ قُنُوطُ

Rabb'ini zikreleyen kişi, zikrin şartları vardır ki kardeşim zikre onlarla başlamak gerek:

Ümitsizlik olmaksızın Yüce Allah'a boyun eğmek, tevazu etmek, ağlamak, hayâ etmek ve korkmaktır.

يَا ذَاكِرًا مَوْلَاهُ لِلذِّكْرِ أُمُورٌ إِنْ جِئْتَ بِهَا يَحُورُ صَدْرُكَ نُورٌ

ذُلٌّ وَتَلَذُّذٌ بِطُولِ مُرُورٍ وَالغَيْبَةُ عَنْكَ مَعَ حُسْنِ حُضُورٍ²²¹

Rabb'ini zikreleyen kişi, zikrin şartları vardır ki onları yerine getirdiğin takdirde kalbin nurlanır:

Bunlar: gözyaşlarıyla korku ve ümit; kalbin safası, Rabbe karşı vefa ve O'nun dergâhında boyun eğmektir.

شَعْبَانُ أَتَى فِيكُمْ وَسَمِعِي رَجَبٌ عَمَّا يُبْدِي فَقُلْتُ لَهُ مُجِبٌ

مَا أَجْهَلَ مَنْ يَرُومُ يَثْنِي خَلْدِي عَمَّنْ فِيهِ فَنَاءٌ كُلِّي يَجِبُ

Geldi Şaban ayı, kulaklarım sağırdır dediklerine. Dedim ki ona cevaben:

²²¹ Aişe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 136.

Bütün benliğimi onda fena etmem gereken bir (sevgiliden) yüreğimi sarf etmemi söyleyen biri ne de cahildir!

أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ بِالنَّبِيِّ الْعَرَبِيِّ   يَا غَايَةَ مَقْصِدِي وَأَنْهَى أَرْبِي
أَنْ تَمْنَحَنِي وَضَلًّا يُجَلِّي كُرْبِي   يَشْهَدُ سِرِّي يَدُومُ فِيهِ طَرْبِي

Maksudumun zirvesi, hacetimin en nihayesi, Hz. Peygamber hakkına,

Hüznümü giderecek ve yüreğimi her dem coşturacak bir vuslat bahşetmeni istiyorum.

سُلْطَانُ هَوَاكَ مُذْ أَتَى فِي حَلْبُو   أَيْقَنْتُ بِأَتْهَمُ لِعَقْلِي خَلْبُو
مَا زَالَ حَثُّهُمْ عَلَيَّ حَتَّى سَلَبُوا عَقْلِي مِنِّي لِاضْطِبَارِي غَلْبُو²²²

Aşk sultanın gelince toplandılar, anladım ki onlar benim aklımı aldılar.

Sürekli teşvik ettiler beni, taki aklımı elimden aldılar ve sabrıma yenik düştüm.

بِالذَّاتِ وَبِالصِّفَاتِ وَالْأَسْمَاءِ   يَا غَايَةَ مَقْصِدِي وَيَا مَوْلَائِي
أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ أَنْ تَجِدَ بَعْطَاءِ   عَنِّي يُفْنِي بِكُمْ، يُدِيمُ بَقَائِي²²³

Efendim! Yegâne maksadım! Zatın, esman ve sıfatın hatırına, bana öyle bir cömertlikte bulunmanı diliyorum ki beni sende fenaya erdirerek bekamı sürdürsün.

أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ بِالْكَمَالِ الْأَحَدِيِّ   رَبِّي وَالطُّفَّ مَعَ الْجَمَالِ الصَّمَدِيِّ
أَنْ تُشْهَدَهُ لِعَيْنِ سِرِّي أَبَدًا   حَتَّى أَلْتَدَّ بِكَشْفِهِ لِلْأَبَدِ

Rabb'im Kemal ve Ehadiyetin hakkına, Cemal ve Samediyetin hatırına,

²²² Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 165.

²²³ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 269.

Kalp gözüme cemalini her dem göster tâ ki cemalinin keşfiyle ebediyete kadar haz duyayım.

مَعَ ذَا الصِّدِّ بَقَاءٌ مِثْلِي عَجَبُ   يَا مَنْ فِيهِ فَنَاءٌ كُلِّي يَجِبُ

أَفْسَمْتُ عَلَيْكَ بِالْجَمَالِ الْأَحَدِي   أَنْ تُشْهَدَهُ سِرِّي فَلَا تَحْتَجِبُ²²⁴

Bütün benliğimin kendisinde fena bulması gereken sevgili! Benim gibilerin hicranınla yaşayabilmesi tuhaftır. O biricik cemalinin hatırına, kalp gözüme göster cemalini de bir daha kaybolma!

1.3.3. El-Bâûniyye Dubeytlerinin Tenkîdi

El-Bâûniyye diğer şiir sanatlarında olduğu gibi bu türde de tasavvufî konu etrafında dolaşmakta olup, tasavvuf sembolleri kullanarak yüce Allah'a doksan dokuz ismi ile tevessül ve yakarış içermektedir.

Arap Edebiyatı açısından baktığımızda ise tevriye ve cinas-ı nakıs'ı kullandığını, ayrıca türün aruz veznine tam bir şekilde riayet etmeyip tef'îlelerde değişikliğe gittiğini görmekteyiz.

1.4. Mevâliyyâ

1.4.1. Tanımı, Doğuşu ve Yapısı

Bu nazım türünün ortaya çıkışı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Irak Vâsıt'ta ortaya çıktığı, sonrasında ise Bağdat'ta intikal edip yayıldığı görüşüdür. Buda hurma toplayan ya da tarla sulayan işçilerin terennüm ettikleri kıtaların sonunda, efendilerine işaret amacıyla “yâ mevâliyyâ” kelimesini kullanarak, dili kolay ve akıcı olup irabtan da kısmen yoksun olan ve halk tabakası tarafından kabul görüp yaygınlaşan bir şiir sanatı ortaya çıkmıştır.²²⁵

²²⁴ Aîşe el-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 270.

²²⁵ El-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, s. 109; Muhammed et-Tûncî, *a.g.e.* s. 835; Mahmûd Fâhûrî, *a.g.e.* s. 194; Safâ' Hulûsî, *a.g.e.* s. 345; Emîl Bedî' Ya'kûb, *a.g.e.* s. 431-432.

Bir diğerk görüş ise halkın fasih dil yerine halk diliyle söylenen şarkılardan daha çok hoşlanmasını bu sanatın yaygınlaşma nedenleri arasında sayar. Bu türün ortaya çıkış şekli noktasında anlatılan rivayet ise, Abbasi halifesi er-Reşîd'in Bermek oğullarını katledişinden sonra bu kimseler hakkında şiir söylenmesi yasaklaması üzerine, bu kimseler için şiir nazmedenlerin er-Reşîd'den korkuları nedeniyle her şatırın sonunda "yâ mevâliyâ" kelimesi kullanmaları bu türün yaygınlaşmasına neden olmuştur.²²⁶

Genellikle iki beyit halinde nazmedilen el-Mevâliyâ'nın temel özelliğı aruzun basit bahriyle nazmedilmesi ve dört şatırdan oluşan iki beytin her şatırında sakın bir tek revî üzerinde dört kafiye kullanılmasıdır.²²⁷

Gazel, medih ve mersiye gibi konuları içermektedir.²²⁸

Mevâliyâ Türleri:

- Er-Rubâ'î (الرُّبَاعِي): en yaygın olarak bilinen bu türün özelliğı ise dört şatırında ortak raviy'de birleşmesidir. Örneğın:

يَا دَارُ أَيْنَ مُلُوكِ الْأَرْضِ؟ أَيْنَ الْفُرْسِ؟ أَيْنَ الَّذِينَ حَمَوْهَا بِالْقَنَا وَالْتُرْسِ؟
قَالَتْ: تَرَاهُمْ رِمَمَ تَحْتَ الْأَرَاضِي الدُّرْسِ سَكُوتٌ بَعْدَ الْفَصَاحَةِ أَلَسْتَهُمْ
خُرْسُ

Dedim ki: Nerde o yeryüzünün kralları? O cengâverler(veya Pers İmparatorları?) nerede? Nerde onları zırh ve kalkanlarla koruyanlar?

Dedi ki: Görürsün onları toprak altında çürüyüp yok olmuşlar. O fasih konuşmalarından eser yok. Suskundurlar, lal olmuş dilleri.

- Er-Rubâ'î el-E'rac (الرُّبَاعِي الْأَعْرَج): bu tür de ise dört şatırdan oluşan iki beytin birinci ikinci ve dördüncü şatırların raviy harfinde ittifak etmektedir. Örneğın:

²²⁶ Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *a.g.e.* 130; Ahmed el-Hâşimî, *a.g.e.* s. 147; Mahmûd Fâhûrî, *a.g.e.* s. 194; Muhammed Tal'at, *a.g.e.* s.101; İbrâhîm Enîs, *a.g.e.* s. 208.

²²⁷ Emîl Bedî' Ya'kûb, *a.g.e.* s. 432.

²²⁸ Mecdî Vehbe, Kâmil Muhendis, *a.g.e.* s. 395.

يَا عَبْدُ ابْنِكَ عَلَى فِعْلِ الْمَعَاصِي وَنُوحٍ هُمْ فِيْنَ جُدُوذِكَ أَبُوكَ آدَمَ وَبَعْدَهُ
نُوحٌ
دُنْيَا غَرُورَةً تَجِي لَكَ فِي صِفَةِ مَرْكَبٍ تَزْمِي حَمْلَهَا عَلَى شَطِّ الْبَحْرِ
وَتَرُوحُ

*Ağla ey kul, günahlarına ağıt yak ve kederlen! Nerede ataların? Baban
Adem ve Nuh nerede?*

Dünya aldatıcıdır. Kıyıya yükünü bırakıp giden bir gemi gibi gelir sana dünya.

- En-Nu‘mânî (النُّعْمَانِيّ): yedi şatrdan oluşmakta olup, birinci, ikinci, üçüncü ve yedinci şatrları ortak ravî de buluşurken, dördüncü beşinci ve altıncı şatrlarda ayrı bir ravî de buluşmaktadır. Örneğin:

الْأَهْيُفُ اللَّيِّ بِسَيْفِ اللَّحْظِ جَارِحَنَا بِيَدِهِ سَقَانَا الطَّلَا لَيْلًا وَجَارِحَنَا
رَمَشَ رَمِي سَهْمٍ قَطَعَ بِهِ جَوَارِحَنَا آهَيْنَ عَلَى لَوْعَتِي فِي الْحَبِّ يَا وَعْدِي
هَجْرُهُ كَوَانِي وَ حَيَّرَنِي عَلَى وَعْدِي يَا خَلَّ وَاصِلٌ وَوَأَفِ بِالْمُنَى وَعْدِي
مِنْ حَرِّ هَجْرِكَ وَمِنْ نَارِ الْجَوَى رَحْنَا²²⁹

Kılıç gibi bakışlarıyla bizi yaralayan ince belli (dilber)

Elleriyle içirdi bize ve yaraladı bizi.

Kirpikler ki azalarımı parçalayan bir ok fırlattı

Vah bu yüreğimdeki aşk yangınına!

*Hicranı dağladı beni, allak bullak etti kafamı (tutmam gereken sözüm
hakkında)*

Erdir vuslatına ey dost, arzularıma ulaştırarak verdiğin sözü yerine getir!

²²⁹ Emîl Bedî‘ Ya‘kûb, a.g.e. s. 433.

Kurtar bizi artık hicranının ve aşkın ateşinden!

1.4.2. El-Bâûniyye Mevâliyyâları

حَبِيبَ قَلْبِي مُنَى سِرِّي جَمِيعِ السَّوْلِ   غَايَةَ مُرَادِي مَدَى الْمَرْجُوِّ وَالْمَأْمُولِ
ما أَن أَنْ تَرْحَمَ الْمَهْجُورَ وَالْمَذْهُولَ   بِالْوَضْلِ فَضْلاً وَتُطَلِّقَ عَقْلَهُ الْمَعْقُولَ²³⁰

Yüreğimin sevgilisi, içimin arzusu, yegâne isteğim, yegâne arzum, emel ve arzularımın son noktası!

Sana vurgun bu viraneyi fazlınla vuslata erdirip, bağlanmış aklını serbest bırakma vakti gelmedi mi?

يا فَرْدُ يا وَتْرُ يا اللهُ يا مَحْبُوبَ   يا مُنْتَهَى الْقَصْدِ وَالْمَأْمُولِ وَالْمَقْصُودِ
ما أَن أَنْ تَرْحَمَ الْمَهْجُورَ وَالْمَتَّعُوبَ   وَتَرَوْ ظَمَوْو بِشُرْبَةِ مِنْ صَفَا الْمَشْرُوبِ²³¹

Tek olan, bir olan, sevilen, gayenin, emel ve arzuların son noktası Allah'ım!

Bu virane ve bitap kuluna merhamet edip, susuzluğunu en pak içeceklerle giderme vakti gelmedi mi?

رِضَاكَ عَنِّي وَحَقِّكَ مُنْتَهَى الْمَرْغُوبِ   كَمَا صَدُودَكَ وَهَجْرَكَ غَايَةَ
الْمَرْهُوبِ

فَاعْطِفْ عَلَيَّ فَغَيْرِكَ لَيْسَ لِي مَطْلُوبُ   وَفِيكَ أَهْوَى الَّذِي أَنْتَ لَهُ مَحْبُوبُ²³²

Beni terkedip benden yüz çevirmen nasıl ki en çok korktuğum şeyse, benden razı olman da -kasem ederim ki- benim arzularımın tepe noktasıdır.

Bana şefkat et zira senden başkasını arzulamıyor, seni seven kişiyi de severim.

أَنْتَ الْحَبِيبُ وَ مَنْ أَحْبَبْتَ لِي مَحْبُوبُ   وَمِنْكَ أَنْتَ الْمُنَى وَالْكُلُّ لَكَ مَجْدُوبُ

²³⁰ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 180.

²³¹ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 191.

²³² Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 264.

فَإِنْ رَضِيتَ فَهَذَا مُتْتَهَى الْمَرْغُوبِ وَإِنْ وَصَلْتَ فَوَضَّلْتُكَ غَايَةَ الْمَطْلُوبِ

Sen sevdiğimsin, sevdiğilerin de sevdiğim. Arzular sendendir, yegâne arzulanansın sen.

Sen razı olursan bu tek isteğimdir. Vasluna erdirsen bu yegâne arzumdur.

رِضَاكَ عَنِّي هُوَ الْمَرْجُوءُ وَالْمَرْغُوبُ يَا مَنْ هُوَ الْقَصْدُ وَالْمَأْمُولُ

وَالْمَطْلُوبُ

فَكَيْفَ أَصْبِرُ وَصَبْرِي فِي الْهَوَى مَغْلُوبٌ وَبِكَ إِلَيْكَ جَمِيعِي لَمْ يَزَلْ

مَجْدُوبٌ

Yegâne maksut ve mathup olan Allah'ım, benden razı olman tek arzum ve tek isteğimdir.

Nasıl sabredeyim! Ben ki sabrım aşka yenik düşmüş, her zerrem seninle sana doğru sürüklenmekte.

الشَّوْقُ وَالصَّبْرُ: ذَا غَالِبٍ وَذَا مَغْلُوبٍ وَالْحُبُّ وَالْقَلْبُ: ذَا سَالِبٍ وَذَا مَسْلُوبٍ

وَالْعَقْلُ وَالْوَجْدُ: ذَا نَاهِبٍ وَذَا مَنْهُوبٍ وَالصَّبُّ وَالْحُبُّ: ذَا خَاطِبٍ وَذَا

مَخْطُوبٍ

Şevk ve sabır: biri galip diğeri mağlub. Sevda ve yürek: biri gasıp diğeri gasbedilen.

Akıl ve aşk: biri talancı öbürü talan edilen. Aşk ve sevda: Biri kız isteyen öbürü istenen kız (misali).

مَنْ يَدَّعِي حُبَّ مَنْ أَهْوَى وَلَا يَهْزُلُ وَلَا يَشِيرُوا غَرَامُو ذِكْرَهُ الْمُتَنَزَّلُ

وَلَا مِنَ الْوَجْدِ قِسْمُو وَإِفْرُ مُجْزَلُ فَاحْكُمُ بَأَنُو عَنِ الْعُشَاقِ فِي مَعْزَلُ²³³

²³³ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 265.

Biri, sevdiğim zatı(Allah) sevdiğini iddia edip de zayıflamıyorsa, O'nun indirilmiş zikrinden(Kur'ân) dolayı aşkı depreşmiyorsa ve aşktan bol miktarda nasibini almamışsa o, âşıklardan değildir.

مَنْ يَدْعِي حُبَّ مَحْبُوبِي وَلَا يَضُنِّي وَلَا يُعَانِي مَعَانِيهِ وَلَا يَعْنِي
وَلَا يَذُوبُ وَلَا يُمَحَى وَلَا يَفْنَى فَإِنَّ دَعْوَاهُ لَفُظٌ مَا لَهُ مَعْنَى

Her kim sevgilimi(Allah)sevdiğini iddia eder de o sevdanın çile ve ıstırabına katlanmaz,

Sevdasından eriyip, tükenip, yok olmuyorsa onun bu iddiası anlamsız bir lafızdan ibarettir.

مَنْ يَطْلُبُ الْوَصْلَ يَرْضَ بِالَّذِي يَقْضِيهِ حَبِيبُهُ مِنْ قَضَا يُدْنِيهِ أَوْ يُقْصِيهِ
وَلَا يَرَى الْغَيْرَ فِي بَادِيهِ وَلَا خَافِيَهُ فَإِنَّ عَنِ الْفَانِي بَاقٍ بِالَّذِي يُبْقِيَهُ

Sevgiliye vuslatı isteyen sevgilinin hakkında takdirine rıza göstermeli. O, dilerse onu yakınlaştırır dilerse de uzaklaştırır.

Ne gizli ne aşikâr sevgiliden başkasını görmemeli. Ona ebediyet bahşeden Bâki ile baş başa kalıp, onun dışındaki fanilerden soyutlanmalıdır.

أَهْوَى هَوَاكَ وَأَهْوَى كُلَّ مَنْ يَهْوَاكَ وَلَا أَعَادِي وَلَا أَبْغَضُ سِوَى أَعْدَاكَ
وَإِنْ أَرَادَ سِوَايَ مِنْكَ مِنْ إِلَّاكَ فَمِنْكَ مَا الْقَصْدُ يَا أَفْصَى الْمُنَى إِلَّاكَ

Sevdanı seviyor, seni seven her şeyi seviyorum. Düşmanlarından başkasından nefret etmem, düşmanlık yapmam.

Başkaları senden de başkalarından da her ne kadar talepte bulunsa da, ey maksudumun nihai noktası, isteklerim sadece sendendir.

يَا مَنْ صُدُودُ جَهَنَّمَ وَوَصْلُ جَنَّةِ الْجَنَّةِ الصَّبْرُ عَنكَ وَلَوْ لَمَحَهُ أَرَهُ هُجْنَهُ

وَفِي هَوَاكَ رَمْتَنِي النَّاسُ بِالْجَنَّةِ فَكَانَ هَذَا لِسِرِّ بَيْنَنَا جُنَّةٌ²³⁴

Yüz çevirmesi cehennem, vuslatı cennetlerin cenneti olan (Allah'ım)! Bir an bile olsa sensizliğe dayanabilmeyi bayağılık sayarım.

Sana olan sevdamdan dolayı halk beni delilikle suçladı. Böylece bu, (halkın bana deli demesi) aramızdaki sırrın kalkanı oldu.

مَتَى يُقَالُ إِلَى الْحَانَاتِ لِي هَيَّا وَأَنْظُرِ الْوَضِلَ لِلْكَاسَاتِ لِي هَيَّا

وَمُنِيَةِ الْقَلْبِ بِالْمَلَانِ لِي حَيَّا وَأَصْبَحَ الْمَيْتُ مَنِّي بِالرَّوَا حَيَّا

Bana ne vakit Haydi meyhanelere! Denilecek. O an benim için hazırlanan kadehlerle vuslatı bekleyeceğim!

Yüreğimdiki umutlar yeşerecek. (Aşkın şarabından) Kanasıya içmekle ölmüş her zerrem dirilecek.

أَظْمًا بِصَدِّكَ وَكَمْ فِي الْحَيِّ مِنْ رِيَانٍ بِالْوَضِلِ يَا مَنْ أَنَا مِنْ غَيْرِهِ عَزِيَانٌ؟

مَا أَنْ أَنْ تَتَلَفَى حَالَتِي مَا أَنْ وَيَشْفَعُ اللَّطْفُ فِي جَبْرِي بِقَوْلِ الْآنِ

Sensizlik benim için çıplaklık olan (Allah'ım)! Niceleri vuslat şarabını kanasıya içtiği halde senden uzak kalmanın susuzluğunu çekiyorum.

Durumumu telafi vakti gelmedi mi? Yürek yararı sarmanın yanı sıra, beklediğin an bu andır deme vakti gelmedi mi?

أُحْبَسُ بِهَجْرِكَ وَغَيْرِ بِالْوِصَالِ يَسْرَحُ وَمُطْلَقُ الْبَسْطِ يُقْرِيه أَلَمْ نَسْرَحْ

مَا أَنْ يَا مُنِيَّتِي بِالْوَضِلِ أَنْ يَفْرَحَ قَلْبِي الَّذِي عَنْ حِمَاكُمْ قَطُّ لَمْ يَبْرَحْ

Hicranınla tutsağım başkaları ise vuslatın serbesti yetini

Yegane emelim, senin koruluğundan bir an olsun ayrılmayan yüreğimi vuslatınla sevindirme vakti gelmedi mi?

²³⁴ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 266.

مَتَى أَرَاكُمْ جَبْرُتُمْ بِالْوَفَا كَسْرِي   وَ جُدْتُمْ بِتَجَلِّيْكُمْ عَلَى سِرِّي
وَقَوْلُ: يَا عَيْنِي سُرِّي بِالْجَمَالِ قِرِّي   وَمِنْ جَمِيلُو لِقَلْبِي إِنْ عَطَاكَ فَاقْرِي²³⁵

Vefa gösterip kalp kırıklığımı giderdiğinizi, cömertlikte bulunup içime tecellide bulunduğunuzu gördüğüm an, gözlerime, sevinin gördüğünüz güzellikle sevinin ve şayet o sana cemalini gösterirse doya doya seyret diyeceğim.

مَنْ كَانَ سِيدُو يَجِبُو صَارَ مِنَ الْخُدَامِ   فَلَا يَظُنُّ مَمَاتُو أَنَّهُ إِعْدَامُ
بَلْ نَفْلَةٌ مِنْ عَنَا مَحْضٍ إِلَى إِكْرَامِ   فِي لِنْفِصٍ وَجُودُو بِاللِّقَا إِتْمَامِ

Efendisinin sevgisine mazhar olan hizmetkâr, ölümü yokluk sanmasın!

Aksine onun için ölüm, sıkıntılardan ikrama geçiş; (sevgiliyle) kavuşmak suretiyle eksik yönünü tamamlamadır.

هَجْرَانُكُمْ قَتْلٌ، وَصَالِكُكُمْ تَرْيَاقُ   وَحَبْسُ عَبْدٍ هَوَاكُمُ عِنْدَكُمْ إِطْلَاقُ
وَكَأَنَّ فَانَ بِكُمْ فِي الْعِنْدِ فَهَوَ بَاقُ   وَصَادِقُ الْوَعْدِ فِي الْقُرْآنِ لَذَا مِضْدَاقُ²³⁶

Hicranınız ölümdür bana, vuslatınız panzehirim. Sizi seven bir bendeyi yanınızda tutsak etmeniz özgürlüktür onun için.

Huzurunuzda sizde fenaya erenler bakidir. Sözünde asla hulf olmayan Allah'ın Kur'ân'da bunu doğrulayan ifadeleri vardır.

يَا مَنْ يُعَانِي مَعَانِي الْعِشْقِ وَ الْأَشْوَاقِ   وَيَدَّعِي أَنَّهُ مِنْ جُمْلَةِ الْعُشَاقِ
إِنْ كُنْتَ صَادِقٌ فَقَدِّمْ يَا أَخِي مِضْدَاقُ   مَا يَدَّعِيهِ التَّفَانِي فِي الْجَمَالِ الْبَاقِ²³⁷

Âşıklardan olduğunu iddia ettiği halde aşkın ve şevkin cefasından şikâyette bulunan kişi,

²³⁵ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 267.

²³⁶ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 268.

²³⁷ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 283.

Doğruysan şayet bu iddianda, Bâki cemalde bi tap düştüğünün kanıtlarını sun bakayım.

يَا مَا أُمِيلُ وَأَحْلَى كُلِّ مَا يَأْتِي مِمَّنْ أَحَبُّو بِمَحْوِي أَوْ بِإِثْبَاتِي

مَعَ أَنَّ لِي عِنْدَكُمْ سَادَاتِ عَادَاتِي فِي جَزِيهَا لِي مُوَافَاةِ السَّعَادَاتِ²³⁸

Ne kadar güzel ve ne kadar tatlıdır sevdiğimden gelen her şey; mahvime dair olsun isbatıma dair olsun.

Hem de katınızda benim için en üstün adetlerim vardır, onları uygulamakla mutluluğa ererim.

وَلَّى الْجَفَاءَ وَزَالَتْ صَوْلَتُكَ يَا فَهْرُ بَدْرِي وَفَانِي وَأَبْدُ وَضَلَّهُ لِي الدَّهْرُ

فَقَرَّ يَا قَلْبُ مِنِّي وَاشْتَدَّ يَا ظَهْرُ لَا هَجْرَ مِنْ بَعْدِ مَا زَارَ الْحَبِيبَ فِي الْهَجْرِ²³⁹

Cefâ çekti gitti artık ve ey kahır, son buldu saldırıların senin! Dolunayım la buluştum ve buluşmamız sonsuz olacaktır.

Sevin artık ey yürek! Sırtım, sen de sağlam ol! Sevgili aşikâre bizi ziyaret ettikten sonra artık bize hicran yok.

حُسْنُكَ سَلَبَ يَا حَبِيبَ الْقَلْبِ عَقْلَ الصَّبِّ وَضَنِي فُؤَادُو وَأَجْرِي دَمْعَ عَيْنُو
صَبِّ

فَاعْطَفَ بِوَضْلِكَ فَإِنْ وَاصَلْتَ لَمْ يَنْصَبْ بِالْهَجْرِ قَلْبُو وَلَا مَدَامِعُو يَنْصَبْ

Gönlümün sevgilisi, güzelliğin bu aşığın aklını elinden aldı. Yüreği bitap düşürdü, gözlerden gözyaşı akıttı.

Acı bana, vuslatına erdir. Zira sen vuslatına erdirince ne kalp mecalsiz kalır hicranınla ne de gözyaşı pınarları akıtır gözyaşını.

²³⁸ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 294-295.

²³⁹ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 333.

يَا طَالِبَ الْوَصْلِ إِن تَبِعِ تَرَى بِيَا جَمَالَ حَبِيِّ بِمَدِّي كُنْ تُرَابِيَا
وَإَخْرُجْ عَنِ الْكُلِّ عَنِ سَلْمَى وَعَنْ رِيَا إِشْفِ ظَمَاكَ بِكَأْسِ يَمْنَحُ الرَّيَا²⁴⁰

Vuslatına erdiğim sevgilinin güzelliğini görmek isteyen kişi, tûrabi (özüne dönen) ol!

*Ondan gayrı her şeyden, Leyla'dan, Reyya'dan (fani sevgililerden) vazgeç!
Sana kanma (Susuzluğunu gidermek) bahşedecek bir kadehle susuzluğunu gider!*

1.4.3. El-Bâûniyye Mevâliyyâlarının Tenkîdi

İçinde bulunmuş olduğu sıkıntıdan feraha erme ve zorluktan sonra kolaylığa çıkma ümidiyle İnşirâh suresini zikrederek Tevriye²⁴¹ sanatını kullanmıştır.

Bedî' ilmini neredeyse bütün mevâliyyalarında kullanmıştır. Kimisinde (ب) kimisinde (ح) bazen de (ج) harfini seci olarak kullanmıştır.

Ayrıca el-Bâûniyye mevâliyyalarını cinâs ve tıbâk sanatıyla süslemiştir, örneğin: غالب و مغلوب، سالب و مسلوب، ناهب و منهوب، خاطب و مخطوب، سُري و سري، صادق و مصداق، الجئة و الجئة و الجئة، المرغوب و المرهوب، يُدنيه و يُقصبه، باده و خافيه، فان و باق .

El-Bâûniyye'nin bedî' sanatını bu denli fazla kullanması; Rabâbi'a'yı şiirde söz sanatlarını fazlaca kullanmanın Memlûkler döneminin bariz özelliklerinden biri olduğu kanaatine sevk etmiştir.²⁴²

Mevâliyyâ'nın bahri Basît olup bazı kafiyelerde vezin dışına çıkmıştır. Ayrıca veznin tamamlanması için bazı kelimelerde teskin şart olmuştur.

²⁴⁰ Aîşe el-Bâûniyye, a.g.e. s. 337.

²⁴¹ "Tevriye: Birden çok anlama gelebilen bir kelimenin, bir beyit veya mısra içinde, yakın anlamını söyleyip en uzak anlamını kastetme sanatıdır. Meramı gizli tutmak ve nükte yapmak amacıyla başvurulan bir edebi sanattır." Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001, s. 432.

²⁴² Rabâbi'a, a.g.e. s. 121.

2. EL-BÂÛNİYYENİN ŞİİRİNDE TEMALAR

Arap şiirinin temaları farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Kudâme b. Ca'fer (v. 337/948) Arap şiirinin temalarının altı olduğunu, bunların da medih, hiciv, gazel, mersiye, vasf (tasvîr) ve teşbîhten ibaret olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra ise bunları medih ve hiciv olarak iki ana konuda toplamıştır.

Şevki Dayf (v. 2005) ise Ebû Temmâm'ın (v. 231/846) divanında Arap şiirini on konuya ayırdığını belirtir. Bunlar: hamâse, mersiye, edeb, nesîb, hicv, medih, vasf (tasvîr), yolculuk ve durağanlık, nükte ve latifeler, kadınları kınama. Ardından bunlardan bazılarının aynı kategoriye alınabileceğini belirtir ve azarlama-özür dileme başlığına yer vermediği için onu eleştirir.²⁴³

Yukarda belirtmiş olduğumuz tasniflerden yola çıkılarak ortaya çıkan bir diğer tasnif ise şu şekildedir: Övme (المدح) ve övünme (الفخر), mersiye söyleme (الثناء), hicvetme (الهجاء), kadından ve aşktan bahsetme (النسيب, التغزل, التشبيب), özür, afv ve şefkat dileme (الاعتذار, الاستعطاف), tasvîr (الوصف, التشبيه), yiğitlik, kahramanlık, bahadırılık (الحماسة), zühd, edeb ve hikem, kadın ve şaraba vb. dair hafif konular (الملاه واللهو). Bu başlıklardan ilk üçü aynı zamanda klasik kasidenin en önemli konularıdır.²⁴⁴

²⁴³ Şevki Dayf, *Târîhu 'l-Edebi 'l-'Arabî el-'Asru 'l-Câhili*, Dâru'l-Ma'ârif, Mısır, 1961, s. 195.

²⁴⁴ Nihad M. Çetin, "Arap", *DİA*, Ankara, 1991, III, s. 290-291.

2.1. El-Bâûniyye Şiirlerinde Medih Teması

Sözlükte hicvin zıddı, iyi övgü olarak geçen medih, مَدَح fiilinin masdarıdır.²⁴⁵

Edebi bir terim olan medih şiir temalarından biri olup, övgü sanatına dayanmaktadır. Hayatta olan birinin şairin onda bulunduğunu düşündüğü menkıbelerini, iyiliklerini, fitrî ve kesbî güzelliklerini ve fiillerini ele almasına dayanmaktadır.²⁴⁶

Memdûhun şairin medihine mazhar olmasının hareket noktası beğeni duygusudur. Zuheyr b. Ebî Sülmâ'nın el-Hâris b. 'Afv ve Heram b. Sinân'nın 'Abs ve Zübyân kabileleri arasından kan davasının sonlandırmada rollerini beğenip şiirlerinde yer vermesi buna bir örnektir. İmru'ü'l-Kays b. Hucr'un Benî Teym ile ilgili söylediği şu beyiti ile:

أَقْرَّ حَشًا امْرئِ الْقَيْسِ بْنِ حُجْرٍ   بَنُو تَيْمٍ مَصَابِيحَ الظَّلَامِ

Benû Teym, Hucr'un oğlu İmru'ü'l-Kays'ın içine gece lambalarını yerleştirdi.

Keza Sa'd b. ed-Dabâb'a olan minnettarlığını ifade eden şu beytini örnek gösterebiliriz.²⁴⁷

سَأُجْزِيكَ الَّذِي دَافَعْتَ عَنِّي   وَمَا يُجْزِيكَ عَنِّي غَيْرُ شُكْرِي

Beni savunmandan dolayı seni mükafatlandıracağım, sana teşekkürden başka da bir mükafat bulamıyorum.

Başlarda medih her ne kadar maddî bir menfaat gözetmeksizin gerçekliği olan duygularla yazılmış olsa da, ilerleyen zamanlarda bu durum değişmiş ve şairler yazmış oldukları methiyeleri gerçek duygulara dayanarak değil, tamamen maddî kazanç elde etme amacıyla yazmışlardır.²⁴⁸

²⁴⁵ İbni Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II, s. 590.

²⁴⁶ Gâzî Tuleymât, 'İrfân el-Eşkar, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî El-Edebu'l-Câhili*, Humus, Dâru'l-İrşâd, 1992, s. 160.

²⁴⁷ Gâzî Tuleymât, 'İrfân el-Eşkar, *a.g.e.* s. 160-161.

²⁴⁸ Gâzî Tuleymât, 'İrfân el-Eşkar, *a.g.e.* s. 161.

(المدح، الثناء، الشكر، الحمد، التمجيد، Şiir'deki medih lafızları birden fazladır, örneğin (المدح، الثناء، الشكر، الحمد، التمجيد، التحيه) gibi tek mana etrafında dönen lafızlar.²⁴⁹

El-Bâûniyye şiirlerine baktığımızda şu iki başlık altında medih temasını görmekteyiz:

2.1.1. Hz. Peygamber Methiyeleri

Bilindiği üzere methiye hayatta olan bir kişinin iyi yönlerini menkıbelerini sayarak övmektir. Ancak Hz. Peygamber söz konusu olunca bu durum değişiklik arz etmektedir. Onun vefatından sonra da yazılmış olan övgüler kendisi hala hayattaymış gibi ve muhatabın hitabına mazhar oluyormuşçasına medih sayılmaktadır.²⁵⁰

Her ne kadar Hz. Peygamberin hayatta iken ve vefatından sonra yazılanlar methiye niteliğinde olsa da elbette bu iki ayrı süreçte yazılan methiyelerin konusunda değişiklikler söz konusu olacaktır. Risalet dönemi ve sonrasındaki methiyelere bakıldığında genellikle Hz. Peygamberin Peygamberlik kimliğini ele almaktan ziyade diğer önemli şahsiyetlerde olduğu gibi insani özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Ancak el-Bâûniyye'nin yaşadığı Memlükler dönemine baktığımızda ise bu dönemdeki şairlerin Hz. Peygamber methiyelerinde her şair kendi kültürü, eğitimi ve dini bilgisinden hareket ederek bir yol izlemiştir.²⁵¹

En-Nâbiğa'l-Ca'dî (v. 50/670) iki beytinden örnek vereceğimiz uzun bir kaside ile Hz. Peygambere methiye yazmıştır:

أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ إِذْ جَاءَ بِالْهُدَى
وَ يَتْلُو كِتَابًا كَالْمَجْرَةِ نَيْرًا
أُقِيمُ عَلَى التَّقْوَى وَأَرْضَى بِفِعْلِهَا
وَكُنْتُ مِنَ النَّارِ الْمُخَوَّفَةِ أَخْذَرًا²⁵²

Vardım Allah Rasulünün yanına. Doğru yolu gösteriyordu ve samanyolu galaksisi gibi aydınlık bir kitap okuyordu.

²⁴⁹ Sâhib Halîl İbrâhîm, *es'Sûratu's-Sem'iyetu fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Kable'l-İslâm*, Menşûrâtu İttihâdi Kuttâbi'l-'Arab, 2000, s. 82.

²⁵⁰ Sâmi ed-Dehhân, *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabî el-Fennu'l-Ginâ'î el-Medih*, Kahire, Dâru'l-Me'ârif, s. 72.

²⁵¹ Mahmûd Sâlim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye Hatta Nihâyeti'l-'Asri'l-Memlûkî*, Beyrut, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, 1996, s. 125-126.

²⁵² Sâmi ed-Dehhân, *a.g.e.* s. 72.

El-Bâûniyye'nin methiyelerini incelediğimizde ise dindar kişiliği ve ehli tasavvuf olduğunu anlamaktayız. El-Bâûniyye'nin ne demli Peygamber aşığı olduğunu şiirlerindeki Hz. Peygamber methiyelerinden birkaç örnekle izah etmek mümkündür:

El-Bâûniyye, Hz. Peygamber'e olan aşk ve özlemini dile getirdiği beyitlerde O'nu şöyle methetmektedir:

أَيَا خَيْرٍ مَّبْعُوثٍ وَأَشْرَفٍ مُرْسَلٍ   وَيَا مَنْ بِهِ عِنْدَ الْإِلَهِ تَوَسُّلِي
حَدِيثُ هَيْامِي فِيكَ قَدْ صَحَّ مُسْنَدًا   وَشَجْوِي رَوَاهُ مَدْمَعِي بِالتَّسْلُسِ²⁵³

Rasullerin en üstünü, elçilerin en şereflisi, Allah katında aracı kıldığım zat,

Sende kaybolduğum haberi doğrudur, peş peşe dökülen gözyaşlarım ve hüznümün habercisi.

O, bir başka methiyesinde de Hz. Peygamber'i Allah'ın kendisine bahşettiği bazı hususiyetleri ile şöyle methetmektedir:

خَصِيصُهُ بِالتَّدَلِّي   بِطُورِ قَابِ التَّدَانِي
وَهُوَ الشَّفِيعُ إِلَى مَنْ   رَأَهُ رَأَى الْعِيَانِ
مُخْتَارُهُ قَبْلَ إِنشَاءِ   وَجُودِ قَبْلِ الزَّمَانِ²⁵⁴

O, Allah'ın kendisini kab-i kavseyn miktarınca kendine yakınlığa has kıldığı zattır.

Aşikaren onu görenlere şefaattir O.

Zamandan önce, varlıktan önce Allah'ın seçtiği kişidir O.

El-Bâûniyye'nin divanının hemen her bölümünde Hz. Peygamber'e medhiyeler görmek mümkündür. Konunun daha fazla dağılmaması maksadıyla burada onun Hz. Peygamber'in medhine ayırdığı kasidelerinin birinde yer alan şu dizelerine de yer vererek bu kadarıyla iktifa edeceğiz:

²⁵³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 106.

²⁵⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 287.

وَهَذَا غَرَامٌ لَيْسَ فِيهِ تَصَنُّعٌ
 بِأَعْظَمِ مَحْبُوبٍ وَأَشْرَفِ مُرْسَلٍ
 وَأَنْفَسِ كَنْزٍ لِلْخَصَائِصِ جَامِعٍ
 مُحَمَّدٌ مَنْ قَدْ جَاءَ لِلْخَلْقِ رَحْمَةً
 لَهُ مُعْجَزَاتٌ لَا يُحِيطُ بِعَدَّهَا
 وَمَنْزِلَةٌ مَا نَالَهَا قَطُّ غَيْرُهُ
 عَلَيْهِ دَلِيلٌ لَيْسَ فِيهِ تَنَازُعٌ
 وَأَفْضَلُ مَبْعُوثٍ لَهُ اللَّهُ رَافِعٌ
 وَأَعْظَمُ ذُخْرٍ فِي الْقِيَامَةِ شَافِعٌ
 فَعَمَّتْ وَخُصَّ الْمُقْتَفِي وَمُتَابِعٌ
 بَيَانٌ وَفِيهَا زَالَ مِنْهَا التَّنَازُعُ
 وَجَاءَ وَمَقْدَارٌ رَفِيعٌ وَشَاسِعٌ²⁵⁵

Bu, yapmacık olmayan gerçek bir aşktır. Bu aşkın emareleri var, tartışmasızdır.

Sevgililerin en büyüğüne, elçilerin en şereflişine, gönderilenlerin en üstününe ve Allah'ın yücelttiği kişiye

Her türlü özelliği barındıran en kıymetli hazineye, kıyamet günü şefaathçi olana ve en büyük zahireye (duyduğum aşk).

yaradılanlara rahmet olarak gönderilen Muhammed'e. Her varlığı kapsayan, fakat tabi olanlara ise has olan bir rahmet.

Beyanın ihata edemediği, tartışmasız mucizeleri vardır.

Ondan başkasının erişemediği yüce makamı vardır. Sonsuzdur kadr-u kıymeti.

2.1.2. Tarîkat Şeyhlerine Methiyeleri

Tarikat ehli olan el-Bâûniyye, Hz. Peygambere olan sevgisi ve bağlılığı yani sıra tarikat şeyhlerine olan bağlılığına fazlasıyla işaret eden kasideleri bulunmaktadır. Onun şiirlerinde en çok bahsi geçen ve medhettiği tarikat şeyhi, Cemâluddîn İsmail el-Huvârî'dir:

غَوْثِي غِيَاثِي جَمَالَ الدِّينِ يَا أَمَلِي
 إِعْطِفْ عَلَيَّ فَهَذَا وَقْتُ إِسْعَافِي²⁵⁶

²⁵⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 95.

²⁵⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 310.

إِمَامِي إِسْمَاعِيلَ الْوَحِيدِ بَعْضِرِهِ   جَمَالَ لِدَيْنِ الْحَقِّ فِي كُلِّ مَشْهَدٍ
غِيَاثِي مَلَاذِي سِرِّ سِرِّي قُدُوتِي   سِرَاجِي مِنْهَا جِي حَبَارِي مَسْعَدِي
دَلِيلِي مِعْرَاجِي شِفَائِي عُمْدَتِي   فَخَارِي أُسْتَاذِي نَصِيرِي مُنْجِدِي²⁵⁷

Gavsım, elimden tutan, umudum Cemalüddin, acı bana, bana yardım elini uzatma vaktidir!

Önderim İsmail devrinde tektir. Hakk dinin her sahnesinin güzelliğidir o.

İzinden gittiğim, sırrımın sırrı, sığınağım elimden tutan, yolumu aydınlatan fenerim, yolum, mutluluk vesilem.

Rehberim, miracım, şifam, dayanağım, iftihar kaynağım, hocam yardımcım, kurtarıcım.

El-Bâûniyye, genel olarak meşayihî medhettiği uzunca bir kasidesinden şu beyitleri de örnek olarak zikretmekte fayda vardır:

هُمُ نُخْبَةُ الْخَلْقِ هُمْ أَسْرَارُ خَالِقِهِ   هُمْ الْمُرَادُ فَيَا طُوبَى لِرَائِهِمْ
هُمُ أَشْعَةُ نُورِ الْمُصْطَفَى وَهُمْ   مِنْ نُورِهِ لَمَعَتْ بُشْرَى لَشَائِهِمْ
هُمُ الْحَمِيدُونَ فِي أَحْوَالِهِمْ أَبَدًا   فَحَمْدُ نَائِمِهِمْ أَضْحَى كَقَائِمِهِمْ
هُمُ نُجُومٌ لِبَدْرِ الْقَابِ هُمْ خَدَمٌ   لَهُ وَمِنَّهُ جَمِيعًا مِنْ كَرَائِمِهِمْ²⁵⁸

Mahlûkatın seçkinleridir onlar. Yaratanın sırrıdır onlar. Onlar maksutturlar, müjdeler olsun onları talep edenlere.

Onlar Mustafanın (sav) nurunun parıltılarıdır. Müjdeler olsun o parıltıya bakanlara.

Her hallerinde hamd eder onlar. Uyuyanlarının hamdi kıyamdakilerinin hamdi gibidir.

Dolunayın (Hz. Peygamber) yıldızlarıdır onlar ve onun hizmetçileridirler. Bütün kıymetlerini O'ndan almaktadırlar.

²⁵⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 312.

²⁵⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 284.

2.2. El-Bâûniyye Şiirlerinde Hanîn Teması

Lügatta ağlamanın şiddetli hali, özlem anlamına gelmektedir.²⁵⁹ İnsanoğlu doğası gereği bağlandıktan sonra ayrı düştüğü bir aile efradına, bir dosta, bir sevgiliye veya vatana özlem duyar. Bu özlem Cahiliyye döneminden beri şairlerin şiirlerinde kullandığı bu temada ifade edilmiştir.

Muallaka şairlerinden olan ‘Antere’nin (m. 525-601) şu beyti vatana ve aileye duyulan özlemin dillendirildiği güzel bir örnektir:

أَحْرَقْتَنِي نَارُ الْجَوَى وَالْبَعَادِ   بَعْدَ فَقْدِ الْأَوْطَانِ وَالْأَوْلَادِ²⁶⁰

Özlem ve ayrılık yaktı beni yitirdikten sonra çocuklarımı ve vatanımı.

Dinlerini rahatça yaşayabilmek için öz yurtlarını terk edip Medine’ye hicret edenlerden biri olan Abdullah ibn Ümmü Mektum, bir gün Efendimizin devesinin dizginlerinden tutarken Mekke’ye olan özlemini şu sözlerle dile getirir:

يَا حَبْنًا مَكَّةَ مِنْ وَادِي   أَرْضِ بِهَا أَهْلِي وَعُوَادِي

أَرْضِ بِهَا تَرْسَخُ أَوْتَادِي   أَرْضِ بِهَا أَمْشِي بِلَا هَادِي²⁶¹

Ne güzel vadidir Mekke ailem ve dostlarımın yeri.

Köklerimin bağlı bulunduğu yerdir orası. Rehbersiz yürüdüğüm yerdir orası.

Bir Hakk ve Peygamber aşığı olan el-Bâûniyye, şiirlerinde hanin temasını sıkça işlemektedir.

El-Bâûniyye’nin en çok özlemini dile getirdiği şey yegâne arzusu olan Hak Telaya vuslat ve onun cemalini görmektir:

لَمْ يَزَلْ مَسْمَعِي يَحْنُ إِلَيْهِ   كَحَيْنِ الطَّامِي لِطَيْبِ الْوُرُودِ

²⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, XIII, 129.

²⁶⁰ Yahya el-Cubûrî, *el-Hanînu ve'l-Gurbetu fîş-Şi'ri'l-‘Arabî*, Ürdün, Dâru Mecdlavi, 2008, s. 10.

²⁶¹ El-Cubûrî, *a.g.e.* s. 52.

مَزَّقَ الْهَجْرُ ثَوْبَ صَبْرِي وَوَجَدِي   ثَوْبُهُ لَا يَزَالُ فِي تَجْدِيدِ²⁶²

Susayanın güzel bir su pınarına duyduğu özlem gibi her dem kulaklarım ona özlem duymakta.

Bu hicran parçaladı sabır giysimi ve yenilenmektedir her dem aşk elbisem.

شَوْقِي إِلَيْكَ شَدِيدُ   طُولَ الْمَدَى لَا يَبِيدُ

وَأَنْتَ أَقْصَى مُرَادِي   فَكَيْفَ عَنكَ أَحِيدُ²⁶³

Sana duyduğum özlem uzun süredir, asla sona ermez.

Yegane matlubumsun Sen, senden nasıl vazgeçeyim!

سَكْرَانُ حُبِّكَ طُولَ الدَّهْرِ لَمْ يَفِقْ   ظَمَانُ حَيْرَانٍ مِنْ شَوْقٍ وَمِنْ قَلْتِ

مُسَهَّدُ الجَفْنِ سَاهِي العَيْنِ مُكْتَتِبُ   لَا يَطْمَئِنُّ إِلَى شَيْءٍ مِنَ الفَرْقِ²⁶⁴

Sevdanın sarhoşu asla ayılmaz. Özleminden ve endişesinden susuz ve şaşkındır.

Gözüne uyku girmez, dertlidir o. Ayrılık endişesinden dolayı yerinde duramaz.

El-Bâûniyye'nin özlem duyduğu ikinci şey ise Hz. Peygamber ve onun diyarıdır:

سَحَائِبُ جَفْنِي بِالدُّمُوعِ هَوَامِعُ   إِذَا لَاحَ مِنْ تَلْقَاءِ يَثْرِبَ لَامِعُ²⁶⁵

Yesrib tarafından bir parıltı görüldüğünde kirpiklerimin bulutları akıtır gözyaşlarını.

غَرَامٌ لَهُ بَيْنَ الضُّلُوعِ دَبِيبُ   وَشَوْقٌ لَهُ وَسَطَ الفُرَادِ لَهَيْبُ

²⁶² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 252.

²⁶³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 304.

²⁶⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 120.

²⁶⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 94.

وَوَجَدُ لَقَدْ أَذْكَى الْأَسَى مِنْهُ جَمْرَةً   وَأَصْحَى بِهِ حَشْوُ الْحَشَاءِ يَذُوبُ
وَدَاءٌ دَوِيٌّ لَا يُلَاقِي لَهُ سِوَى   دُنُوبِي مِنْ أَرْضِ الْحَبِيبِ طَيْبُ
وَعَيْنٌ فَلَا يَنْفَكُ وَأَبْلُ دَمْعِهَا   عَلَى الْبُعْدِ مِنْ تِلْكَ الدِّيَارِ صَبِيبُ²⁶⁶

Gögüs kafesimde debelenen bir aşk ve kalbimin ortasında alevlenen bir özlem

Hüznün ondan kor aldığı bir tutku ki onunla erimeye başladı içimin de içi.

Gizli bir hastalık ki sevgilinin diyarına yakınlıktan başka tabiplerde ona çare yoktur.

Ve göz, sağnak yaş akıtır her dem sevgilinin diyarından uzak kaldığından.

El-Bâûniyye'nin şiirlerinde en çok özlem duyduğu şeylerden birisi de aşkın şarabıdır:

مَضَى الْعُمْرُ مِنِّي فِي أَنْتِظَارِي لِشَرْبَةِ   مِنْ الْحَبِّ تَرْوِي الْقَلْبَ وَالرُّوحَ وَالْعَقْلَ²⁶⁷

Ömrüm beklemekle geçti; sevgilinin aklımı, kalbimi ve ruhumu kandıracak bir aşk şarabını içirmesini.

2.3. El-Bâûniyye Şiirlerinde Tasavvuf Teması

Bu kavram pek çok şekilde tanımlanmıştır. Bu kavram için yapılan en güzel tanım şudur “İslam'ın ruh hayatı ve İslam Peygamber'inin şahsında temsil ettiği manevi otoritenin müesseseleşmiş ve günümüze kadar yaygınlaşarak gelmiş şeklidir.”²⁶⁸

Yukarda tanımını yaptığımız kavram çerçevesinde hayat sürdüren sûfiler, sevgiliye olan aşklarını, zamanla erdikleri bazı makamları, tattıkları bazı manevi hazları veya dünyanın geçiciliğine dair öğütlerini şiir aracılığıyla dile getirmişlerdir. Tasavvufî şiirde zühd, fenâ gibi tasavvufun ana ilkelerinin yanı sıra aşkı, özlemi, maşuka vuslatın

²⁶⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 92-93.

²⁶⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 127.

²⁶⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul, Ensar, 2011, s. 17.

verdiği coşkuyu da görmek mümkündür. Sufi şiirlerinde sembolizm ön plandadır. Şarap, kadeh, sâki, meyhane ve nedim gibi sembolik ifadeler sıkça kullanılır.

Hicri ikinci ve üçüncü yüz yıllardan itibaren Hasan el-Basrî (v. 110/728), Rabiâtü'l-Adeviyye (v. 185/801) gibi sufiler tarafından tasavvufun şiirlerde işlendiğini görmekteyiz.

Hasan Basri'nin sabah akşam dilinden düşürmediği ve dünyanın geçiciliğine vurgu yaptığı şu beyitleri sufi şiirine örnek getirilebilir:

يَسْرُ الْفَتَى مَا كَانَ قَدَّمَ مِنْ تُقَى
إِذَا عَرَفَ الدَّاءِ الَّذِي هُوَ قَاتِلُهُ
وَمَا الدُّنْيَا بِبَاقِيَةٍ لِحَيِّ
وَلَا حَيٌّ عَلَى الدُّنْيَا بِبَاقٍ²⁶⁹

Delikanlı kendisini öldüren hastalığın farkına vardığında, ebedi hayatı için takdim ettiği takvaya sevinir.

Dünya hiçbir hayat sahibine baki kalmaz. Ve dünyada hiçbir canlı baki kalmaz.

Râbi'atu'l-Adeviyye'nin Allah'a duyduğu aşkı ve özlemi dile getirdiği şu beyitlerine baktığımızda, sonraki dönemlerde sıkça kullanılan şarap, kadeh ve nedim gibi kavramların o dönem de bile kullanıldığını görmekteyiz:

كَأْسِي وَخَمْرِي وَالنَّدِيمِ ثَلَاثَةٌ
وَأَنَا الْمَشْوَقَةُ فِي الْمَحَبَّةِ رَابِعَةٌ
كَأْسُ الْمَسْرَةِ وَالنَّعِيمِ يُدِيرُهَا
سَاقِي الْمُدَامِ عَلَى الْمَدَى مُتَتَابِعَةٌ
فَإِذَا نَظَرْتَ فَلَا أَرَى إِلَّا لَهُ
وَإِذَا حَضَرْتَ فَلَا أَرَى إِلَّا مَعَهُ
يَا عَاذِلِي! إِنِّي أَحَبُّ جَمَالُهُ
تَاللَّهِ مَا أُذْنِي لِعَذْلِكَ سَامِعُهُ²⁷⁰

Kadehim, şarabım ve yarenim etti üç. Sevda için yanan ben ile olduk dört.

Şarap sakisi aralıksız dolaştırmakta her dem, neşe ve nimetler kadehini.

²⁶⁹Abdalmün'im el-Hifnî, *Râbi'atu'l-'Adeviyye*, Kahire, Dâru'r-Reşâd, 1996, s. 168.

²⁷⁰El-Hifnî, *a.g.e.* s. 138.

Baktığımda O'ndan başkasını görmüyorum. Geldiğimde O'ndan başkasıyla gelmiyorum.

Ey beni kınayan kişi, ben onun cemalini sevmekteyim. Kasem olsun Allah'a kulaklarım kınamanı duymaz.

Sufî bir kişilik olan el-Bâ'ûniyye'nin şiirlerinin ana teması tasavvuftur diyebiliriz. Bu yüzden onun şiirlerinde tasavvufî öğüt, kavram ve ritüellere sıklıkla rastlanır. Şüphesiz onun şiirinin sadece bu yönünü incelenmesi bile müstakil bir çalışma konusu olabilecek hüviyettir. Bu yüzden biz burada fikir vermesi maksadıyla birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Tasavvufun olmazsa olmazlarından biri 'mürşid-i kâmil' yani şeyhtir. Salik onun eğitiminden geçerek vuslata erer. El-Bâ'ûniyye'nin şiirlerinde bu zattan sık sık söz edilir. Burada bu zat, çoğu zaman adını da verdiği şeyhi, Cemaluddîn İsmail el-Huvârî Efendi'dir. Şeyhi onunla Allah arasındaki vuslatın aracısıdır ve ona saygısı sonsuzdur. El-Bâ'ûniyye hemen hemen her kasidesinde onu saygıyla yâd ederken bazen şeyh, bazen gavs, bazen üstat ve bazen de kutub diye ifade eder:

قَلْبٍ مِّنْ اخْتَرْتَ فَضْلًا لِلْوُضُولِ   بِكَ يَا وَالٍ
عَبْدِكَ إِسْمَاعِيلَ طَبِيٍّ يَا طَبِيبَ   مَنْ بِهِ قَدْ طَابَ
عَيْشٌ مَنْ وَالَاكَ رَبِّي يَا قَرِيبَ   مِنْ أُولِي الْأَبَابِ²⁷¹

Her şeyim elinde olan (Allah'ım), salat eyle vasluna ermek için seçtiğin o zatın yüreğine.

Kulun İsmail o ki onunla sana dost olan akıl sahiplerinin hoş olur yaşamı.

لِي مِنْهُمْ سَيِّدٌ سَادَ الْأَكَابِرِ فِي   زَمَانِهِ وَعَدَا مَوْلَى مَوَاسِمِهِمْ
غَوْتٌ لِكُلِّهِمْ قُطْبٌ لِجَمْعِهِمْ   سُلْطَانٌ جَيْشِهِمُ الْبَاقِي بَدَائِمِهِمْ
هُوَ الْإِمَامُ جَمَالُ الدِّينِ مُعْتَمَدِي   ذُخْرِي غِيَاثِي إِسْمَاعِيلُ عَالِمِهِمْ²⁷²

²⁷¹ El-Bâ'ûniyye, a.g.e. s. 280.

²⁷² El-Bâ'ûniyye, a.g.e. s. 284.

*Zamanının bütün büyüklerinden büyük bir efendim var onlardan.
Zamanlarının efendisi oldu o.*

Hepsinin gavısı, hepsinin kutbu, ordularının sultanı, onları var edenle beka bulandır o.

Onların bilgisi, hazinem, dayanağım İmam İsmail Cemalüddin'dir o.

Tasavvufta salık benliğinden sıyrılıp Hak ile bütünleşme gayreti içerisinde olur. Fena fillah diye ifade edilen bu husus bütün sufi şiirlerinde olduğu gibi el Bâûniyyenin şiirlerinde de sık sık işlenmektedir. O bu yola Hakk'ın iradesinin yanında kendi iradesini yok saymakla başlar ardından masivadan sıyrılmakla yola devam eder ardından kendi benliğinden de sıyrılır:

كَيْفَ أَحْتَارُ مَعَ إِرَادَةِ مَوْلَى   هُوَ رَبِّي وَمُبْدِي وَمُعِيدِي²⁷³

Efendimin iradesinin yanında nasıl tercihte bulunabilirim ki? O benim Rabbim, yoktan var edenim ve sonradan tekrar beni diriltecek olandır.

مَحُو عَيْنِي فِي حُبِّهِ فَرَضُ عَيْنِ   وَفَنَائِي عَنْ غَيْرِهِ تَوْحِيدِي²⁷⁴

Onun sevgisinde benliğimden geçmek farz-ı ayndır bana. Ondan başkasından geçmem de tevhitir benim için.

Ona göre asıl beka ve selamet fena fillahtadır ve kendi benliğini görmek dipsiz bir ummandır:

يَا مَنْ فَنَائِي فِيهِ   بِهِ بَقَاءُ رَغِيدُ²⁷⁵

Ey kendisinde fenaya ermekle bol bir bekaya eriştiğim zat!

وَإِيَّاكَ أَنْ تَشْهَدَ سِوَاهُ وَأَنْ تُصْنَحَ   لِعَيْرٍ وَأَنْ تَمُدُّ يَدَيْكَ وَأَنْ تَخْطُو

وَحُمِّ حَوْلَ مَحْوِ الْكُلِّ فِيهِ تَفَانِيًّا   فَإِنَّ الْبَقَا بَحْرٌ وَفَنَيْتِكَ الشُّطُّ²⁷⁶

²⁷³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 252.

²⁷⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 252

²⁷⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 304.

*Sakin ondan başkasını görmeyesin ve çalmayasın başkasının kapısını!
Uzatmayasın başkasına ellerini ve adım atmayasın başkasına doğru!*

Faniliğini bilerek herşeyin mahvolacağı gerçeği etrafında dön, zira bekâ bir ummandır ve senin faniliğin onun kısıdır.

Tasavvufta fena fillahın son durağı ise ‘vahdet-i vücud’²⁷⁷ diye ifade edilen kâinatta Hakkın varlığından öte hiçbir varlığı kabul etmeme düşüncesidir. El-Bâûniyye şiiirlerinde sık sık buna da temas eder:

مَا فِي الْوُجُودِ سِوَى مَنْ لَيْسَ إِلَّا هُوَ   حَقَّ الْحَقِيقَةَ مَوْلَانَا هُوَ اللَّهُ ²⁷⁸

Varlıkta yoktur O’ndan başkası. O ki gerçeğin de gerçeği sahibimiz Allah’tır.

وَإِنْ تَحَقَّقْتَ بِالْحَقِّ الْمُبِينِ تَرَى   مَا فِي الْوُجُودِ سِوَى مَنْ لَيْسَ إِلَّا هُوَ ²⁷⁹

Hakkın hakikatına vasil olursan görürsün ki varlıkta kendisinden başka varlığın bulunmadığı zattan öte varlık yoktur.

Tasavvufta sâlik bazan tutuk ve tedirgin olur, aklına hiçbir şey gelmez, zihni boştur, söyleyecek bir söz bulamaz; bazan da neşeli ve kendinden emindir, zihni açık, gönlü geniştir. Sûfiler ilk hali ‘kabz’ ve ‘inkıbaz’, ikincisini de ‘bast’ ve ‘inbisat’ şeklinde adlandırır ve her iki halin de Allah’tan geldiğini söylerler.²⁸⁰ Bu iki kavram el-Bâûniyyenin şiiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır:

وَ يَدُومَ بَسْطِي وَأَنْبَسَا   طِي مَعَكَ بِالْعَيْشِ الْخَصِيبِ ²⁸¹

Seninle bereketli bir yaşamla sürer; benim coşku halim.

وَدَامَ بَسْطِي بِسَكْرٍ دَامَ فِيهِ بِهِ   فَالْقَبْضُ وَالصَّخْوُ مَا لِي مِنْهُمَا خَبْرٌ ²⁸²

²⁷⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 346.

²⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz. Ekrem Demirli, “Vahdet-i Vücud”, *DİA*, TDV, İstanbul, 2012, XLII, s. 432.

²⁷⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 432.

²⁷⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 433.

²⁸⁰ Süleyman Uludağ, “Kabz”, *DİA*, İstanbul, TDV, 2001, XXIV, s. 45.

²⁸¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 281.

Sürdü bast halim süren sarhoşluğumla. Artık kabz halim ile sahv halimden haberim yoktur.

İrfan geleneğinin temellerinde Allah'a teslimiyet ve tam tevekkül vardır. Şeriata göre tedbirsiz tevekkül hoş karşılanmasa da el-Baûniyye'nin şiirlerinde yer verdiği tevekkülde tedbire yer yoktur:

أُتْرِكَ التَّدْبِيرَ جُمْلَةً   وَاطْرَحُ بِاللَّهِ كُلَّهُ
وَكُلَّ الْأَمْرِ إِلَى مَنْ   بِيَدَيْهِ الْأَمْرُ كُلُّهُ²⁸³

Bırak tümünü tedbirin, Allah'a güveninle at bir kenara hepsini!

Bütün işlerini, bütün işlerin elinde olduğu zata bırak!

Tasavvufta temel ilke, yapılan her amelde Allah rızası gözetilmeli ve gösterişten sakınılmalıdır. El-Bâûniyye bu ilkeyi beyitlerinin birinde şöyle ifade eder:

أَخْلِصْ فَبِالْإِخْلَاصِ تُكْتَبُ مُؤْمِنًا   وَدَعْ الرِّيَاءَ فَإِنَّهُ إِشْرَاكٌ²⁸⁴

İhlaşlı ol! Zira ihlasla müminlerden yazılırsın.

Riyayı terk et! Çünkü o, Allah'a şirk koşmaktır.

2.4. El-Bâûniyye Şiirlerinde Vasıf (Tasvir) Teması

Sözlükte bir şahsı veya bir nesneyi güzellikleri ve nitelikleri ile betimleme²⁸⁵ manasında olan vasıf, edebi bir terim olarak, edebî eserlerde doğanın, kişilerin ve nesnelerin ayırıcı özellikleriyle anlatılması²⁸⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Şair vasıf

²⁸² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 378.

²⁸³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 73.

²⁸⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 129.

²⁸⁵ Bkz. Ebu Abdurrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitabü'l-'Ayn*, thk. Mehdi Mahzumi, İbrahim Samerrâî, byy. thz. VII, s. 162.

²⁸⁶ Hüseyin Elmalı, "Tasvir", *DİA*, İstanbul 2011, XL, 135.

temasıyla anlattığı olayın gerçekleştiği çevreyi canlandırır²⁸⁷, adeta sözcükleri ile o ortamın resmini çizer.

Vasıf, Arap şiir temaları arasında en çok işlenen temadır. Teşbih sanatıyla da münasebeti olan vasıf, hakikati olduğu gibi tasvir etmesiyle mecazın bir türü olan teşbihten ayrılmaktadır. Vasfın en makbulü, adeta kulağı göze dönüştüren, tasvir edilen olayı, şahsı veya nesneyi dinleyicinin gözünde canlandırırçasına yapılan vasıftır.²⁸⁸ Nabiğa el-Ca'dî'nin (v. 65/685) yaban ineği yavrusunu avlayan kurdu tasvir ettiği şu beyitler en güzel vasıf örneklerinden sayılır:

فَبَاتَ يُذَكِّيهِ بَغِيرِ حَدِيدَةٍ   أَخُو قَنْصِ يُمَسِّي وَيُصْبِحُ مُفْطِرًا

إِذَا مَا رَأَى مِنْهُ كِرَاعًا تَحَرَّكَتْ   أَصَابَ مَكَانَ الْقَلْبِ مِنْهُ وَفَرَفَرًا²⁸⁹

Bıçak kullanmaksızın boğazlamaya başladı onu. Gece gündüz tok gezen bir avcıdır o.

(avının) ayaklarının kıpırdadığını gördü mü, ani bir hareketle saldırır kalbine.

Vasıf, cahiliye Arap şiirlerinde doğayı, şarabı, sevgilinin fiziki özelliklerini, binit hayvanlarını, orduları, savaş aletlerini, bahçeleri, çalgı aletlerini vb. pek çok şeyi tasvir etmek için sıkça kullanılmıştır.²⁹⁰

Şiirlerinin ana teması ilahî ve nebevî aşk olan Aişe el-Bâûniyye'nin divanında genel olarak şu üç şeyin tasvir edildiğini görmekteyiz: Şarap, meyhane ve doğa. Divanında yer alan kasidelere bir bütün olarak göz attığımızda şunu görmekteyiz: O, bir sevdaya tutulur ardından bu sevdası aşka dönüşür. Maşuku ile vuslat onun yegâne arzusudur. O, zaman zaman bu arzusuna erişip, dostlar meclisinde bazen maşukun elinden bazen de başkalarının elinden aşkın şarabını içse de çoğunlukla ayrılığın ateşi ile yanıp tutuşmakta ve aşkın şarabına olan susuzluğundan dem vurmaktadır.

²⁸⁷ Mecdi Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l'Arabiye*, s. 433.

²⁸⁸ Ebu 'Ali Hasan b. Raşık el-Kayrevânî, *el-'Umde fi Mehasiniş-Şi'ri ve Âdâbihi ve Nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Suriye, Dâru'l-Cîl, 1981, II, s. 294.

²⁸⁹ El-Kayrevânî, *a.g.e.* II, s. 294.

²⁹⁰ El-Kayrevânî, *a.g.e.* II, s. 296.

2.4.1. Şarap Tasviri

Aşk şiirlerinde, خمر diye ifade edilen şarap, dünyevi şarap olmayıp aşığın aklını başından alan manevi şaraptır. Aîşe el-Bâûniyye, şiirlerinde sıkça bahsettiği şaraptan kastının manevi şarap olduğunu şu beyitlerinde ifade etmektedir:

أَلَا حَبْدًا مِنْ خَمْرَةٍ مَعْنَوِيَّةٍ   لَهَا فِي عُقُولِ الشَّارِبِينَ بِهَا نَهْبٌ
وَإِنْ تَبَغَّ إِيْضَاحًا فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ   هِيَ الشَّمْسُ إِلَّا أَنْ مَطَّلَعَهَا الْقَلْبُ²⁹¹

Ne hoştur manevi şarap! O şarap ki akıllarını başlarından alır ariflerin

Onun hakkında detaylı bilgi istersen, o, bir güneştir ancak doğuş yeri kalptir.

El-Bâûniyye ‘elest bezmi’ni kast etmiş olmalı ki, aşk şarabına olan bağımlılığının çok ötelere dayandığını ifade eder:

سَقَانِي حُمَيَّا الْحُبِّ مِنْ قَبْلِ نَشَأَتِي   وَمِنْ قَبْلِ وَجْدَانِي طَرِبْتُ بِنَشْوَتِي²⁹²

İçirdi bana aşkın şarabını, henüz ben yok iken. Coşuverdim sarhoşluğumla.

El-Bâûniyye, beyitlerinde aşkın şarabına olan susuzluğunu ve iştiyakını sık sık dile getirir:

مَا أَنْ يَا مَحْبُوبِي   يَا مُتْتَهَى مَطْلُوبِي   أَنْ تَسْقِنِي مَشْرُوبِي
وَتُرُونِي كُلِّي²⁹³

Sevgilim ve yegane arzum, bana şarabımı içirip susuzluğumu top yekûn giderme anı gelmedi mi?

وَظَمِنَّا لِلْحُمَيَّا   فَادْنُ لِلدَّنِّ وَرَوِّقْ
خَمْرَ الْأَطَافِ جَمَالٍ   فَاْمَلَأْ الْكَأْسَ وَدَقِّقْ²⁹⁴

Susadık şaraba, yaklaştır küpü ve doldur kadehe.

²⁹¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 199, 200.

²⁹² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 237.

²⁹³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 292.

²⁹⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 274.

Cemalin lütuf şarabından. Dolduruver kadehi ve taşır.

El-Bâûniyye'nin şiirlerinde tasvir ettiği şarap, mukaddes hanlarda Rahman'dan sunulan bir ikramdır:

وَحَانَتْهَا قُدْسِيَّةٌ صَمْدِيَّةٌ
مُقَدَّسَةٌ عَنْ شَيْنِ كَيْفٍ وَوَجْهَةٍ
وَمَانِحُهَا الرَّحْمَنُ جَلَّ جَلَالُهُ
لِمَنْ شَاءَ أَفْضَالًا بَغَيْرِ وَسِيلَةٍ²⁹⁵

(O şarabın ikram edildiği) Meyhanelerr, kutsal meyhaneler. Mekan ve nasıllık aybından münezzehtirler.

Onu ikram eden de Rahman'dır (cc). Dilediğine aracısız vermektedir.

El-Bâûniyye şiirlerinde tasvir ettiği şarabın kokusu kalpleri diriltirken, içimi de içeni kendisinden geçirmektedir. Onun tasvirindeki şarap, halistir ve içeni içeni şatahata sürükler:

يُحْيِي فَيَحْيَا كُلُّ قَلْبٍ بِشَرِّهِ
يُرَوِّي فَيَفِنِي الْمُرْتَوِي فِي الْهُوِيَّةِ²⁹⁶

Kokusunun yayılmasıyla can verir ve can bulur her kalp. Giderir susuzlukları ve kendinden geçer ondan kanasıya içenler.

إِعْذِرْ أَخَاكَ إِذَا شَطَحَ
فَالْقَلْبُ قَدْ شَرِبَ الْقَدَحَ
لَا الْمَرْجُ خَالِطٌ صِرْفَهَا
وَبِهَا مِرَاجُ الْقَلْبِ صَحَّ²⁹⁷

Mazur gör kardeşinin şatahatını, zira kadehten içmiştir yüreği.

Katışksızdır içtiği sade aşk şarabı, onunla sıhhat bulur kalbin mizacı.

El-Bâûniyye'nin şiirlerinde şarap, zifiri karanlık geceleri aydınlatacak derecede parlak olarak tasvir edilir. Ondan bir katre alanın kalp gözü açılır, kendisinden geçer ve sırların sırrına erer:

يُقُولُونَ هَاتِي وَصَفَهَا وَفَعَالَهَا
بِإِضَاحِ قَوْلٍ وَانْفِ أَوْضَارَ شُبْهَةٍ

²⁹⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 242.

²⁹⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 241.

²⁹⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 200.

فَقُلْتُ سَنَاهَا لَوْ تَبَدَّى بَلِيلَةً   دَجُوجِيَّةٌ أَضَحَّتْ كَأَعْظَمِ صَحْوَةٍ²⁹⁸

Diyorlar ki anlat bize onu ve etkilerini. Açık bir şekilde ve gider şüpheleri.

Dedim ki onun aydınlığı ortaya çıksa bir zifiri karanlık gecede, en büyük bir aydınlığa dönüşür.

مَنْ يَذُقُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

مِنْهُ يَدْخُلُ بَحْرَ حَيْرَةٍ

وَيَرَى بِالسِّرِّ جَهْرَةً   سِرِّ سِرِّ السِّرِّ وَاللَّهِ²⁹⁹

Ondan bir damla tadan,

Dalar hayretler denizine.

Görür aşikâre sırrı; sırrın sırrının sırrını yemin ediyorum ki.

El-Bâûniyye, şarabı her derde deva, ölüyü bile diriltebilecek bir iksir olarak tasvir eder:

وَلَوْ ذَاقَ مَنْ أَعْيَا الْأَطِبَّاءَ دَاوُهُ   مِرَاجًا لَهَا فَازَ الْمِرَاجِ بِصِحَّةٍ

وَلَوْ فَوْقَ مَيِّتِ رُشٍّ مِنْ صَفْوِ صِرْفِهَا   لَقَامَ بِإِذْنِ اللَّهِ حَيًّا بِسُرْعَةٍ³⁰⁰

Tabiplerin derdine deva bulmakta aciz kaldıkları biri içerse sıhhatine kavuşur.

Katıksızından serpilse bir ölünün üzerine, Allah'ın izniyle derhal kalkıp diriliverir.

El-Bâûniyye, şiirlerinde şarabı tasvir ederken mecazı sıkça kullanır. Nitekim onu yıldızlarla mühürlenmiş dolunay kadehinde ikram edilen bir güneşe benzetmektedir:

هِيَ الشَّمْسُ إِلَّا مَا تَغِيبُ وَإِنَّهَا   لَتَطْرَحُ أَهْلَ الشُّرْبِ فِي تَيْهِ غَيْبَةٍ

²⁹⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 241.

²⁹⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 216.

³⁰⁰ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 241.

لَهَا الْبَدْرُ كَأْسٌ وَالنُّجُومُ حِبَاؤُهَا وَنِدْمَانُهَا الْأَحْبَابُ أَهْلُ الْمَحَبَّةِ³⁰¹

O, güneşin ta kendisidir, ancak batmaz. Atıverir içenlerini kayıplar çölüne.

Dolunay kadehidir, yıldızlar onun çadırı. Hem nedimleri de muhabbet ehli olan dostlardır.

Kanaatimizce el-Bâûniyye'nin burada bahsettiği güneş, ilahi aşktır. O ilahi aşkın (şarabın) içerisinde takdim edildiği dolunay kadeh ise Hz. Peygamber'dir (sav). O kadehin arka fonunu oluşturan, yıldızlar da sahabe-i kiram olup, bahsi geçen aşk şarabını içmede kendisine yarenlik eden 'hem-kadehler' ise Hak âşıklarıdır.

2.4.2. Meyhane Tasviri

Aşk şiirlerinde şarap ile beraber şarabın içildiği mekân olan meyhane de çokça tasvir edilir. Tasavvufi aşk şiirlerinde tasvir edilen bu mekân, her türlü çirkefin işlendiği dünyevi meyhaneler olmayıp, ilahi aşk şarabının içildiği dost meclislerinden ibarettir. El-Bâûniyye, şiirlerinde genel olarak حان diye ifade ettiği bu mekânları edeple girilmesi gereken, nezih ve mukaddes mekânlar olarak tasvir eder. Onun şiirinde meyhane helal şarabın özel kişilere cemali ilahi tarafından ikram edildiği mekandır.

وَحَانَتُهَا قُدْسِيَّةٌ صَمَدِيَّةٌ مُقَدَّسَةٌ عَنْ شَيْنِ كَيْفِ وَوَجْهَةٍ³⁰²

(O şarabın ikram edildiği) Meyhaneler, kutsal meyhanelerdir. Mekân ve nasıllık aybından münezzehtirler.

وَادْخُلْ إِلَى حَانَاتِهَا مُتَأَدِّبًا قُصِّ الْجَنَاحِ تُحَيِّكَ الْأَفْدَاحُ³⁰³

Saygı ile gir o meyhanelere ve kır kanatlarını, kadehler sana hayat bahşedecektir.

بِحَانَكَ سَيِّدِي خَمْرٌ حَلَالٌ مُدِيرٌ كُؤُوسَهَا مِنْكَ الْجَمَالُ

حَصَّصْتَ بِشْرِبِهَا قَوْمًا كِرَامًا هُمُ الْفَتِيَانُ وَالنَّخْبُ الرَّجَالُ³⁰⁴

³⁰¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 241-242.

³⁰² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 241.

³⁰³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 202.

³⁰⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 338.

Meyhanende helal şarap vardır efendim. Kadehleri servis eden cemalindir.

Onu içmeyi, değerli ve soylu er kişilere tahsis ettin.

Dostlar meclisinden ibaret olan bu mekânlar, el-Bâûniyye'nin şiirlerinde her türlü güzelliğin yaşandığı mekânlar olarak tasvir edilir. Zaten meyhanenin zikrinden maksat meyhanenin kendisi değil meyhanede yaşanan güzelliklerdir:

وَكَأْسٍ بِلَا كَيْفٍ وَخَمْرٍ مُرَوِّقٍ   بَدَنٍ تَدَانٍ حَلَّ حَانَ الْمَحَبَّةِ

يُدُورُ بِلَطْفٍ يَمْتَلِي بِعِنَايَةٍ   يَفُوحُ بِرَوْحٍ فِيهِ أَرْوْحُ رَاحَةٍ³⁰⁵

Nasıllığı bilinmez kadehler ve sevda meyhanesindeki yakınlık küpünde damıtılmış şarap.

Nazikçe servis edilir, rahatlığın kokuları yayılır ondan.

أُشَاهِدُ الْحُسْنَ وَالْأَقْدَاحُ دَائِرَةً   وَصَاحِبُ الْحُسْنِ بِالْأَضْفَى يُعَاطِينِي³⁰⁶

Kadehler servis edilirken seyrediyorum güzelliği. O güzelliğin sahibi en safından bana sunmakta.

كَمْ لِي بِحَانَتِهَا مَجَالِسُ وَضَلَّةٍ   طَابَتْ وَرَاقَتْ عِنْدَهَا الْحَضْرَاتُ³⁰⁷

Nice kez meyhanesinde vuslat meclislerine katıldım. Orada huzura varmak hoş ve yüceydi.

El-Bâûniyye'nin tasvir ettiği meyhanede, saki bazen maşukun bizzat kendisidir:

سَاقٍ تَحَجَّبَ بِالْجَلَالِ ظُهُورُهُ   إِلَّا عَنِ الْأَعْيَانِ مِنْ نَدْمَانٍ

مَا زَالَ يُنْهَلِنِي لَذَاذَةَ صِرْفِهَا   حَتَّى ازْتَوَى بِصَفَائِهَا رَوْحَانِي³⁰⁸

O, celaliyle perdelenmiş bir saki. Yalnız hem kadehlerin ileri gelenlerine görünür.

İçirdi bana şarabın safından. Onun berrkliğiyle kandı ruhum.

³⁰⁵ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 241.

³⁰⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 376.

³⁰⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 355.

³⁰⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 375.

Bazen Hz. Peygamber'dir (sav):

وَأَزُو كُلِّي مِنْ مُدَامِ الْ
حُبِّ مِنْ يَدِ الْحَبِيبِ
أَحْمَدَ الْهَادِي الْمَفْدَى
بُعْيُونٍ وَقُلُوبٍ³⁰⁹

Sevda şarabıyla gider susuzluğumu; kalplerin ve ve gözlerin kendisine feda olduğu sevgili Ahmed'in eliyle!

Bazen de Hak âşıklarından biridir. O da şeyhi Cemâluddîn İsmail Efendidir:

وَتَفْتَحُ الْحَانَ وَالْأَقْدَاحُ دَائِرَةً
عَلَى الْأَحْبَابِ بِأَسْنَى صِرْفِ خَمَرَتِكُمْ
عَلَى يَدِ الْقُطْبِ أَسْتَاذِي وَمُعْتَمِدِي
جَمَالَ دِينِكُمْ إِسْمَاعِيلَ زُلْفَتِكُمْ³¹⁰

Açılır meyhane ve servis edilir yarenlere en kaliteli saf şarapla dolu kadehler; üstadım ve dayanağım Kutub Cemalüddin İsmail'in eliyle.

مُدِيرُ الْحَمِيَّا سَاقِي الْقَوْمِ آخِذٍ
عَنِ اللَّهِ وَالْمَخْتَارِ فِي كُلِّ مَا يُلْقِي
غِيَاثِي جَمَالَ الدِّينِ إِسْمَاعِيلَ مَنْ سَمَى
عَلَى أَوْلِيَاءِ الْوَقْتِ بِاللَّهِ مُذْ أَبْقَى³¹¹

Şarabı servis eden, meclisin sakisi, Allah ve Peygamber'den aldıklarını(fuyuzatı) aktaran; sığındığım zat, devrin bütün evliyasının en büyüğü olan Cemâluddîn İsmail'dir.

مُدِيرُ الْحَمِيَّا هَذِهِ كُؤُوسُ الْوَفَا
تُدَارُ وَهَذَا حَانَ كُلِّ مُوَحِّدٍ
وَأَنْتَ وَلِيُّ الْأَمْرِ فِيهِمْ وَكُلُّهُمْ
سَقَيْتَ شَرَابَ اللَّهِ فِي خَيْرِ مَقْعَدٍ³¹²

Şarabı servis eden, işte bunlar servis edilen vefa kadehleri ve işte burası da bütün tevhid ehlinin meyhanesidir.

Sen onların sorumlusun ve hepsine içirdin Hakk'ın şarabını en iyi koltukta.

³⁰⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 211.

³¹⁰ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 176.

³¹¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 189.

³¹² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 313.

El-Bâûniyye Hak aşıklarını Hakk'ı anmak için dost meclisine davet ettiği dizelerinde şu tasviri yapar:

بِاللّٰهِ يَا خِلَانِي قُومُوا لِهَذَا الْحَانِ

وَاضْعُوا إِلَى الْأَلْحَانِ كَيْفَ تُسَبِّحُ لِلّٰهِ

مُدَامُنَا أَشْوَأُنَا رِيحَانُنَا قُرْآنُنَا

مَحْبُوبُنَا خَلَافُنَا مَا لِكُنَّا هُوَ اللّٰهُ³¹³

Gelin ey dostlar, gidelim şu meyhaneye!

Kulak verin şu ezgilere nasıl da teşbih ediliyor Allahı!

Şarabımız, özlemlerimiz, Kur'an'ımız hoş kokulu rehanımızdır.

Sevgilimiz, yaratıcımız ve sahibimiz olan Allah'tır.

Görüldüğü gibi el-Bâûniyye, bu dizelerinde dost meclislerini meyhane olarak, dost meclislerinde yapılan Allah zikrini dünyevi meyhanelerde okunan ezgiler şeklinde tasvir ederken Hakk'a duyulan özlem ve iştihakı da meyhane de içilen şarap olarak tasvir etmiştir.

Son olarak el-Bâûniyye meyhaneye ve şaraba olan bağlılığını şu dizelerde beyan eder:

وَالْحَانَ رَوْضِي وَالكَاسَاتُ طَوْعُ يَدِي وَالشُّكْرُ دَائِبِي فَلَا أَضْحُو إِلَى الْأَبَدِ³¹⁴

Meyhane bahçem, kadehler elimin altında. Sarhoşluk âdetimdir. Ayılmam sonsuza kadar.

2.4.3. Tabiat Tasviri

Doğayla içi içe yaşayan kadîm Arap şairlerinin şiirlerinin ana temalarından birisi de içinde buldukları çevrenin tasviriydi. Hz. Peygamber'e (sav) ve Hakk'a aşık olan el-Bâûniyye'nin şiirlerinde tabiata dair tasvirleri en belirgin bir şekilde sevgilinin diyarına yaptığı hayali hac ziyaretini anlattığı kasidesinde görmekteyiz. O, bu

³¹³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 196.

³¹⁴ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 350.

kasidesinde ifa ettiği hayali hac vazifesini anlatırken Arafat'tan Mina'ya bütün meşairi işari bir dille tasvir etmektedir:³¹⁵

وَمِنْ عَرَافَاتِ الْحُبِّ قُمْتُ بِمَوْقِفٍ
تَأَخَّرَ عَنْهُ كُلُّ صَاحِبِ عِلَّةٍ³¹⁶

Sevda Arafat'ında vakfe eyledim. Nakıs olan herkes geride kaldı.

وَكَانَ صَفَائِي اللَّطْفِ وَالْأُنْسِ مَرْوَتِي
وَمَسْعَايَ مَشْكُورًا بِشَرْعِ الْمُحِبَّةِ³¹⁷

Onun lütfü Safa'mdı, ünsiyeti ise Mervve'm. Sa'yım sevda şeriatıyla bezeliydi.

شَرِبْتُ بِهَا مِنْ زَمَزَمِ الْحُبِّ شَرِبَةً
شَفَّتْ بَاطِنِي مِنْ كُلِّ سُقْمٍ وَعِلَّةٍ³¹⁸

Sevda zezzeminden içtim, şifa buldum her türlü maddi ve manevi hastalıktan.

El-Bâûniyye sevgiliden aldığı bir müjdeye karşı duyduğu sevincini anlattığı şu beyitlerde de rüzgârdan yıldızlara, güneşten aya doğayı tasvir etmiştir:

وَطَابَ نَسِيمِي وَاسْتَطَبْتُ مَجَالِسِي
وَأَثَمَرَ غُضْنِي وَاسْتَنَارَتْ كَوَاكِبِي
وَأَسْفَرَ بَدْرِي ثُمَّ شَمْسِي تَجَلَّتِ³¹⁹
وَلَاخَ صَبَاحِي وَأَنْجَلِي لَيْلِ حَجَبَتِي

Hoş oldu meltemim, hoş buldum meclisimi. Parladı sabahım, aydınlandı hicran gecem.

Meyve verdi dalım, aydınlandı yıldızım. Aydınlandı dolunayım, ardından tecelli etti güneşim.

O, Hz. Peygamber'in medfun bulunduğu kutsal belde Medine'yi de şu beyitlerinde tasvir eder:

بَلَدٌ نَرَاهُ مِنَ الْبَهَاءِ كَأَنَّمَا
ضُرِبَتْ عَلَيْهِ سُرَادِقُ الْإِعْظَامِ

³¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. El-Bâûniyye, a.g.e. s. 239.

³¹⁶ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 239.

³¹⁷ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 239.

³¹⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 239.

³¹⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 245.

بَلَدٌ نَهَابُ تُرَابِهِ وَنُجْلُهُ   عَنِ أَنْ يُدَاسَ بِمَوَاطِيِ الْأَقْدَامِ³²⁰

Öyle bir şehir ki sanki üzerine yüceliğin otağı kurulmuş.

Öyle bir şehir ki toprağına saygı gösterir, ona ayak bastırmayız.

El-Bâûniyye, Hz. Peygamber'e ve izinden gidenlere salat ve selama yer verdiği bir kasidenin sonlarına doğru salatın sürekliliğini dilediği şu beyitlerde tabiatın tasvirine başvurmuştur:

مَدَى الدَّهْرِ مَا فَاحَ الأَرِيحُ لِنَاشِقِ   مِنْ الزَّهْرِ فِي رَوْضِ بِمَرِّ نَسِيمَةٍ

وَمَا ابْتَسَمَ الرَّوْضُ الأَرِيضُ تَعَجُّبًا   لِفَرْطِ بُكَاءِ السُّحْبِ فِي وَقْتِ صُبْحَةٍ³²¹

(salat ve selam olsun O'na) Her dem, meltemlerin esintisiyle bahçedeki çiçeklerden buruna hoş kokular yayıldıkça.

Ve gülümsedikçe yemyeşil bahçeler, sabah vakti ağlayan bulutlara.

El-Bâûniyye'nin tasvir temasını ustaca kullandığı bu beyitlerde, bazı tabiat hadiselerini mecazdan da yararlanarak tasvir ettiğini görüyoruz. Bunlardan birincisi meltemlerin çiçek bahçelerinden hoş kokular getirmesi, ikincisi yağan yağmurla bahçelerin gülümsercesine neşv-u nema bulması, üçüncüsü ise ağlayan bir insan misali bulutların gökyüzünden yağmur indirmesidir.

Yukardaki tasvirin bir benzerini şu beyitlerinde de görmekteyiz:

مَا بَدَا الرَّوْضُ فِي ابْتِسَامِ بَزْهَرِ   وَبَكَى الغَيْثُ بِانْتِحَابِ رُعودِ

وَتَهَادَتْ عَرَائِصُ الدَّوْحِ عُجْبًا   وَتَغَنَّتْ حَمَامَةٌ فَوْقَ عُودِ³²²

Bahçeler çiçeklerle gülümsedikçe ve ağladıkça yağmur şimşeklerin sızlanmasıyla.

Gururlu bir endamla yürüdükçe ulu ağaçlardaki gelinler ve öttükçe bir dalda güvercin.

³²⁰ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 101.

³²¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 250.

³²² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 253.

El-Bâûniyye, kalbin zikir, ilim ve Hakkın tecellisi ile ‘neşv-ü nema’ buluşunu doğadan tasvirlerle mecazi bir dille ifade etmiştir:

الْقَلْبُ رَوْضٌ وَمَاءُ الذِّكْرِ يَسْقِيهِ   وَيَنْتَشِي فِيهِ لَمَّا أَنْ يُرَوِّيه
أَشْجَارُ عِلْمٍ بِأَسْنَى الْفَتْحِ مُزْهَرَةٌ   زَهْرًا يُنِيلُ الْفَتَى أَقْصَى أَمَانِيهِ
لَهَا فَوَاكِهُ مِنْ حُبِّ وَمَعْرِفَةٍ   وَمِنْ كُشُوفٍ تَجَلَّتْ مِنْ تَجَلِّيهِ³²³

Kalp, zikir suyunun suladığı bir bahçedir. Ve mestolur yürek kandıkça zikir suyuna.

Fetihlerin zirvesinde çiçek açmış ilim ağaçları; delikanlıyı emellerine ulaştıracak çiçekler.

O ağaçların sevgi ve marifet ve O'nun tecellisinden parlayan keşif ve meyveleri vardır.

2.5. El-Bâûniyye Şiirlerinde Fahr Teması

Sözlükte güzellikleri yaymak ve değerli birinin değerleriyle anılması³²⁴ kısaca övünme manasına gelen fahr, edebî bir terim olarak medhin bir çeşidi olup şairin kendisini veya kabilesini methetmesi demektir.³²⁵ Medhin özel bir türü olduğundan medihte hoş karşılanan unsurlar fahrda da hoş karşılanmakta, nahoş görülen şeyler fahrda da nahoş görülmektedir.³²⁶

Kendi devirlerinde medya rolünü üstlenen Arap şairleri, söyledikleri şiirlerle kendilerini veya bağlı buldukları soyu, nesebi, kabileyi göklere yüceltirken karşı tarafı yerin dibine sokabilmekteydi. Bilhassa önemli şairlerin şiirlerinin toplum üzerinde etkisi büyük olup dilden dile dolaşan dizeleri bazen kabileler arasında ciddi savaşımlara sebep olurdu.

Aşağıda zikredeceğimiz beyitler Cahiliye Arap şairlerine ait pek çok kasidenin bir bölümünde yer alan fahr temasının en güzel örnekleri arasında gösterilmektedir.³²⁷

³²³ El-Bâûniyye, *a.g.e.* s. 139.

³²⁴ Bkz. el-Ferâhîdî, *a.g.e.* IV, s. 154.

³²⁵ El-Kayravânî, *a.g.e.* II, s. 143.

³²⁶ El-Kayravânî, *a.g.e.* II, s. 143.

³²⁷ El-Kayravânî, *a.g.e.* II, s. 144.

مَا يُنَكِّرُ النَّاسَ مِنَّا حِينَ نَمْلِكُهُمْ   كَانُوا عَبِيداً وَكُنَّا نَحْنُ أَرْبَاباً

İnsanlar yadırgamıyor bizim onları yönetmemizi. Çünkü onlar hep köle biz ise efendiydik.

تَرَى النَّاسَ إِن سَرْنَا يَسِيرُونَ خَلْفَنَا   وَإِن نَحْنُ أَوْمَانَا إِلَى النَّاسِ أَوْقَفُوا

Biz yürüdük mü insanların ardımızdan yürüdüğünü görürsün.

Onlara bir işaret ettik mi duruverirler.

إِذَا غَضِبْتَ عَلَيْكَ بَنُو تَمِيمٍ   حَسِبْتَ النَّاسَ كُلَّهُمْ غَضَاباً

Benû Temîm sana kızdığında sanırsın tüm insanlar sana kızgın.

Şiirlerinde sürekli fena fillah'tan dem vuran ve benliğinden geçmiş bir portre çizen el-Bâûniyye'nin yukarıda zikrettiğimiz örneklere benzer bir fahr teması kullanması düşünülemez. O, nadiren kullandığı fahr temasını kendi benliğinden ziyade Hakk tarafından eriştiği nimetler üzerine kurar:

فَهَا أَنَا فِي نَعِيمٍ لَيْسَ يَفْنَى   إِذَا مَا قُلْتُ قَوْلًا كَانَ ذَاكَ³²⁸

İşte ben sonsuz nimetler içerisindeyim. Bir şey söyledim mi, o şey oluverir.

وَلِي مَقَامٌ   عَالِي الْمَرَامِ   بَيْنَ الْكِرَامِ   أَحَبَّتِي³²⁹

Yüce bir makamım vardır; sevdiğim kıymetli insanlar arasında.

فَمَنْ مِثْلِي وَمَطْلُوبِي حَصَلَ لِي   وَأَطْلَعَنِي عَلَى سِرِّ التَّوَلِّي

وَعَيْنِي لَهُ عَيْنًا أَرَاهُ   بِهِ فِي كُلِّ كَلِّ الْكُلِّ كَلِّي³³⁰

Var mı benim gibisi? Ben sevdiğime ulaştım. O ki beni dostluğun sırrına erişti.

Katından bir göz bahşetti bana ve onunla O'nu görüyorum her şeyde, her zerremde.

³²⁸ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 351.

³²⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 436.

³³⁰ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 392.

El-Bâûniyye, aşkından dolayı kendisini eleştirenleri yerdığı şu dizelerde de eriştiği makamları dillendirerek fahr temasını kullanmıştır:

لِمِثْلِي يُعَذَّلُ وَأَنَا الَّذِي لِي   مَقَامٌ فِي فَنَى الْفَنِيَاتِ شَامِخٌ
وَكَمْ لِي فِي الْهَوَى قَصَبَاتٍ سَبَقِ   وَسِرٌّ فِي وُجُودِ الْوَجْدِ بَادِخٌ³³¹

Nasıl olurda eleştirilir benim gibi birisi! Ben ki fenalar fenasında köklü bir yere sahibim.

Nice kez aşk yarışında birincilik bayrağını almışım. Ve aşkın yüce sırrına ben vakıfım.

El-Bâûniyye'nin şu dizelerinde fahr teması açıkça görülmektedir. Ancak burada da medh ettiği kendi soyu veya aşireti değil yarenleridir:

أَنَا مِنْ رَجَالٍ لَا يَخَافُ جَلِيسُهُمْ   رَبِّبَ الزَّمَانِ وَلَا يَرَى مَا يَرْهَبُ
غَرَّرَ أَعْرَاءَ خِيَارِ نُخْبَةٍ   شُمَّ كِرَامٍ مُصْطَفُونَ أَحِبَّةً
قَوْمٌ لَهُمْ فِي كُلِّ مَجْدٍ رُتْبَةٌ   عُلُويَّةٌ وَبِكُلِّ جَيْشٍ مَوْكِبٌ
أَنَا بُلْبُلُ الْأَفْرَاحِ أَمْلَأُ دَوْحَهَا   طَرَبًا وَفِي الْعَلِيَاءِ بَارٌ أَشْهَبُ³³²

Ben o erlerdenim ki onlarla oturan musibetlerden endişe etmez ve görmez ürkütücü şeyleri.

Şerefli, onurlu ve seçkin dostlardanız.

Şerefin her türlüünde yüce bir mertebeye sahip ve her orduda birliği olan bir topluluk.

Ben mutluluklar bülbülüüyüm, dev çınarını çoşturan. Yükseklerdeyse ben, boz bir doğan'ım.

2.6. El-Bâûniyye Şiirlerinde Hikmet Teması

Hikmet, sözlükte hilm, adalet ve bilgelik erdemlerine bağlı, kişiyi yanlıştan alıkoyup isabetli iş yapmasını sağlayan bir erdemdir.³³³ Edebi bir terim olarak hikmet,

³³¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 353.

³³² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 408.

hayatın gerçeklerine dair faydalı bilgi veren özlü söz demektir.³³⁴ Hikmet, herkesçe kabul gören bir düşüncenin, bir tecrübenin veya bir teorinin özüdür. Cahiliyye Araplarında hikmet, belli bir tecrübeyi ifade eden özlü söz demektir.³³⁵

Pek çok şair şiirlerinde, yaşanmışlıklar sonucu edinilen tecrübeye hikmet denilen özlü sözler formatından yer vermişlerdir. Hz. Peygamber (sav), “*Şüphesiz şiirin bir kısmında hikmet vardır*”³³⁶ sözüyle şiirin bu fonksiyonuna dikkatleri çekmiş, şair Lebîd’in (v. 40/660) hikmet taşıyan bir şiirine olan beğenisini de şu sözlerle ifade etmiştir: “*Lebîd’in şu sözleri şairlerin söylediği sözlerin en doğrusudur.*”³³⁷

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ   وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ

Agâh olun, Allah’tan gayrisi boştur. Bütün nimetler de geçicidir.

Mu’allaka şairlerinden olan Züheyr b. Ebû Sülmâ’nın (v. 609 [?]) mu’allakasının sonlarında şu hikmetli beyitler yer almaktadır.³³⁸

وَمَهْمَا تَكُنْ عِنْدَ امْرِئٍ مِنْ خَلِيقَةٍ   وَإِنْ خَالَهَا تَخْفَى عَلَى النَّاسِ تُعْلَمُ

Bir kişide varsa kötü bir huy, her ne kadar insanlardan gizlediğini sansa da o, bilinir.

El-Bâûniyye şiirlerinde ağırlıklı olarak ilahi aşkı işlese de öğüte yer verdiği beyit ve kasideleri de çoktur. O, bu öğütlerinden bazılarını özlü bir şekilde ifade etmiştir. Bunların hikmet formatında olanlarından örnekler sunacağız.

El-Bâûniyye, insanoğlunun kurtuluşuna vesile olan üç unsuru şu sözlerle ifade etmiştir:

ثَلَاثَةٌ نَجَا بِهَا مَنْ نَجَا   الصِّدْقُ وَالتَّوْحِيدُ ثُمَّ الرَّجَا³³⁹

³³³ Bkz. el-Ferâhîdî, *a.g.e.* III, s. 66.

³³⁴ İbrahim fethî, *Mu’cemu’l-mustalahati’l-edebiyeye*, Tunus, el-Müessesetü’l’Arabiyyetu lin-naşirin, 1986, s. 143.

³³⁵ Mecdi Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *a.g.e.* s. 153.

³³⁶ Ebû ‘Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Cami’üs-sahîh el-müsned min hadisi Rasulillahi ve sünenihi ve eyyamihî*, bhz. Ebu Abdillah Abdusselam ‘Alluş, Rıyad, Mektebetür-rüşd, 2006, Edeb/90, hadis no: 6145.

³³⁷ El-Buhârî, *a.g.e.* Edeb/90, hadis no: 6147.

³³⁸ Mecdi Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *a.g.e.* s. 153.

Üç şey vardır ki kurtulanlar onlarla kurtuldu; Sıdk, tevhid ve recâ.

El-Bâûniyye, gerekmedikçe susmanın yararlarını, gereksiz konuşmanın da zararlarını hadisten de iktibasta bulunarak şu özlü ifadelerle dile getirmiştir:

فَإِطْلَاقُ اللِّسَانِ يُفِيدُ شَرًّا   وَرَأْسُ الْحِكْمَةِ الصَّمْتُ فَإِغْلَمٌ³⁴⁰

Dili başıboş bırakmak kötülük demektir. Hikmetin başı susmaktır bilesin!

El-Bâûniyye'nin fena fillah ve Hakk'a vuslatı işlediği hikmet dolu kasidelerinin birindeki şu beyitler, hikmetin en güzel örneklerindendir:

إِنْ تُرِدْ جَمْعَكَ عَلَيْهِ

فَاهْرُبْ مِنْهُ إِلَيْهِ

ثُمَّ قِفْ بَيْنَ يَدَيْهِ   وَاطْلُبْنَاهُ لَا لِعَلَّةٍ

تَبَقَ مَحْبُوبًا لَدَيْهِ   فَانِيًا فِي اللَّهِ بِاللَّهِ³⁴¹

O'na kavuşmayı istiyorsan, O'ndan O'na kaç!

Ardından huzurunda dur ve menfaatsiz O'nu iste!

Katında sevilenlerden olursun, O'nunla O'nda fenaya erersin.

O, Hakk'a ulaşmanın masivadan sıyrılmakla mümkün olabileceğini şu hikmetli beyitleri ile dile getirir:

يَا طَالِبَ اللَّهِ   أَتْرُكُ سِوَى اللَّهِ

وَاهْرُبْ مِنَ اللَّهِ   بِاللَّهِ إِلَى اللَّهِ

Allah'ı arzulayan kişi, terk et masivayı!

Ve kaç O'ndan O'na O'nunla!

³³⁹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 115.

³⁴⁰ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 114.

³⁴¹ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 214.

وَإِذَا أَرَدْتَ شُهُودَ لُطْفِ جَمَالِهِ فَانْفِ السَّوَى وَأَثْبِتِ التَّوْحِيدَ³⁴²

O'nun lütfünün cemalini müşahede etmek istiyorsan, masivayı nefyet tevhide isbat et.

O, yalanın zararlarını ve sakınılması gerekli olduğunu şu hikmetli beyitinde ifade eder:

إِحْذَرْ مِنَ الْكِذْبِ فَآفَاتُهُ كَثِيرَةٌ جَلَّتْ عَنِ الْإِحْصَا³⁴³

Yalandan sakın, zira yalanın zararları saymakla bitmez.

---

³⁴² El-Bâûniyye, a.g.e. s. 328.

³⁴³ El-Bâûniyye, a.g.e. s. 112.

SONUÇ

Hicri sekizinci asrın ikinci yarısında Şam'da dünyaya gelen Aişe el-Bâûniyye, aslen Ürdünlü bir ailenin çocuğudur. Babası henüz çocuk yaşlardayken ailesi Ürdün'den gelip Şam'a yerleşmiştir.

Yaşadığı dönemde kız çocukların eğitimine de ayrı bir önem verilmekteydi. Kız çocukları erkek çocuklar gibi medreselerde olmasa da kendilerine has mekânlarda eğitim görmekteydi. Henüz çocuk yaşlarda ilk eğitimini ailesinde almaya başlayan el-Bâ'ûniyye, buluş çağına geldiğinde, kasidelerinde sıkça övgüyle yâd ettiği Cemâluddîn İsmail el-Huvârî ile halifesi olan Muhyiddin Yahya el-Ermevî'den pek çok alanda eğitim almıştır.

El-Bâûniyye, ilim ehli olan ailesinden ve tarikat şeyhlerinden almış olduğu eğitim sayesinde dönemin gözde kadın şairlerinden birisi olmuştur. Aldığı eğitimle yetinmemiş kendisini daha iyi bir şekilde yetiştirmek ve Kahire'deki büyük hocalardan feyiz almak amacıyla Mısır'a gitmiştir.

Hicri 922 senesinde doğduğu yer olan Şam vilayetinde vefat eden el-Bâûniyye, ardında çoğu tasavvuf ve medhiye şiirlerinden oluşan pek çok eser bırakmıştır. Eserlerinin bazıları günümüze ulaşamamış, ulaşabilenlerin de bir kısmı basılmışken bir kısmı hala mahtut haldedir.

El-Bâûniyye'nin günümüze ulaşan eserlerinden biri olan ve Mehdi Es'ad 'Arar tarafından tahkik edilen Feydu'l-Fadl ve Cem'u's-Şeml isimli divanı, pek çok yönüyle incelenmeye değer, nadide eserlerden biridir.

Genel olarak insanlar yaşadıkları dönemden ve yetiştikleri ortamdan az veya çok etkilenmektedirler. Bunun en bariz örneğini şairlerde görmekteyiz. Bilindiği üzere şairlerin şiirlerini yazarken farklı etkiler altında kalmışlardır. Bunların bir kısmı şiirlerini gerçek duygulara dayalı olarak yazarken bir kısmı da belli menfaatler gözeterek yazmıştır.

Şairimiz el-Bâûniyye'nin şiirlerini genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda onun şiirlerinde, yetişmiş olduğu ortamın ve mensubu olduğu irfan geleneğinin etkilerini fazlasıyla görmekteyiz. Nitekim yaşadığı dönemde edebiyatın gelişen yönlerinin yansımalarını şiirlerinde görebildiğimiz gibi, Rabi'a el-'Adeviyye ve İbnü'l-Fârîd gibi bağlı bulunduğu irfan geleneğinin öncülerinin etkisini de görmek mümkündür.

El-Bâûniyye, divanında nazım türlerinden en çok muvaşşah'a yer vermiştir. Bilindiği üzere muvaşşah hem kafiye uyumu hem de gramere bağlılığı ile öne çıkan ve Endülüs Devletinin hatırlatan bir nazım türüdür. Endülüs Devletine yakın bir dönemde yaşamasının bu konuda bir etken olduğu kanaatindeyiz. İçerik itibari ile tasavvufu konu edinen muvaşşahları, vezin açısından Arap vezinlerine uygun olarak yazılmış olsa da bazılarında Arap vezinlerinin dışına çıkmıştır.

El-Bâûniyye, divanında hem gramer hem de uyak açısından Muvaşşahaya nazaran daha serbest bir nazım türü olan zecel'i de kullanmıştır. İçerik itibari ile Allah aşkını, vuslatını, aşk şarabını, Hz. Peygambere tevessülü ve salat-u selam'ı, tarikat şeyhlerine dua ve tevessülü konu edinen zecel nazmında da el-Bâûniyye, klasik Arap vezinlerine harf ve hareke açısından tam olarak uymamıştır.

El-Bâûniyye'nin divanında kullandığı nazım türlerinden birisi de, dört mısradan oluştuğu için rûba'i diye de adlandırılan, dubeyt nazım türüdür. O, diğer nazım türlerinde olduğu gibi bu türde de tasavvufî konulardan bahsederek, tasavvufî sembolleri kullanmıştır. Arap Edebiyatı açısından baktığımızda ise tevriye ve cinas-ı nakıs'ı kullandığını, ayrıca türün aruz veznine tam bir şekilde riayet etmeyip tef'îlelerde değişikliğe gittiğini görmekteyiz.

Fasih bir dilden ziyade halk dilinin kullanıldığı ve diğer nazım türlerine nazaran en serbest nazım türü olan mevâliyya nazım türünü de el-Bâûniyye'nin divanında görmek mümkündür. El-Bâûniyye, sıkıntılarını, özlem ve arzularını dile getirdiği mevâliyyalarında, bedi' sanatını sıklıkla kullanmış, yer yer vezin dışına çıkmıştır.

El-Bâûniyye'nin şiirlerinin zengin muhtevası farklı araştırmalara konu olabilecek niteliktedir. El-Bâûniyye'nin şiirlerinde ana tema tasavvuf olmakla beraber, medih, hanîn, fahr, vasf, hikmet ve nadiren de olsa hiciv'dir. El-Bâûniyye'nin divanında

medih teması en çok karşımıza çıkan temalardan birisidir. O'nun medhinin başkahramanı, fena âleminde en çok özlem duyduğu, çoğu zaman aşk meyinin sâkisi Hz. Peygamber'dir (sav). Bunun yanı sıra el-Bâûniyye, başta şeyhi Şeyh İsmail olmak üzere tarikat şeyhlerini de sıklıkla metheder. El-Bâûniyye, bazen methin ölçüsünü kaçırıp onları insan üstü varlıklar olarak da tasvir etmektedir.

Onun şiirlerinde fahr yer olsa da bu tema, kendi benliğini, soyunu ve kabilesini övmek maksadıyla kullanılmayıp, Allah'ın kendisine bahşettiği nimetlerin büyüklüğünü dillendirme amacıyla kullanılmıştır.

El-Bâûniyye'nin şiirlerinde mürşid-i kâmil bir zatın yanında seyr-u sülûka başlayan ve bu seyrin sonucunda asıl menzile varan bir salikin serüvenini görmekteyiz. O, bu seyir esnasında yegâne matlubum ve arzum diye nitelendirdiği Hak Teâla'ya erişebilmek için masivadan sıyrılır, bekâsını onda fenada bulur. Bu yüzden bu serüvenin anlatıldığı divanında aşk, fena fillah, vahdet-i vücûd, kabz-bast, mahv-isbat gibi tasavvufi kavramların sıkça kullanıldığını görmekteyiz.

İnsanoğlunun fitratında var olan ve sevgiliye, aileye, dosta veya vatana özlem diye tanımlanan hanîn, el-Bâûniyyenin şiirlerinde sıklıkla rastlanılan temalardan birdir. Onun başlıca özlem duyduğu şey Cenab-ı Hakk'ın cemalidir ve O'na vuslattır. Bunun dışında da o, Hz. Peygamber'e ve O'nun diyarına olan özlem ve arzusunu sıklıkla dile getirmektedir.

El-Bâûniyye'nin şiirlerinde tabiat tasviri yer olsa da şüphesiz onun en çok tasvir ettiği şey şarap, sâki ve meyhanedir. Bütün ilahi aşk şairleri gibi sembolik bir dil kullanan el-Bâ'ûniyye'nin şaraptan kastı, aklını başından alan ilahi aşk; meyhaneden kastı da bu aşkın tecelli ettiği Hak âşıkları meclisidir. Bu meclislerin anıldığı yerlerde sıkça bahsi geçen sâki ise el-Bâûniyye'nin şiirinde bazen Hakk'ın kendisi bazen de mürşitler olarak görülmektedir.

Faydalı bir bilginin özlü bir formatta verilmesi manasına gelen hikmet, kadim şairlerden beri şiirde kullanılan temalardan biridir. İrfan geleneğine bağlı bir kişilik olan ve devrinin Rabi'atü'l-'Adeviyesi olarak niteleyebileceğimiz el-Bâûniyye'nin de bu temayı kullandığını görmekteyiz. O, şiirlerinde salikin yerine getirmesi gereken

hususları veya genel olarak vermek istediği öğüt ve mesajları özlü bir şekilde ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- ‘ABDULLATÎF Muhammed Hamâse, *el-Binâu'l-'Arûzî li'l-Kasîdeti'l-'Arabiyye*, Kâhire, Dâru'ş-Şurûk, 1999.
- ‘ABDURRAZZÂK Ahmed, *el-Mer'atu Fî Misra'l-Memlûkiyye*, el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-‘Âmmatu li'l-Kutub, 1999.
- ‘ÂŞÛR Sa‘îd ‘Abdulfettâh, *el-Mucteme‘u'l-Mısri fî Asri Salâtîni'l-Memâlik*, Kahire, Dâru'n-nahdati'l-'Arabiyye, 1992.
- ‘ATÎK Abdulazîz, *el-Edebü'l-'Arabî fî'l-Endelus*, Beyrut, Dâru'n-Nahdati'l-Arabîyye, 1976.
- AYAZ Fâtiḥ Yahya, “Sır Kâtibi“, *DİA*, XXXVII, Ankara, TDV, 2009.
- EL-BAĞDÂDÎ İsmâil Bâşâ, *Hediyyetu'l-'Ârifîn*, İstanbul, thz.
- EL-BÂÛNİYYE Âişe, *El-Bedî'iyye ve Şerhuhâ el-Fethu'l-Mubîn Fî Medhi'l-Emîn*, tahkik: ‘Âdil Kitab, Hassân Sâbit, Dimeşk, Dâru Kinân li't-Tibâ'ati ve'n-Neşir, thz.
- EL-BÂÛNİYYE Âişe, *Dîvânu Feydu'l-Fadl ve Cem'u'ş-Şeml*, tahkik: Mehdi Es‘ad ‘Arâr, Beyrut, Dâru'l-Kutubi li't-tibâ'a, 2010.
- BEDRÂN ‘Abdulkâdir, *Munâdemetu'l-Atlâl ve Musâmeratu'l-Hayâl*, tahkik: Zuheyr eş-Şâvîş, Beyrut, el-Mektebu'l-İslâmî, thz.
- EL-BUHÂRÎ Ebû ‘Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Cami'üs-sahîh el-müsned min hadisi Rasulillahi ve sünenihi ve eyyamihî*, bhz. Ebu Abdillah Abdusselam ‘Alluş, Rıyad, Mektebetü'r-Ruşd, 2006.
- BUZPINAR Şit Tufan, “Nakîbüleşraf”, *DİA*, XXXII, Ankara, TDV. 2006.
- EL-CUBÛRÎ Kâmil Selmân, *Mu‘cemu'ş-Şu‘arâ*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.

- EL-CUBÛRÎ Yahya, *el-Hanînu ve'l-Gurbetu fiş-Şi'ri'l-'Arabî*, Ürdün, Dâru Mecdlavi, 2008.
- ÇETİN Nihad M., “Arap”, *DİA*, III, Ankara, TDV, 1991.
- ED-DÂYE Muhammed Rıdvân, *Fi'l-Edebi'l-Endelüsî*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2000.
- DAYF Şevki, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî*, Mısır, Dâru'l-Ma'ârif, 1961.
- ED-DEHHÂN Sâmi, *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabî el-Fennu'l-Ginâ'î el-Medîh*, Kahire, Dâru'l-Me'ârif, thz.
- DEMİRLİ Ekrem, “Vahdet-i Vücut”, *DİA*, XLII, Ankara, TDV, 2012.
- ED-DİMEŞKÎ 'Abdulkâdir b. Muhammed en-Na'îmî, *ed-Dâris Fî Târîhi'l-Medâris*; Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- EL-EBŞÎHÎ Şihabuddin, *el-Mustetrafu fî Kulli Fennin Mustezraf*, Beyrut, Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1992.
- EBU'L-MEHÂSİN Yûsuf b. Tegri Berdî Cemâluddîn, en-Nücûmu'z-Zâhire Fî Mulûki Mısıra ve'l-Kâhire, Mısır, Vüzâretu's-Sekâfe, 1963.
- ELMALI Hüseyin, “Tasvir”, *DİA*, XL, Ankara, 2011.
- EMİN Muhammed, *el-Nakdu'l-Edebî*, Kahire, muessesetu Hindâwî li-Ta'lîmi ve's-Sekâfe, 2012.
- ENÎS İbrâhîm, *Mûsîka 'ş-Şi'r*, Kâhire, 2010.
- EL-EYYÛBÎ Yâsîn, *Âfâku 'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi Fi'l-'Asri'l-Memlûkî*, Tarâblus, 1995.
- EL-FÂHÛRÎ Hannâ, *el-Câmi'u fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Cîl, 1986.
- FÂHÛRÎ Mahmûd, *Mûsîka 'ş-Şi'ru'l-'Arabî*, Halep, Mudîriyyetu'l-Kutubi ve'l-Matbû 'âti'l-Câmi'iyye, 1996.
- EL-FERÂHÎDÎ Ebu Abdurrahman Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-'Ayn*, thk. Mehdi Mahzumi, İbrahim Samerrâî, VII, thz.

- FERRÛH Ömer, *Tarîhu 'l- Edebi 'l- Arabî*, Beyrut, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1981.
- FETHÎ İbrahim, *Mu'cemu 'l-mustalahati 'l-edebîyye*, Tunus, el-Müessesetu'l'Arabîyyetu lin-naşirin, 1986.
- FEVVÂZ Zeyneb, *ed-Durru 'l-Mensûru Fî Tabakâti Rabbâti 'l-Hudûr*, Kahire, Muessesetu Hindâvî li'Ta'limi ve's-Sekâfe, 2012.
- EL-GAZZÎ Necmuddîn Muhammed b. Muhammed, *el-Kevâkibu's-Sâirati bi-A'yâni 'l-Mi'eti 'l-Âşira*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1997.
- HAFÂCÎ Ahmed b. Muhammed b. Omer, *Reyhânatu 'l-Elibbâ ve Zehretu 'l-Hayâti 'd-Dunyâ*, thk. 'Abdulfettâh Muhammed el-Hulu, 1966.
- HÂLİD Ebu 'Ali Nebîl, *el-Edebu 'l-Arabîyyi Beyne 'Asreyn el-Memlûkî ve 'l-'Osmânî*, Gazee, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, 2007.
- HALÎL İBRÂHÎM Sâhib, *es'Sûratu's-Sem'îyyetu fî 'ş-Şi'ri 'l-'Arabî Kable 'l-İslâm*, Menşûrâtu İttihâdi Kuttâbi'l-'Arab, 2000.
- EL-HAMEVÎ Takiyyuîn Ebu Bekir İbn Hicce, *Bulûğu 'l-Emeil fî Fenni 'z-Zecel*, tahkik: Rıza Muhsin el-Kureysî, Dimeşk, Menşûrâtu Vuzâretu's-Sekâfeti ve'l-İrşâdî'l-Kavmî, 1974.
- EL-HANBELÎ ibnu'l-'imâd, *Şezerâtu'z-Zehebi Fî Ahbâri Men Zeheb*, tahkik: 'Abdulkâdir el-Arnâ'ût, Mahmûd el-Ernâ'ût, Beyrut, Dimeşk, Dâru İbni Kesîr, thz.
- EL-HÂŞİMÎ Ahmed, *Mîzânu'z-Zeheb fî Sinâ'ati Şi'ri 'l-'Arab*, tahkik: Husnî 'Abdulcelîl Yûsuf, Kâhire, Mektebetu'l-Âdâb, 1997.
- EL-HİFNÎ Abdulmun'im, *Râbi'atü 'l-Adevîyye*, Kahire, Dâru'r-Raşâd, 1996.
- HULÛSÎ Safâ', *Fennu't-Taktî'ş-Şi'ri ve'l-Kâfiye*, Bâğdat, Menşûrâtu Mektebeti'l-Musenna, 1977.
- İBN HALDÛN Veliyyuddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Mukaddime*, II, tahkik: 'Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dimeşk, 2004.

- İBN İYÂS Muhammed b. Ahmed en-Nâsirî, *Bedâi'u'z-Zuhûr Fî Vekâi'i'z-Zühûr*, tahkik: Muhammed Mustafa, Kahire, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1986.
- İBN MANZÛR Ebi'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrem, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut, Dâru Sâdır, thz.
- İBN SENÂ' EL-MULK Ebi'l-Kâsım Hibetu'Allah b. Ca'fer, *Dâru't-Tirâzi Fî 'Amali'l-Muveşşahât*, thk. Cevdet er-Rikâbî, Dimeşk, 1949.
- İBN TOLON Muhammed es-Sâlihî, *el-Kalâidu'l-Cevheriyye*, tahkik: Muhammed Ahmed Dehmân, Dimeşk, Mecme'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, thz.
- İBNU'L-HANBELÎ Radiyyuddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Yûsuf el-Halebî, *Dürri'l-Habeb*, tahkik: Muhammed Ahmed el-Fâhûrî, Yahya Zekeriyâ 'Abbâra, Dimeşk, Menşûrâtu Vüzâretu's-Sekâfe, 1972.
- 'İMÂDUDDİN İsmail b. Muhammed, *Takvîmu'l-Buldân*, düzenleme Rinod ve Baron Mak Kokin Dislan, Paris, 1840.
- 'İZZUDDİN M. Kemâluddîn, *el-Haraketu'l-İlmiyyetu fî Mısra fî Devleti'l-Memâliki'l-Cerâkise*, Beyrut, 'Âlemu'l-kütüb, 1989.
- KÂHYA Esin, "İbnu'n-Nefis", *DİA*, XXI, Ankara, TDV, 2000.
- EL-KALKAŞENDÎ Ebi'l-'Abbâs Ahmed, *Subhu'l-Âşâ*, Kahire, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1922.
- KARAALİOĞLU Seyit Kemal, *Edebî Terimler Kılavuzu*, İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi, 1975.
- KARATAŞ Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001.
- EL-KAYREVÂNÎ Ebu 'Ali Hasan b. Raşîk, *el-'Umde fî Mehasiniş-Şi'ri ve Âdâbihi ve Nakdih*, II, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Suriye, Dâru'l-Cîl, 1981,
- KEHHÂLE Omer Rida, *A'lâmu'n-Nisâ' Fî 'Âlemey el-'Arab ve'l-İslâm*, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, thz.

- KEHHÂLE Omer Rida, *Mu‘cemu’l-Muellifîn*, Muessesetu’r-Risâle, thz.
- KEYLÂNÎ Kâmil, *Nazarat fî târihi’l-Edebi’l-Endelusî*, Kahire, Matba‘atu’l-Mektebeti’t-Ticâriyye, 1924.
- KOÇAK Yaşar, “Endülüs Muveşşahaları”, *Nüşa*, sayı: 3, Güz 2011.
- KORTANTAMER Samira, “Memlükler Toplumunda Kadın”, *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- KÖPRÜLÜ M. Fuad, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Ankara, Diyanet işleri başkanlığı yayınları, 1984.
- KÜRKÇÜOĞLU Kemâl Edib, *Târihu’l-Mevlevî Edebiyat Lügat*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994.
- EL-MAĞLÛS Sâmi b. Abdullah b. Ahmed, *Atlasu Târihu’l-‘Asri’l-Memlûkî*, Riyad, Mektebetu’l-‘Ubeykân, 2013.
- EL-MAKARRÎ Ahmet b. Muhammed, *Nefhu’t-Tîb min Gusni’l-Endelüsi’r-Ratîb*, IV, tahkik: İhsan ‘Abbâs, Beyrut, Dâru Sâdır, 1968.
- EL-MAKRÎZÎ Takıyyuddîn Ebi’l-‘Abbâs Ahmed b. ‘Ali, *el-Hitatu’l-Makrîziyye*, Beyrut, Dâru Sâdır, thz.
- MUHAMMED Mahmûd Sâlim, *el-Medâihu’n-Nebeviyye Hatta Nihâyeti’l-‘Asri’l-Memlûkî*, Beyrut, Dâru’l-Fikri’l-Mu‘âsir, 1996.
- MUHAMMED Mahmûd Sâlim, *İbn Nubâte Şâ‘iru’l-‘Asri’l-Memlûkî*, Dimaşk-Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 1999.
- EL-MUHİBBÎ, *Hulâsatu’l-Eser fî A’yâni’l-Karni’l-Hâdî ‘Aşer*, byy, thz.
- EN-NÂBULSÎ ‘Abdulgani, *Nefehâtu’l-Ezhâr ‘Ala Nesemâti’l-Eshâr Fî Medhi’n-Nebiyyi’l-Muhtâr*, Beyrut, ‘Âlamu’l-Kutub, thz.
- ÖZDEMİR Mehmet, “Endülüs”, *DİA*, XI, Ankara, TDV, 1995.
- RABÂBÎ‘A Hasan Muhammed, *Aişe el-Bâûniyye Şâira*, Amman, Dâru’l-Hilâli li’t-Terceme, 1997.

- ER-RÂFÎ'Î Mustafa Sâdik, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Beyrut, 2000.
- RAMADÂN YÛSUF Muhammed Hayr, *el-Muellifâtu mine'n-Nisâ' ve Mu'ellesâtihinne Fi't-Târîhi'l-İslâmî*, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 2000.
- ES-SÂLÎHÎ Muhammed el-Hanefî, Yûsuf b. Hasan b. 'Abdilhâdî el-Cemâl b. El-Mubberred el-Hanbelî, *Mut'atu'l-Ezhân min't-Temettu' bi'l-İkrân*, Beyrut, Dâru Sâdır, thz.
- ES-SEHÂVÎ Şemsuddîn Muhammed b. 'Abdurrahmân, *Ed-Davu'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrut, Dâru'l-Cîl, thz.
- SELÂM Muhammed Zeglûl, *el-Edeb Fi'l-'Asri'l-Memlûkî*, Kahire, Dâru'l-Me'ârif, 1970.
- SELÎM Mahmûd Rizk, *Mevsû'atu 'Asri Salâtîni'l-Memâlik ve Nitâcuhu'l-İlmiyyi Ve'l-Edebî*, Mektebetu'l-Âdâb, 1965.
- SERKÎS Yûsuf Elyân, *Mu'cem el-Metbû'âti el-'Arabiyye ve'l-Mu'arrebbe*, Kahire, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, thz.
- ES-SEYYÎD Seyyid Muhammed, "Kansu Gavri", *DİA*, XXIV, Ankara, TDV, 2001.
- ES-SUVEYRİKÎ Muhemmed 'ali, *Âişe el-Bâûniyye Fâdiletu'z-Zamân*, Ammân, Vüzâretu's-Sekâfe, 2006.
- ES-SUYÛTÎ Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Nazmu'l-İkyân Fî A'yâni'l-A'yân*, tahrîr: Fîlib Hattî, Beyrut, el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1927.
- EŞ-ŞEVKÂNÎ Muhammed b. 'Ali, *el-Bedru't-Tâli' bi-Mehâsini Men Ba'da'l-Karni't-Tâsi'*, Kahire, Dâru'l-Kitâb el-İslâmî, thz.
- TAKKUŞ Muhammed Suheyl, *Târîhu'l-Memâlîki Fî Mısra ve Bilâdi's-Şâm*, Beyrut, Dâru'n-Nefâis, 1997.
- TAL'AT Muhammed, *Gâyetu'l-Ereb fî Sinâ'âti Şi'ri'l-'Arab*, Mısır, 1898.
- TOMAR Cengiz, "Şehâvî, Şemseddin", *DİA*, XXXVI, Ankara, TDV, 2009.

- TULEYMÂT Gâzî, ‘İrfân el-Eşkar, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî El-Edebu’l-Câhilî*, Humus, Dâru’l-İrşâd, 1992.
- ET-TÛNCÎ Mahmûd, *el-Mu‘cemu’l-Mufassalu fi’l-Edeb*, Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1999.
- TURAL Hüseyin, *Arap Edebiyatında Arûz*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011.
- ULUDAĞ Süleyman, “Kabz”, *DİA*, XXIV, İstanbul, TDV, 2001.
- VEHBE Mecdi - Kâmil el-Mîrâs, *Mu‘cemu’l-Mustalahâti’l-‘Arabîyyeti fi’l-Lugati ve’l-Edeb*, Beyrut, Mektebetu Lubnan, 1984.
- YA‘KÛB Emîl Bedî‘, *el-Mu‘cemu’l-Mufassalu fi’l-‘İlmi’l-‘Arûzi ve’l-Kâfiyeti ve Funûnu’ş-Şi‘r*, Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1991.
- YAZICI Tahsin, Süleyman Uludağ, “Herevî- Hâce Abdullah”, *DİA*, Ankara, TDV, 1998.
- YILMAZ Hasan Kamil, *Ana hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul, Ensar, 2011.
- YİĞİT İsmail, “Aynî’yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 11-12, İstanbul, 1997.
- YİĞİT İsmail, *Memlûkler*, Kayıhan, thz.
- EZ-ZEYDÎ Mufid, *Mevsû‘atu’t-Târîhi’l-İslâmî*, Amman, Dâru Usâme li’n-Neşri ve’t-Tevzî‘, 2009.
- EZ-ZÎRÂN Abdullah b. Ali, *el-Endelüs Kurûnun mine’t-Takallubât*, Riyâd, Matbû‘âtu Mektebeti’l-Meliki Abdulaziz el-‘Âmme, 1996.
- EZ-ZİRİKLÎ Hayruddîn, *el-A‘lâm*, Beyrut, Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 2002.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Emine UZUNER
Tez Adı	Aişe el-Bâûniyye Hayatı ve Şiiri
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Hasan TAŞDELEN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 21.08.2017
İmza :